

NASA DOMOVINA
Suza, koja hlapi već dok pada,
Pričaše nam o njoj. — Ali sada
Teče sek što nikad se ne briše:
Njena povijest sad se krvlju piše.
(Vladimir Nazor)

ISTRA

GLASILO SAVEZA JUGOSLOVENSKIH EMIGRANATA IZ JULIJSKE KRAJINE

»ISTRA« izlazi svakog tjedna u petak. — Uredništvo i uprava nalaze se u Zagrebu, Masarykova ulica 28. II. — Broj čekovnog računa 36.789.

Pretplata: Za cijelu godinu 50 Din; za pol godine 25 Din; za inozemstvo dvostruko; za Ameriku 2 dolara na godinu. — Oglasi se računaju po cjeniku.

Istarska starohrvatska Muka Isukrstova iz XV. vijeka

Marulića, donosimo niže tri završna poglavlja iz Greblovog tumačenja muke Isukrstove.

Iz navedenog se poglavljia vidi, kako je lijepim i čistim — uz nešto staroslov. natruha — narodnim jezikom pisana ta naša istarska Muka, pa gotovo čovjek svojim očima ne vjeruje, da to djelje potjeće iz Istre, i to ne iz Kvarnerskih otoka niti Liburnije, nego iz Roča, iz sreca Istre. No osim već navedenih bilježaka, koje spominju pisca i njegov rodni kraj, spomenut ćemo još dvije tri, koje su napisane na zadnjem listu rukopisa. Jedna nam kaže, kako je bila knjiga skupa, jer veli: »1517. oktobra dan 10. ja domin Matej Mejak kupih sije knjige od gospodina pre

Jerolima Grebla iz Roča za 1 spud pčenice i 2 spuda masture i sirkalibric 4c. Druga piše, da »1553. avgusta dan 6. prestavlji se od sego mira domin Anton Kurelić rodom iz Dražica, premeni na prvu strazu noći u Bruti, plovam u rečenom mestu. Iz jedne bilješke doznaјemo, da »1511. běše potres veli i rat i kuga velika, umre ljudi v Roči 480«, a nia kraju svega čitamo: »Se pisa pop Mihovil Kalac z Boljuna; i te knjigi su domina Jerolima Greblića iz Roča.«

U Vrbnik je dospijao ovaj rukopis iz Lošinja, gdje ga je našao pop Petar Petris, koji je umro pred pedesetak godina, te je ostavio više naših starih spomenika. Sli-

nih je rukopisa bilo po Istri negda mnogo više kao što je bilo i napisa po raznim crkvama i živonicima, ali ih uništio Talijani naprije pod zaštitom Austrije, a sada uz blagoslov Mussolinia i njegovih pomoćnika. No, neka nište, neka pale, neka ruše — duše uništiti ne će i ne mogu, a duša Istra je slavenska; pa kao što je negda u istarskim crkvama od Kopra do Pule odjekivala naša slavenska rijet, tako će ona ponovno odjekivati, jer naše drevno i junačko držati neće i ne smije uzmati.

Istra, koja je rodila Vlačiće, Grebliće, Kalce, Kureliće, Dobrile i Gortane neće i ne može zatajiti svoje duše.

Pop Jerko Gršković.

POSLJEDNJI ČASOVI ISUKRSTOVI KAKO IH GREBLO ROČAN TUMACI

VIII.

O bratić draga, tolika je bila muka Gospoda našega Isukrsta, da se ne more izreći ni spisati, kada ga obegnuše vvi prijatelji i bě obstupljen ot neprijatelj i sta sam meju imi kako agnac meju vlki. Ako pozrimo ka križu nijedan ot učenik ne osta š njim razve mati jego Marija i sestra jeje i Marija Magdalena sa Ivanom evanđelistom. I stojaše Gospoja o desnu križa, a Ivan o levu.

Da zač Židove ne eše Ivana? Zač poklē Isukrsta ješe i stvoriše ot njega, ča hoteš, zato ne marahu o učenicih jego i mně, da ga hote skoro zabiti.

Imate razumeti, da bolzni ni žalosti Bl. D. Marije nijedan čověk ně mogal razumeti, zač nijedna mat ni toliko bila dresela meju všem ženami i matermi ot take smrti sina svoga!

I ta žalost bě skože troju stvar. Prvo, zač ga veće ljubljaše nere nijedna mati děte svoje. Zato, gdje je vekša ljubav, tu je vekša bolznan ili žalost. Drugo, da sin jeje bě plemeniteji i mudrji všeh iněh, i zato njéje bolznan preide vse bolzni ine i žalosti. Treto, da ně bil niggare nijedan čověk, ki bi toliko ran i bolznan iměl, koliko sin Bl. Děvi Marije. I koliko koli ran i bolznan iměše na tele svojem, vse nošaše Bl. D. Marija na senci svojem. I tada zbist se proročastvo Semionovo: »I tebe samoj dušu projde oružje!«

I stojeći ona pod križem, kako da bi vaně iz uma, ne vede se ča domisliti i poziraše na sina svoga na križi rasteznjena i njega glavu trnjem okrujennu i izbodenu i krvavu i okaljanu silinami i blatom, i krv ploveše iz všeh stran ot njega. Vidući Ona sina svojego tako preobražena, kako da bi sin njeje ne bil, toga radi da běše kras-

snějši i lěpši vše sini člověčaskih; i ondě zbit se proročastvo Isaije prorača: »Ondě vide ga kako gubava, i ne běše na njem obraz njega ni lěpolat«, — obrati se k sestrám Bl. D. Marija i ka inim ljudem stojeći tu i govorase k njim:

»O sestri i prijateljnice moje, rcite maně, ako ovo jest sin moj, zač sin moj lěplji jest všeh iněh, a sada grj jest všeh iněh. Kako ovo more biti sin moj, zač sin moj niggare ně pregrěsil niti stvoril zla nikomure, vazda je bil umiljen i dobar? Kako ovo more biti sin moj, zač je sramotno i nemilostivo takto ranjen i raspet, kli ně niggare grěha stvoril, ni obrete se last va ustěh jego? — Zač toliko tešku i nemilostivu smrt prijemlje on, ki je slava anjelska i život vsega stvorenja? O drage sestri i prijateljice, razgledajte i rasmotrите dobro, ako to je Isus, koga ste videse i znale! O Magdaleno, ti bi ga mogla dobro znat, zač si mnogo krat seděla pri nogu njega i slišala jesi rěči přesete iz ust njega i v hramě sestri twoje Marti jesi ga prijemala i noze njega celivala i umivala i mastmi predragimi pomazivala glavu i noze njega; i on te vzljubi, poklē te od grěha očisti i k sebě obrati, zato povej mi, ako je ovo sin moj, i vijmo, ako mu moremo v čem pomoći i njega obraz očistiti ot blata i ot slin i ot krvi i obezati rani njega, da ne umre toliko naglo život i slast i utešenje moje! O nevoljni živote moj, da bismo ga mogli doseći i pod glavu něč podložiti!«

I budući Marija Magdalena plna slz i bolzni i žalosti, ne more odgovoriti Blaženoj D. Mariji objemljuci ju. I takto vse one gospoje dreseljalu se vukup i močno plakahu videće tako umirajuća Isukrsta, sina božija. I to zgovo-

riviši Bl. D. Marija sestrám svojim obrati se k Židovom i reče:

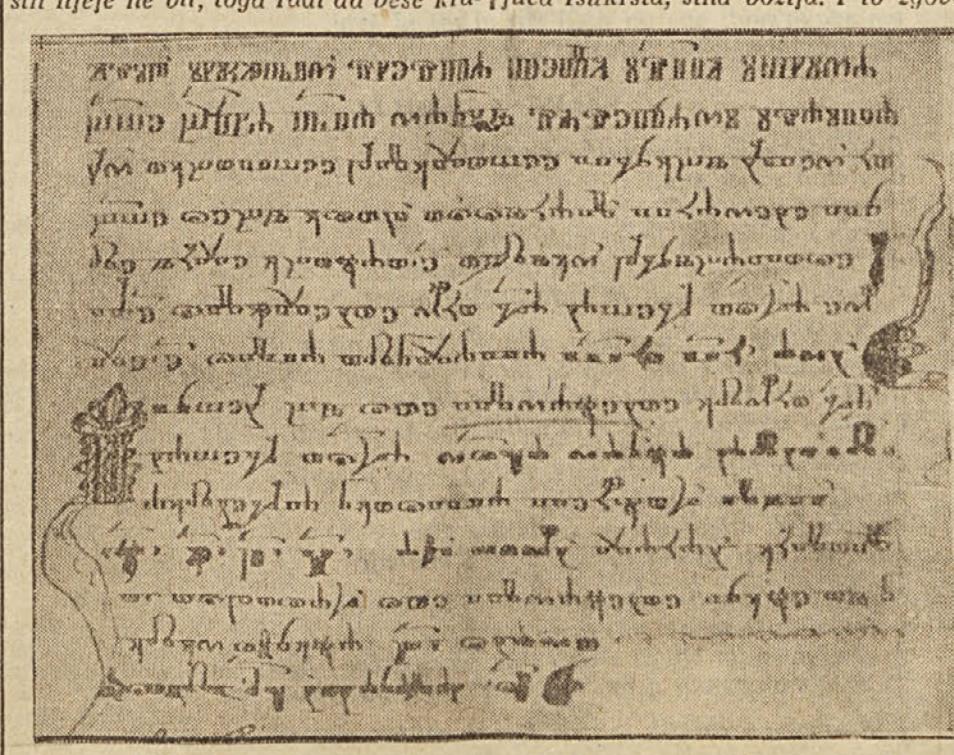
»O Židove drazi bratić i prijatelji, ili ně sin moje jedini vaš brat i prijatelj i drug? Ili jedna něsam az Židovka sestra vaša, i Osip obručenik moj Židovin jest! Zač tada brata i druga ot roda vašego rojena to jest ot mene tužne matere, ka jesam ot roda vašego, zač tada sina moga tako sramotno i nemilostivo na križi propuste i na njem ga umarate, a mene mater njega toliko tužnu i žalostnu stvoriste? Zač ot mene otneste sina moga sladkoga i vše veselstvo moje, a mene ozalostiste? I ninje, gospodo židovska, ako se vam mni, da je sin moj něko zlo učinil, ko ně, da ja sam stanovita, da ně niggard nijedno zlo stvoril, zato molju vas, sinta moga pustite, a mene město njega propnите, zač pres krivine sin moj umira! Ako li ga ne čete pustiti i mene město njega propniti, tada i mene šnjim propnите, zač ja prez njega živeti nemogu, zač jest on život i duša moja i vsa naděja moja!«

I kada tako oplaka Bl. D. Marija sista svoga pred Židovi, i ne obratiše se k nijednoj milostinji, da kako kamik žestoki staše tvrdi i ukrépljeni na zlo, obrati se Gospoja k Sinu svomu visećemu na križi i reče: »O sinu sladki, spomeni se ot seje matere tužne i žalostne, ka nosi pri senci vsu muku i bolznan twoju. I pak spomeni se ot matere tužne, ka te je nosila v těle svojem i rodila i pečalno gojila. Sada vasa moja ugodija obraćena sut v tugu i plač, i kada te viju, sinu moj, gorak i tužan jest život moj! Kada te viju tako nepočteno i nemilostivo umirajući, ča hoću učiniti ili kamo idu pres tebe, ni gdo me oče ukrépiti ili utěšiti, poklē pogubiti te, živote moj i utěšenje i vše dobro moje!«

I tako plačući objemaše križ vzdružiti ruce, da bi se mogla dotaknut nog njega i nemogaše, zač visoko běše. I ka križu govorase:

»O križu, na te se hoću tužiti. Čto jest, da na tebě najdoch plod, kojo ti něsi doslojan, zač si toliko smen prijeti na se stvoritelja vse tvari vidimije i nevidimije? I na sina moga něsi tměl nijednu kriticu i zato vrati maně plod moj, sina mojego, zač maně pristoji, zač sam ga mlada zdrojila i nemogu biti prez njega, zač on jest život moj i utěšenje moje. I ako li je tebě drag, ter mi ga ne hoćeš ili nemoreš vratiti, tada ti jesu njim lěp i počten i ukrášen i vzušen, tada i mene šnjim takoje primi, da si ga budu navkup s tobou titkati i objemati i oběmši celovati i vukup šnjim umrěti, zač tako sam zlo umira, i tada budeš lěplji i veće vzušen, kada kralja nebeskago i zemaljskago s materiju budeš imeti na tebě!«

I tako plačući Bl. D. Marija poziraše na križ avoreći:

Svršetak Greblovog tumačenja Muke Isukrstove

»O smrti gorka, ne prosti ni mně, materi tužnoj; poklē moga sina umraš, umori i mene, mater njega. I tada mi budeš draža, ako mene združiš sa sinom mojim, ki jest vas život moj!«

IX.

I ot toga nam pravi blaženi Ivan evanjelist, da kada Isukrst vide mater svoju toliko žalostnu, koliko ně nigidare bila ni imala nijedna žena o smrti sina svoga, reče k njej malo rěci hoteč utěšiti ju i otvorit usta svoja presvetaja:

»O mati moja predragaja i kraljice premudra, zač se toliko pláčeš i žalostíš moju? Ti dobro veš, da skoze moj grěh ne umiram, da za volju vsega plka. Vas rod člověčasti prijemlje spasenije, ki hotet, skoze smrt moju, i zato za volju togo ne iměši se žalostiti ni boleti, zač sam stvoril volju Oca moga, ki me posla iskupiti narod člověčski. I vraćam se k njemu na slavu moju, zač sam svršil, nač sam poslan. I zato ne žalosti se, mati moja, ja te hoču tomu naporučiti, ki te bude počtoval i uredinal. Vidiš li Ivana, učenika i bližku moga ljubljenago, sina sestri twoje, koga ti daju za sina twojeg!«

I odgovori Bl. D. Gospoja: »O tužno moje izmenjenije, kako ja mogu onoga sebe sinom zvati, koja něsam pri senci nosila, ni sam ga v krile držala!« — I paki reče Isukrst ka učeniku: »To budi mati twoja, počtju ju i utěši ju kači mater twoju, ovu ka je mati moja — koliko po člověčastvu — a twoja teti, matere twoje sestra; i zato ju počtuj, kako mater svoju vsakim zakonom!«

I tada Ivan s velikem pláčem prijeju za mater sebě. I ovo bě treta rěč i beseda, ku reče Isukrst budući na križi. I tako naporuči ju učeniku svom izbrannomu kako skrovišće predrago, ko skrovišće vele ljubljaše. — I poklē reče: »Jedan vaju drugomu budi naporučen!« — vžeda se Isukrst, prospiti i reče: »Žečen sam.«

I to bě četrtá rěč, ku Isukrst reče budući na križi. — Da zač reče Isukrst: Žečen sam? — To se razumě twojim zakonom. Prvo, zarodom ili naturu, zač zarojenoje v člověče ili navadno kada je trudan ili mučen i v tom mu se tada žeda ot truda i muki, zač Isukrst vsu onu noc bě nemilostivo mučen i trujen. I v tom hotě skazati, da je istini člověk. Drugo jest žeja duhovna, da hotě skazati to, da želše spasenija člověčskago i zato reče: Žečen sam. Treto, hote skazati trpljenije muki i gorkosti v žizice kako i va iněh uděh, zač glava běše mučena, kada bě mučen i bjen i krunovan trnovem vencem; oči zaviti i slz plne, a uši plni svadnih i lažnih rěči; nozdře plně smrada ot města, ko běše smrdeče, zač se ondě ljudi ubijahu. I licě njega běhota plně blata i slin, ruce i nozě njega běhota čavli prijeně, i vše telo njega nemilostivo ranjeno i na križi rastegnjeno, rebra probodenia i srce ranjeno. I tako ne beše v njem ni jedan ud ostal ni město, ko ne běše ranjeno illi mučeno razve žzik. I zato prospiti, zač znaše, da mu hote dati pivo žlk'ko, da bu i jezik muku tměl.

I kada uslišaše Židove, da prospiti, prigotovaše octa sa žlčiju směšana i naplniše jednu spužvu i privezaše ju na jednu trst i pritskahu ka ustom njega. I tem zakonom davahu piti Sina božji, ki jest vrutak životni, ki jest pitatelj vsakoje tvari! I kada okusi Sin božji, ne hote piti, zač to pivo bě vele žlkko. — Tada Isukrst velikim glasom vzvapi reki: »Eli, Eli, lémasa vahani — ča jest rekomoe: Bože, Bože moj, vskuju me jesti ostavil?«

I to bě peta rěč, ku reče Isukrst budući na križi, zač jur približevaše k smrti i čujaše veliku bolězan koliko v člověčastve. I ta vapaj bě suproti nature člověčanskoj, zač, kada človek umira, jedva diše; i v tom skaza, da beše istinni Bog. Da kako, kada reče: Bože, Bože moj, zač si me pustil, ako si běše sam istinni Bog; i paki reče: Zač me je zabil i zapustil? — I to jest odgovor, da Gospodin naš Isukrst pride na ov svět učinti zadovoljno Bogu. Ocu za gréhi naše i zato hotě muku i smrt prijeti. Otkudu něst bil, ni jest nijedan člověk, ki bi trpel muku za ime

Gospodina Boga, kako su bili sveti mučenici, ki jesu prijeti na muce budući mnoga ukrépljenja od Boga, kako imamo ot světoga Stěpana i mnogo bečisljih mučenici i mučenici; da Isu-

krst — koliko k človečstvu svojemu — ne hote prijet nijednoga ukrépljenja ni veselstva na muce svoje ot božastva, i zato bě njega muka veče vekša ot iněh muk!

I zač reče: »Bože, Bože moj, vskuju me jesti ostavil?«

Prvo, da skazuje Bogu muku svoju toliko vekšu, ku trpěše. Drugo jest, da se pravljše zapuščen biti ot Boga, zač ga běhu obtěgnuli i běše zapuščen ot všeh prijetelj sega světa, otkudu ot vsega naroda člověčaskoga ne osta nijedan člověk va vere razve Bl. D. Matrija i razbojniki, ki o desne strane raspet běše!

I kada vitezi Pilatovi uslišaše vapaj Isukrstov, kako vzzvaju: Eli, Eli — mněhu, da Iliju zove. I reče jedan ot njih: »Počekajmo malo, da vidimo, ako pride Ilija i snane ga s križa!« — I videčim im da ne pride Ilija, vaspeta naplniše guba octa smešana sa žlčiju i s mirru i napajahu ga. I kada okusi, imě veliku gorupost v žizice svojem i va usfěh. I tagda reče: »Svršeno jest o mně!«

I ova rěč bě šesta, ku reče Isukrst budući na križi.

I ta rěč se more razuměti trojim zakonom. Prvo, čagodě je pisano ili prorokovo, to svršeno jest o mně. Drugo, da svršeno jest spasenije roda člověčaskago smrti moje radi. Treto se razumí, da svršeno jest — koliko rekuć, da trpel sam muku toliku tešku i gorku, da ot velike bolězni dokončan jest život moj. — I to rek pred poldinem slnce pomrknu i tma bě po vsej zemlji do vremene poludannago.

I to nam da razuměni, da on umiraše, ki beše stvoritelj vse tvari vidimije i nevidimije. — I va vréme poludanno pak poče vaptiti velikim glasom rěki: »Oče, v ruce twoje predaju duh moj. I to bě sedma beseda, ku reče Isukrst budući na križi. I ta rěč bě ot velike ljubve i nauka na skazanje nam, da kada nam pride něka žalost, a navlaščno na konac života našego, imamo se naporučiti v ruce božji i reči: »Oče, v ruce twoje predaju dušu moju. — I tu reč rek

Isukrst prekloni presvetnu glavu svoju; kako prijatel prijatelu kado ot njega imamo othodi, tako Isukrst oddelju — je se ot sega světa i ot roda svoga i ot prijatel svojih i ot grěšnik i rekuć: »Ovo othoju ot vas, zač vsa svršena i dokonama sut, ka rečena i prorokovana sut i pisana i obrazovana sut ot mene i ot spasenija

X.

I tako na presveta duša oddeli se ot preslavnago tela jego. I tude ide v Limb, gdě prebívahu sveti oci, ki běhu onde stali pet tisíc let i veče čekajuće onoga prihoda izbavljenija ih, kako im běše obećah v starom zakone.

I zato smrt Sina božija velmi blažena i prudna bě, zač poče rasti umankanje anjelsko ot naroda člověčaskoga, ki běhu umankali za ohlost svoju, a sveti oci izbavljeni běše iz tamnice.

I narod člověčaski bě dostojno smrtiju Sina božija iskupljen i vráčen bě k životu, ki život běše pogubljen prvago člověka prestupljenjem; a děvla krépost oslabě. —

I kada se oddeli duša njegova ot tela, tude zemlja potrese se, kamene raspada se, grobi otvoriše se i mnoga telesa svetih vstaje ili vskrsnuće. I opona crkvena raspade se ot vrha do dna.

I videše Židove ta čudesa i vitezi Pilatovi, ubojaše se velmi i mnozi ot togo straha počeše vaptiti blagosloveće Boga i rekuće: »Vistinu Sin božji sa bě. Tagda vzzvati se v Jerusolim plačuće i žalujuće i v prsi svoje bijuće se otajno nesmjejući javiti žalosti ni dreselstva pred strahom židovskim.

I takto nijedan ne osta š njim razve mati njega i Ivan i Marija Magdalena. — I potom Židove vratise se k Pilatu rekuće jemu: »Mi ne vemo, ako ovi zli ljudi, ki su raspeti, jesu li umrli i zato ugodno ti budi, da povelimo videti, ako mrtvi sut. Ako ti něsu, umortmo ih, da telesa ih ne ostanu po večernje, zač jure jest sobota praznik naš navlašční. Tada Pilat po volě ih stvorit im. I tude parišeji počemš několiko vitezi Pilatovih pojdoše i najdoše Sina božija umrvša. I ne prebiti jemu goleni, zač pisano jest: »I kosti ot njega ne skrušet se.«

Tada jedin ot vitezi Pilatovih hote pogovoriti Židovom. I běše slěp i vzam kopje svoje ne vide tela gospodnja na križi. I reče jednomu ot stoječih ondě: »Upravi mi sulicu ravno k telu onago propetago, ki se naricaše kralj židovský. Tada pripravi sulicu k rebrom gospodnjim i reče slěpomu: »Ovo jest on, koga ti iščešti. Taggda slěpi udri i otvori rebra gospodnja; i tude izide krv i voda. I ona krv štrknu po sulice na oči slěpomu, i v ta čas prozre slěpi i reče: »V istinu člověk sa sin božji bě. — I v toj rane běše dvoja stvar.

Prvo, da běše velika, i za volju logo ne pravi, da ga probode, da dobro pravi: otvori rebra njega. I v tom nam skazuje, da ono běše ona vrata, kemi potrebujemo vnitri v cesarstvo nebesko. Drugo, v tej rane běše, da ž nje izide krv i voda. I to bě sproti nature člověčskoj, zač kada člověk umre, krv se v njem sasede i k tomu veče ne protečet, otmudeže ta krv izide čudnim zakonom. I v tom nam skazuje, da ne toliko krv, da i voda izide is te rane na skazanje, da muka Gospodina Isukrsta nas je očistila ot všeh grěhov. —

I kada videše Židove i parišeji Isukrsta mrtva, otidoše ne snamše ga skriža. I kada bě vréme večernjemo, jedan vlastelin imenem Osip ot Aramatije za prošnju Děvi Marije i sestar jeje pojde k Pilatu i prositela Isusova. Pilat že povele dati je jemu. Tagda Osip i Nikudim snesta telo Isusovo. I š njima běše Bl. D. Marija sa sestrani i sa Ivanom. I obviše telo i položiše je v grobě novem, ki běše sebě Osip issékal v kamene turde, jakože običaj jest Ijuděom pogrěbati se.

I to jest služenje muki Gospoda našega Isukrsta, jemuže jest slava i država va věki věk. Amen.

Iz glagolskog izvornika ispisao Pop JERKO GRŠKOVIĆ u Vrbniku na Krku.

Vazmene pisme

USIPU BUIČU

VELIKA SRIDA

Mokro je i mrzlo, probija sve do kosti pomalo daždi, i sve je puno vode, sniga i blata, moravske oštrey zime do guta imamo dosti, u hiži prez ognja sidimo nas dva pustosvata.

Govore da već je proljeće, ma nan je zima u duši. Ki zna, kako je tamo, di more bije litice, di stara baba lonec zida od gnjile i na podu pod krovom hi suši, ma, su li već tamo lihe zelene i pupe puštile mladice.

Ljudi misle danas na crikvu. Tamo su črni oltari. Na zvoniku prid njon će zadnje zvono zvoni. Večer u crikvu te dojti svo selo, mladi i stari, naše matere tamo za nas te Boga moliti.

U koru te sisti pivači, dugi te psalmi se vuči zvonari te sviće utrnuti, do zadnje, jenu po jenu. Pak će i zadnja se skriti i dica te banke potući i više od jedan prut te udriti staru kakovu ženu.

Batuškar već je gotov. Noć je u selu, i bura, divoke gube se po puti, za njima uženje se tišču, puno su ulice tamo kud grede lipa kakova cura, dupli Vazan je za mlade, neka se ljube i stišču.

Po hižah ognji gore, još se prede i plete i kuju ženidbe i piri, do nika kasne dobe, Oj, da nan je sada tamo, u ove dane svitle i sveće, popiti buka vina iz naše stare konobe.

VELIKI ČETRTAK

Zamukla su zvona, Bog u grob položen.

Poli svetega Antona

kleče i mole se lica skrušena i bona.

Velike svitce gore, tote je božji grobac složen.

Prid crikvom na suncu se blište kandeliri, ča dica hi svitlaju, da se za sveće sjaju.

A tamo dol u brajdah pastir na duplice svitri.

U podne frčajka klepeta, mali zvonarovi frča sve do žulja, š njin gredu dica uko selia i svaki sebi palicu dela.

Po hižah gori kandeja domaćega ulja.

U crikvi prid grobcem mati misli na sina, a sama ne zna, ko je mrt ali živ, ma svaka mati zna da nijej sin ni nikad kriv, za zdravlje njegovo i duši mu spas, moli Gospodina.

VAZMENA NEDILJA

Grančice moja, tamo priko mora, di zlatno sunce sije, di sve se nebo smije, di svu nan zemlju branit naša sedlasta gora, da ti je sričan Vazan, bila dupla rumanija, roža najlipca od svih, brkasta mala Marija.

Ti ćeš danas pojti u crikvu, s facoli hlibi i mesa za janca, turte i jaja pop će moliti stare slovinke beside, tajne i mile beside ke tamo još više vride, i vi ćete znati da hi je čuja veliki Bog iz nebesa.

U podne te biti na stolu jaja, hlibi i janče pečenje, vi ćete slaviti svetac kad Bog je uskrsa, vino će teći crleno vašega najboljeg trsa, i sve će imati za vas veliko sveto znamenje.

Ma kad se skupite tako na dan najlipci u litu, u svakoj hiži za stolon prazne kantride te stati, prazna mesta te bili domaćih sini, ščer, sestari i brati, ki su nikamo sami u maglu morali pojiti po svitu.

Kad tamo po rasutih seli na Vazan miljare oči suza zamuti, uprile svi hi n nebo, vaše oči su čiste i virne, i molite črsto za pravdu i liude dobre i mirne, Bog će vas čuti

MATE BALOTA

Falili smo, gospodine . . .

Pred trideset i pet godina u Istri

Godine 1897. imalo se provesti izbore za carevinsko vijeće u cislitavskoj poli austrijske monarhije, i to po novom zakonu, po kojem je bila ustanovljena nova tako zvana petakurija, u kojoj su imali pravo glasa svi zakonom neisključeni muški punoljetni državljanini. To kurija kašto i četvrt, ona seoskih općina, birale su zastupnika ne izravno, nego putem pouzdanika ranije biranih u pojedinoj upravnoj općini, a vršio se izbor zastupnika u sjedištima kotarskih poglavarnstva. Za izbor pouzdanika bila je predviđena razdoba većih općina na izborne otsjeke, opseg i sastav kojih su bili dodijeljeni odluci pokrajinske vlade.

Istra je imala birati pet zastupnika, i to: jednog općenita petakurija za cijelu Istru; jednog seoske općine kotareva Fazin, Volosko, Lošinj; jednog seoske općine kotareva Kopar, Poreč, Pula; jednog svi gradovi Istre i jednog veliki posjed. Računalo se sigurnim za Hrvate i Slovence uspjeh u seoskim općinama istočnih kotareva, a za Talijane u gradovima i velikom posjedu, dočim se predviđalo oštru borbu u općenitoj petoj kuriji i onoj seoskih općina zapadnih kotareva, i to obzirom na ondašnji sistem austrijske vlade i na već iskušane metode talijanske stranke, dočim po broju pučanstva je većina bila bez svake dvojbe hrvatsko-slovenačka i u tim dvim izborništvinama.

Na čelu tadašnje austrijske vlade bio je grof Badeni, Poljak po osvjeđenju, ali prema onda postojećim prilikama i nazorima u odlučujućim dvorskim krugovima bio je upućen da u novom parlamentu računa na saradnju sa liberalnim Nijemcima, a po tome i sa njihovim saveznicima Talijanima. Namjesnik u austrijskom Primorju bio je od prije poznati slavofob Rinaldin. Cijeli državni organizam dakle, počas od žandara pak sve do ministra bio je u Primorju u korist talijanske stranke. Talijani pak sami u Istri na usta svog vodje Bartolija nastupili su izbornu borbu sa famoznom lozinkom: »Osar tutto (Osmjeli se na sve)«. Ta imali su dobro zaštićena ledja!

Ispoljio se je taj položaj odmah u izbornim pripravama. Namjesnik Rinaldin, određujući izborne otsjeke za općenitu petu kuriju, priključio je talijanskim gradicima toliko hrvatsko-slovenskog življa iz okolice, koliko su pojedini gradovi mogli podnijeti, da talijanski živalj ne bude majorizovan. Time već bilo je osudjeno na hiljadu hrvatsko-slovenskih izbornika na neuspjeh, te ih se nisu niti prikazali, ili ako i jesu, tada nisu bili pripušteni u izbornu dvoranu, ili pak na silu prinudjeni da otidu neobavljenog posla.

Talijanska općinska poglavarstva su se sa svoje strane pobrinula, da kod sastava izbornih listina izopache kolikogod mogu imena naših izbornika, da ih pak izborna komisija ne priputi glasovanju, ili ih jednostavno i ne unesla u listine. Rokovi za ispravak listina bili su jedni odredjeni na oglasu izloženom u općinskom uredu, a drugi kasnije objavljeni oblačnjom načinom usmeno, zavaravajući tako naše zanimanike.

Zemaljski saborski odbor je otvorio svoje jasne poznatom doklječenom očajnom izdajniku, koji je podlijem podvalama, danim mu novcem i statrom igrom istog zemaljskog odbora o razdiobi kastavskih općina zaveo tobožnjim zastarskim slavenstvom, dio našeg pučanstva u Liburniji i tako zaslijepljeno poveo ga u talijanski tabor.

Naravski da i c. kr. vlada nije htjela zaostati za svojim talijanskim saveznicima u akciji protiv hrvatsko-slovenske stranke, te je tobože na svoju ruku i u istinu na njezin poticaj sa programom »talijansko-slavenskog sporazuma« postavio svoju kandidaturu sreski načelnik Franjo Coglevin (Holvjina) u izborništvu seoskih općina kotareva Pazin-Volosko-Lošinj.

Političko društvo »Edinost« u Trstu, koje je još tada protezalo svoju djelatnost takodjer i na Hrvato-Slovence u Istri udovoljilo je željama ovih i postavilo kandidatom dvojicu njihovih vođa, i to Vjekoslava Spinčića u dotadanjem njegovom izborništvu seoskih općina istočnih kotareva, a blago-pokojnog dra. Matka Lagineju u općenitoj kuriji i u dotadanjem njegovom izborništvu seoskih općina zapadnih kotareva.

Kod izbora biranih birača (fiduciar-a-pouzdanika), koji su kasnije imali izabrati zastupnika, razmahala se u općinama, koje su bile u talijanskim rukama, nasilje i prevarstvo. Izborne njihove komisije nisu pripuštale u izbornu dvoranu nikakve kontrole s naše strane, naše se izbornike nije pripuštaло glasovanju, talijanski izbornici i neizbornici glasovali su po više puta za sebe i druge, žive i mrtve, ako su slučajno naši izbornici koliko zakasnili do izborišta, tada se pospješilo sa primanjem talijanskih glasova i prije vremena zatvaralo izbore, a ako su naši izbornici brojno pravodobno pristupili, tada se izborom zatezalo, da se tako za-

Tipična naša familija iz Poreštine.

vuče u noć naše čekajuće izbornike, koji su bili medutim izvana izvrženi svakojakim pogrdama, nasilju i zastrašivanju, nahuckane i plaćene talijanske rulje. Na hiljadi naših izbornika je bilo tako sprječeno da odadu svoj glas.

Po izboru biranih birača mogli smo računati općenitu kuriju za nas izgubljenom. No to nije priječilo naše birane birače, da vrše povjerenju im dužnost.

Dne 10 marta 1897. imali su birani birači glasovati za zastupnika općenite kurije, a dne 16. istog mjeseca za dva zastupnika seoskih općina, pak, eto, zašto mi o tridesetpetgodišnjici misao leti na one velebne iskaze narodne svijesti, te osjećaja dužnosti i samoprijegora.

Naše su oči bile uperene poglavito na dva talijanska gnejzda Poreč i Kopar, u kojima su se imali sastati birani birači onih odnosnih kotareva. Jer za izbornih prepriprema počelo je u njima svakovrsno zadirkivanje, izazivanje i strahovanje naših ljudi. U Kopru bio je ranjen u glavu kamenom naš profesor na ondašnjem učiteljatu Franković, bili su napadnuti batinama i kamenjem naši djaci u učiteljatu, a ovi bi bili jednom za vožnje i iz parobroda pobacani u more, da ih nije zaštitio onđe prisutni pomorski časnik. U Poreštini pak bili su sasjećene loze u vinogradu jednom našem izborniku i jednom Talijanu, koji nije pošao za njih glasovati, a isprebjali su naše ljude čak i na izlazu iz crkve, gdje su se pomolili.

Naši su birani birači uz sve to prisupili punobrojno izboru dne 10. marta i zdušno ovršili narodnu dužnost. Nudili su Talijani i po 2000. — for. za pojedini njihov glas, ali uzalud, jer su našli na »tvrdnu viru«.

Pobjedio je tega dana talijanski kandidat Bartoli za 30 glasova većine nad našim. Uz već navedena srestva dalo im prevagu 16 samozvanih »Istrana Slavena« zavedenih od spomenutog očajnog izdajnika.

U Poreču, gdje se toga dana izbor proglašio za svu pokrajinu, sakupio se pred izbornom prostorijom sav grad, mlado i staro, muško i žensko, odličnici i svjetina, sve kipeće od stećene pobjede, a čekajuće na izlaz naših biranih birača. Nije čudo, da se ovi zabrinuli i obratili se na kotarskog poglavora za zaštitu. Ali on, dok je odredio za svaki voz talijanskih biranih birača po jednog oružnika, da ih prati na putu mimo naših mirnih sela, nije dao nego jednog jedinog svim našima, da ih izvede iz tog srpenovog gnejzda. Čim su se oni pokazali na vanjskim vratima izbornih prostorija dignu se urnebesno zviđanje, pogrde i psovke svake vrste, pratili ih svin porečkim ulicama, a obasipalo ih se kamenjem i svime, što je toj bjesnoj rulji došlo do ruku. Dovikivalo im se uz to: »Do vidova 16, kad ćemo se po ulicama štrcati u svin glavama kao narančama«.

Zaštitni oružnici bježao je i on glavom bez obzira uz naše birane birače. Pojedini od ovih bili su napadani i putem do kuće, kad su prolazili uz raštrkana talijanska gnejzda. I za sve to nije pao niti jedan vlas sa glave bilo komu Talijanu.

Poruka medutim o »štrcanju glava« pošla Poreštinom od sela do sela, od kuće do kuće i od uha do uha. Škrugatalo se Zubima, zadalo »tvrdnu virus« i šutilo. Nisu niti vodje znali, što narod prokuvara.

Svanuo je i dan 16 marta, lijep, sunčan. Iz daljih krajeva Poreštine već prije zore vide se čete ljudi, gdje se sa svih strana žurno, a ozbiljno kroče

Talijansko-vladin kandidat Coglevina dobio je bio ciglih osam glasova svojih Cresana u istočnom izborništvu.

Na večer pak zatutnjiše zrakom mužari od Baške na jugu pak sve do Doline na sjeveru, po svim brijevima i uz svako selo planuše neizbrojni ogromni kriješovi, a svuda pak krilo se odusevijen i neumoran klič: Živio Laginja! Živio Spinčić!

Veleban je to bio dan narodne svijesti, samoprijegora i slavlja!

Ali nije moglo ostati bez epiloga. Do koji mjesec dana odgovorili su pred sudom u Rovinju desetorka naših seljaka iz Poreštine radi suprotstavljenja organima vlasti ono pred Varvarima. Svjedočili bili su ona dva oružnika češka Nijemca. Oni, da li hotice ili nehotice, iskrivili su čuvene poklike u smislu: Žandarme ubite (tubitje), dole žandarmi! Svjedočili odbrane sud nije pripustio da tobož saučesnike... Dobili su po 6—7 mjeseca tamnica, a sirota barba I ve cijelu godinu kao zahvalu, što je izveo oružnike iz tobožnje pogibelji. Narod susjedni i tu je shvatio svoju narodnu dužnost, te besplatno pomagao porodice osuđenika u obradjivanju zemljišta, a i novčano da uzmognu tu i tamno posjetiti i tješiti narodne žrtve.

Dogodilo se i to, da su dvojici Talijana bili posjećene loze u vinogradu. Počinitelje nije se pronašlo, te se ne može kazati, da li to počinili naši ili pak sami Talijani. Činjenica je, da kod jednog od tih slučajeva nisu loze bile posjećene redom, nego na pribir, i to samo zastarjele.

Kao daljnja posljedica tih dogadjaja bilo je hapšenje mnogih drugih naših ljudi, premetačina i zapljena svakovrsnog oružja i orudja čak i kosijera ljudi za obradjivanje vinograda, a kao vrhunac kazneno ukončivanje vojničkih odreda po našim selima.

Nesreću za seljaka upotpunila je slaba ljetina. Neprestani nalivi i česte tuče prouzročili su, da je zemlja zatajila. Seljak zdvajao pod teškim bremenom i brigom za sebe i porodicu, ali mu duša kipila na onog za njega glavnog uzročnika.

Bilo je tada, da je došao do mene jedan od onih naših vrijednih seljaka i reče:

— Falili smo, gospodine, onog puta.

— A što, prijatelju? pitam ga.

— Da nismo šli dole: znali bimanku zač trpimo, reče on.

Tako je sudio sav onaj narod.

Vrbnik, 16 marta 1932

Dr. Dinko Trinajstić

Vila rodu u pohode

Mili Bože, čuda velikog!
Šta to ješti u gori zelenoj,
Šta to place navrh Učka lomne?
Da li su dusi il jelente mlado,
Il prognano svilorusno stado?
Nit su dusi nit jelente mlado,
Ni prognano svilorusno stado.
Več to vili b'jela gorska vila.
Döletila Slovenkinja vila
Rodu svome, danas u pohode.
Al joj mlado propuknulo srce,
Jer žalosna, puna udisaja
Cami Istra, preljepa domaga.
Plaće vila, jer joj do nevolje,
Teško rane bez prebola bolje.
Svoja b'jela spustila krila
I rukama lice je sakrila,
Da ne vidi one teške vaje,
Teške vaje izmucene raje.
Sa sjevera hladnoga da juga,
Od istoka do zapada duga,
Svuda lelek, sirotinja pusta,
Zalba ide od usta do usta.
Oj, nesrećo, da nigdje ne bila,
Teško li si Istru učivila!
Magla gusta sakrila je sunce
I zastrla polja i vrhunce.
Uvenulo mirisavo cvjeće
— Oj, zar nikad procvasti više neće?
Suti slavulj posred svoga lugu,
Na srce mu spustila se tuga.
Mlade momi u kolu ne poju,
Nego plaču tešku sudbu svoju.
Nigdje pjesme ni vesela srca,
U suzama jedna Istra grca.
Svuda lelek, sirotinja pusta,
Zalba ide od usta do usta.
Ruke diže bijela gorska vila,
Rodu svome posesirima mila,
Na planini, svetuči Učki — gori
Milim glasom, ona progovori:
»Magla pala, al će magla proti,
I na vrata naša sunce doći.
Naših suza bit će puna česma,
Al iz suza roditi će se pjesme.
Zato, rode, diljem Istre može
Čekaj zoru nove sreće svoje.
Kolo presta, ali će kola biti,
Mlade momi pojub vjenac viti.
Divligrad još temelj je zdrav,
A u gradu spava junak prav.
Iza noći bijela zora svana,
Obasjat će i naše poljane.
Veli Jože čuva zavjet predja,
A u Jože široka su ledja.
Za vremena stvorena je slija,
Što vam veli Vaša b'jela vila.
Što je došla rodu u pohode,
Da sačeka slatki dan slobodec.
Spjevao seljak iz Istra.

Tri Uskrsa i četvrti, koji dolazi . . .

Bilo je to jedne predratne godine kada je naša Istra cvjetala u kulturnom, gospodarskom i nacionalnom razvitu i velikim koracima išla ka napretku i boljoj budućnosti. Bila su to vremena, koja se nikađe ne mogu zaboraviti. Ko je samo kratko vrijeme boravio u Istri i medju našim narodom, taj je Istru zavolio, kao da je tamo rođen i odrastao. I kad je poslije nekoliko godina morao napustiti Istru, kad je i on morao bježati, govorio je, da onakvim životom kakovim je tada živio u Istri za ono kratko vrijeme, neće živjeti. Gostoljubivost i familiarnost našega naroda, tako je velika i iskrena, da su te vrline glavna karakteristika našega naroda i postale su poslovne. A probudjenja narodna svijest, koja je vjekovima tijanjala u srcima našim, dok je ne probudiše najbolji sinovi Istre, veliki Dobrila, Ladinija i mnogi drugi, slavila je u to vrijeme slavlje i pobedu. Bio je to zaista sretan narod Narod kulturan sa velikom historijom i još većom budućnošću. Jest, tako je nekad bio.

U takvima godinama približavao se i Uskrs, koga je narod dočekivao sa najvećim duševljenjem. Uskrsu, tom najvećem prazniku mira i ljubavi, radovalo se staro i mlađe. Sve se spremalo, da najsvečanije proslavlje uskrsnuće Spasitelja. I u najisromašniji kolibi i najbjednijoj potleušći, sve se spremalo, jer je sutra Uskrs. Uobičajena uskrsna pogaća ne tali ni u najbjednijem domu.

Velika je Subota pred večer. Sa tornja franjevačke crkve, u Pazinu tek što se nisu oglasila poznata nam zvona i pozvala narod, da se približava svečani trenutak, — Uskrsnuće. Tamo iznad Mečari, na Velenjanovom Bregu, na Štrangi i Brestovici, zagruvaše prangije i mužari, a iz franjevačke crkve kreće svečana povorka, koju predvodi gvardijan. Otac K. Svečan trenutak. Čuje se skladno pjevanje naših franjevaca i hor gimnazijalaca. Iza svečnosti sakuplja se narod, da preko svojih predstavnika čestita časnim Ocima Uskrsu.

Osvanulo je čisto i vedro proljetno jutro. Proljeće. Uskrs. Idealnijeg Uskrsa, čovjek ne može ni da si zamislí. Drveće u punom cvatu, na sve strane čuje se rano pjevanje slavujevo, a po stogodišnjim ladanjama lastavice veselo cvrkuću.

Pred crkvom sv. Nikole, koja danas slavi Uskrsnuće, sakuplja se narod. Dolaze seljaci iz bliže i daljnje okolice u svečanim seloramama i narodnoj nošnji.

I dok se narod sakuplja, gradom obilazi naša narodna glazba i svira budnicu. Mužari sa brijevoga gruvaju, zvona zvone, a iz crkve polazi svečana povorka Na čelu glazba. Povorku predvodi prepošt Kalac. Slavi se Uskrsnuće, zvona zvone, a narod pjeva i hvali Boga.

Povorka se opet vraća u crkvu, a svečnik svojim silnim i divnim glasom zapjeva: »Kraljice nebeske raduj se. Aleluja! i svom narodu prozbori: »Kršćani moji dragi! Kao kakovo nadzemaljsko biće obasjan morem svjeća govoriti narodu o uskrsnuću Boga, o ljubavi i miru božjem..

Misa se svrši, narod se razlazi i čestita Uskrs. Svi su zanijeti, svak osjeća veličinu svečanog momenta, svak osjeća, da mu je bližnji brat, osjeća ljubav, beskrainu ljubav, zadovoljstvo i sreću.

Glazba se vraća iz crkve i gradom svira omiljene koračnice: »Hej veselo mili druzi«, dok se na općinskoj zgradi vije naša trobojka...

U najsvečanijem raspoloženju prolazi tako prvi dan Uskrsa, koli je posvećen ljubavi do bližnjega, domu i porodicu. Dan polako odmice i svako baca pogled na Učku, nije li možda pokrivena »klobučićem«. Zadovoljni što nije, jedva čekaju da osvane sutrašnji dan. I zaista osvana vedar, sunčan dan....

Već je prošlo i podne, a u velikoj baštini Narodnog Doma sakupila se silna masa svijeta. Po starodnevnom običaju spremala se narod, da drugi dan Uskrsa sproveđe u prirodi. Danas će na Lindar. Tu je već i naša glazba, koja na čelu bezbrojnih četvoredova ide ka Vranici. Na čelu je kršćan barjaktar sa velikom trobojkom. Gradom se ori junaka pjesma koja polako iščezava. Povorka je već na vrhu Dražeja, još malo, kad zaori beskraini »Zivio«... To su braća, koja uz odusevljene poklike pozdravljaju goste i braću. Lindar je svečano iskićen. Tu se sakupio narod iz cijele Pazinštine, iz Pičanštine, Gračića, Žminja, Cepića, Novaki, a ima ih i iz Berme i Trviža.

Na prostranom trgu pred crkvom priredjena je zakuska. Zaređaše zdravice i patriotski govorovi naših prvaka. Muzika svira, nasto silno odusevljenje i kličanje. Tišina. Narod skida kape i dže se na noge. Ciju se zvuci himne: »Ličeva naša domovina« a narod složno prihvata i završuje: »Proklet bio izdajica svoje domovine«. Nebo se prolama od odusevljenih poklika: »Zivio Mate Ladinja! Zivio Spinčić! Zivio Tri-najsti! Zivio!« Od odusevljenja narod se grli i ljubi. Svaki osjeća u sebi divovsko nešto, što se ne može slomiti, što se ne da isčupati. Sredan narod....

Sunce tek što je zašlo, a po Dražeju se spušta duga povorka. Dok su jedni na pola puta, kraj povorku je još na v-h brijege, kod Kržišća. Pri redovi već stižu pred Narodni Dom, kad se iz sredine grada začuje zaglušlija vika i galama, koja

se sve više približava, dok ne stiže u blizinu Narodnog Doma. Tu stane. Stanu i naši. Licem o lice Prsa o prsa. Mrtavi tišina, ali za čas, jer se odjednom začiju poklici »Abbasso i schiavi«. Na naši se sasukiša kamena a tu i tamo čuje se i po koji hitac. Naši ostadoše samo za čas neodlučni, ali kad razabriše u čemu je stvar uz gromki »Zivio«, rukom pod ruku, kreću napred i potiskuju talijanske izazivače Našeg naroda ko more, a njih šaka. Kad bi naši samo dunuli, odletjeli bi svi sijori i paroni u nedaleku jamu. Blijesni što nisu postigli svoju namjeru, što nisu izazvali paniku i rastjerali narod, potračaše ovi napred do čoška i dočekaju naše kamenjem. Prcenjava postaje gušča, ima i par ranjenih. Stvar postaje ozbiljna. U to se pojavi odred žandarmerije i vojske i načini kordon između protivnika. Okolne ulice su sve blokirane i затvorene. Zaguljiva vika postaje sve jača. Gužva, pucnjava. Vojska pali plotun u zrak, izazivači bježe po Buraju i Kaštelu, sakrili se u mišije rupe. Naši ostaju nepomični, a vojska upire cijevi u njihova prsa. Jedan mladić poviće: »Pucaj, ako smiješ!« Narod stoji još dugo i pjeva: »Proklet bio izdajica«.. To je bilo jedne godine prije rata.

Rat blijesni na sve strane. Uskrs je. Crkveno zvono, koje je još jedino ostalo žalosnim zvukom poziva vjernike u crkvu. Veliki trg pred crkvom sv. Nikole je prazan. Prijroda se ne miče, ne čuje se pjevanje ptica, a po suhim vodonjama obliječu crni gavrani. Naidje po gdje koji starač ili žena sa dijetom. Idu, da se danas, na Uskrs pomole za život svojih najdražih koji su na bojištu. Miesto mužara, čuje se podmukla tutnjava topova, sa ratništa na Soči... Svečenik opet pjeva: »Kraljice nebeska... ali mu glas drhti. Svrši se misa, a ono malo naroda vraća se pognute glave kućama svojim. Uskrs, blagdan mira i ljubavi, a rat unaokolo blijesni svom žestinom. Kad li će se svršiti?

Prolaze godine. Dve, tri četiri. Rat se napokon svrši...

1919 Velika je Subota Iz franjevačke crkve kreće povorka. Narod se sakupio u velikom broju i na svom jeziku slavi Boga i njegovo Uskrsnuće. Ništa ne sluti. Odjednom iza spomenika pred crkvom navaljaju rulja i dočeka povorku najpogrđnjim poklicima i bacu se na nju kamenjem i gulinim iajima. Ne staje ni pred najsvetijim. Otac K. prekida svečanost, a narod gleda, kako da se izgubi.. Nekoliko njih je uhapšeno. Odvode ih u Kaštel..

Sutra, na Uskrs, slavi se Uskrsnuće u stolnoj crkvi sv. Nikole. Narod u povorci pognute glave obilazi oko crkve i opet se u nju vraća. Mjesto »Kraljice nebeske«, čuje se tudi: »Regina coeli. Svečenik hoće da progovori i počinje: »Kršćani moji draži! ali u tom momentu, sasvim iznenada iz ljevog krila u crkvu zabrui vojnička glazba i svira »Giovinezza«. Narod prenaražen, znači vrlo dobro, da to ne sluti na dobro, hoće da bježi iz crkve, ali ga na crkvenim vratima dočekaju pljuske i batine. Misa se svrši. Pred crkvom kordon vojnika i civila. Čuje se zvezet lanača i već odvode grupu mladića i staraca okovanih u teške lance... Iz crkve...

Otač gvardijan je protjeran, a župnik je od tuge i bola puklo njegovo dobro i plemenito srce, kad je vido nepravicu, kad je vido, šta se sa njegovim narodom dešava. Narod ni krv ni dužan... Slavi se Uskrs.... Tako od 1919 do 1931 Punih trinaest godina.....

1932. Uskrs. Kako li će ga dočekati naši tamo preko? Hoće li smjeti u crkvu?...

Crkva je skoro prazna. Neki strani svečenik hoće da na tadijem jeziku prozbori. Podigne oči i vidi praznu crkvu. Silazi sa propovjedaonicu, na brzu ruku svrši obred, odi i on ..

Gradom svira glazba i svira »Giovinezza«. Narod se drži u kućama i obraća misli na svoje rodjene koji danas, na Uskrs trunu po dalekim tamnicama. Dugo ih već nema, daleko su, daleko iz visokih tamničkih be-

dema daleko od svojih dragih i milih. Kad li će se vratiti? Mnogi hoće, ali kasno. Mnogi nikad. Nikada. Zalosni su i pusti naši domovi, jer u svakom domu fali neko. Otac, sin brat. Fali i sestra. I nju su odvezli...

Otač kod ognjišta okupio unučad oko sebe i priča im, kako je nekad bilo. Priča im o Uskrsu. Starac se odjednom trgne, lupi o prsa i reče: »Danas je Uskrs, radujmo se! Hristos vospriješ! Radujmo se! Uskrsu, koji mora doći. Još nas, hvala Bogu im mnogo, vrlo mnogo! Uskrsnuće mora doći...« *

I mi, koji smo ovde daleko od naših domova i naših dragih, ali ipak svoj na svome, dočekali smo Uskrs. Ali kako? Pognuta nam je glava, tužni smo i neveseli. Ali danas je Uskrs. Hristos vospriješ! Uskrsnuće i mi Uskrsnuće naš duh, koji spava, otresimo se mrtvila i očajavanja. Proljeće je tu. Budu se priroda, neka se probudi i naš uspavan duh! Danas, na Uskrs, odbacimo svaku tugu i žalost! Dosta je bilo muka! Sjetimo se naše braće, tamo pieko, koja danas, o Uskrsu čeka Uskrsnuće. Uzdignimo glave, stisnimo pesti, odbacimo okove... naši očajavanja i tuga, naše dezorganizacije! Na noge, braćo, prenimo se oborūjimo se, čvrstom voljom sloganom i ljubavlju: voljom, da moramo postići ostvarenje naših idea, sloganom, bez koje nećemo ništa postići i ljubavlju do naših milih i dragih, do braće, do opuštenih nam ognjišta, do rodne grude. Tako oboružani podjimo putem, kojim smo krenuli, jer Bog je s nama. Žrtve naše, nek nam svijete na putu! Zar ne čujete, kako već pjevaju: »Dosta bjesmo mi robovi, a sada smo slobodni...« Prihvativimo i mi tu pjesmu! Uskrs je, dolazi uskrsnuće. Proljeće je tu, priroda se budi. Oko ladonja se već skuplja narod da proslavi Uskrsnuće. Mužari gruvaju, glazba svira, a narod kliče i pjeva, jer dolazi On. Dolazi Spasitelj...«

Novi Sad, Uskrs 1932. Barba Lujo.

Istarske vile

Jednog lijepog ljetnog dana 1917 godine nadjoh se, uprav odjednom, na istarskom tlu.

Volosko. Rodno mjesto Barba-Rikino. Rečem, a kroz dušu mi prostruji neko neizrecivo milje, kao da sam izrekao ime obetovane zemlje i spomenuo ime najmilije mi osobe.

Ma da je tome davno, a u duši mi izbljedješ i mnogo krupniji utisci sa drugih krajeva, ja se ipak gotovo do u tančne sjećam mojih utisaka, koje osjetili pri stupanju na istarsko tlo. Sjećam se izgleda obale u Voloskom, fizonomije pojedinih kuća, mirisa mora, huja stabala, glasa ljudi i mnogih osatalih pojedinosti. Neznačajne stvari? Ali meni sve, sve to iskače pred oči u svojoj veličini kao malo šta drugo u mom životu. Jer sve to što čuh, viđej i osjeti je istarsko.

Za mnom je ostalo Volosko.

Opatija... Na časove mišljah da sanjam. Ta, nalazio sam se na tlu sanjane, željkovane, u mom srcu odnjihane Istre.

»Zora«. Vojničko stanovalište. I ja sam svojim vojničkim prtljagom udjoh u — hram. Kao da povrijedi svetinju mjestu sa svojim vojničkim k. u. k. odjelom. Ali što sam mogao? Obukoše me. Dovedoše me. Bacise. Blo sam bacan. I prebacivan. Šta ču ja tu? Zašto? Čime je mogu da poslužim odvijanju ili stišanju rata?

Ipak, ipak, uskoro, već nakon prvih utisaka, osjetili upravo duboku blagodarnost prema crnoj nesmiljenoj sili, koja me je bacila na to mjesto. U opatijsku »Zoru«.

I zidov počeše da mi pričaju... I ja sam slušao dugu beskonačnu priču opatijske »Zore«, dnevnom sastajališta opatijskih Hrvata.

Ratna vreva. Slike i utisci se mijenjaju, gomilaju. Ali sve što je iza mene, leglo je u zasjenak. I meni se čini da ne sudjelovali ni duhom ni tijelom svojim pri svim onim ratnim susretima, dogadjajima, pojavama, ma koliko sve to bilo burno, potresno, privlačno. Sve je prohujalo za mnom i izbljedjelo u mojoj duši. Sve, sve. Samo nisu dani proboravljeni u Istri. Živem u njima.

Vidjeh Istru, aki li ne svu, ali to bamer i jedan njen manji dio. Liburnijsku. Zašto toliki moj zanos? Da je u kolu s našim ostalim krajevima, bih li mogao da klikcem: osjetili mirise njenih gorica i dubrava, čuh na izvoru rijeke njenih sinova, udahnut topolinu njenih domova? Bih, jer Istra je miljenica naša, kojoj se nikada dovoljno nadiviti ne možemo. I ja dalje pobijedosno klikcem: vidjeh Istru, na njenom tlu prizreš mi se likovi njenih vila... i čuh pričanje o vilama.

Vidjeh Istru u svoj skromnosti, tisnjici i sjeti ojadjene zemlje. I što dalje odmice vrijeme, ja vidim, mislim i osjećam: njeni je skromnost raskosna, njeni je tisina bučna, njeni siro-

tinjstvo je prividno. Osamljena je, ali nije napuštena.

Opatijski park. Gotovo da bih od razdraganosti, što sam sam, i zatrčao se njime kao dijete kad osjeti da je u slobodi. Žedno sam upijao aromatične mirise lovora i borova. Ipak činilo mi se da je mi je neko na tragu... Oh, kako je u toj šumi bilo sve veličanstveno, silno, moćno. Pored onog ogromnog, šutljivog i tamnog drveća osjećajem se malenim poput crvka. I sav tronut, skrenut od navale osjećaja, sjedoh na neku klupicu pored jednog — mislim — šimirovog šumarka, izraslog u obliku vjenjaca. Ispred njega je stršila brončana statueta. Netremice sam ponirao pogledom u nju. Kao da to bijaše neko šumsko božanstvo, koje se je pritajalo. I moju dušu kao da prekri neka otajna koprena; izbljedi u meni spoznaju o vremenu i prostoru. Kao da bija u nekoj šumi iz priče, gdje se odigravaju čudesne nedokućive stvari...

Zašutilo je granje... Šum kao da bi od svilenih haljina... I zuj kao da bi od pritajenog djevojačkog glasa.... Hihot... Tapkanje... Kao da bija u nekoj šumi iz priče, gdje se okrenuti.

A onda, kao kroz maglu, pred sobom, kao da razabrah neke bijele sjenke, prikaze u obliku djevojačkih pojava... Vile. Sjevnu mi misao moždjanima. I dalje ništa ne znam. Da li sam usnuo? Da li sam bio omadjian? Da li me je svedao umor? Fizički? Duhovni? Ne znam.

Osjetili ruku na ramenu. Trgoh se. Preda mnom je stajao jedan vremešan čovjek. Onizak. Krupan. Imao je prosljedu podstrženu bradu. Preko ramena mu bila prebačena dva vesla. U ruci je imao košaricu.

»Zdravi bili, gospodine.«

»Veseli, dida moj. A gde ste se uputili?«

»A eto, malo na more, ne bi li što uhvatio za večere.«

»Da bi vam sretno bilo!

brez dvoma niso, ampak zmes vseh mo-
gočih narodov, ki so kedaj bivali ali šli
sko Italiju in zato je tudi smešna njihova
trditev, da jim pripada naše ozemlje po
zgodovinskem pravu.

Predavanje o najstarejši dobi Istre je
bilo sprejeti z navdušenjem in hvalično-
stjo. G. predavatelj nam je obljubil podati
tudi srednji, novi in najnovejši vek ist-
rskih zgodovine, kar smo vzeli z veseljem
na znanje. G. predavatelju naša najiske-
nejša zahvala.

MAŠA ZA BRATE NA JOŽEFOVO V LJUBLJANI

Lansko leto so jugoslovenski škofije na
Jožetovo pozvali vso jugoslovensko jav-
nost k molitvi za svobodo bratov onstran-
meje. Letos pa se je vršila sv. maša na
inicijativo naše emigracije, ki hoče ta dan
vsako leto posvetiti molitvi za naše mrtve,
kakor tudi za žive brate. Na dan slov. pa-
trona sv. Jožefa nase opravi vsa naša po-
božna manifestacija za naše brate, zato
naj ta dan naše organizacije ne prirejajo
nikakih prireditvev.

V Ljubljani se je vršila maša v cerkvi
Sv. Jakoba ob II dopoldne. Maševal je g.
prof. dr. Ehrlich, ki je imel tudi kratek na-
govor. Pri maši je pel zbor »Tabora« —
Venturinijev maša posvečeno bazovškim
žrtvam. Udeležba je bila dobra posebno s
strani mladine, drugače pa bolj slaba. Kri-
da je predvsem v pomanjkljivi propagandi
kateri niso akademiki posvetili dovolj
pažnje.

PREDAVANJE V »TABORU«

V četrtek 24. tnu. predava v »Taboru«
pisatelj g. L. M. Mrzel o našem kraškem
pesniku Srečku Kosovelu.

19. MAREC V TRBOVLJAH.

Tudi v Trbovljah je bila darovana sv.
maša ob priliku 1. obletnice molitev na
jugoslovenskega naroda v Julijski Krajini, ki jih je lansko leto z
okrožnico nadškofo dr. A. Bauerja naročil
jugoslovenski episkopat. Maša je bila da-
rovana na pobudo Organizacije jugosloven-
skih emigrantov v Trbovljah, ki se je tudi
udeležilo polnoštivalno. Številno so
bile pri maši zastopane tudi javne korpo-
racije, razni uradi, nacionalna, delavska in
humanitarna društva. Z lepo udeležbo je
trboveljsko prebivalstvo zopet dokazalo,
da sočutuje z usodo bratov za mejo.

PREDAVANJE NA PONGRAČEVOM.

U nedelju 20. o. m. održao je u Zag-
rebu na Pongračevom, v tamošnjoj po-
držnici društva »Istra«, predavanje o za-
drugarstvu g. Srečko Dobrila, student.
Predavanje je bilo s interesom sa-
slusano od brojnih članov, koji pokazuju
veliki interes za predavanja.

»SOČA« U JESENICAMA SLAVI GRE- GORCIČA.

Dne 12. o. m. priredilo je emigrantsko
društvo »Soča« u Jesenicama u dvorani
»Sokolskoga Doma« predavanje o Simonu
Gregorčiču.

»ALELUJA« NAŠIM ONSTRAN GRANIC.

Zopet stojimo pred velikonočnimi praz-
niki, pred praznični miru in »sprave. Brez-
dvomno so to najljubkejši prazniki v letu.
Bude nas v najsvetlejše spomine, v našo
mladost, na naše bivanje ob obali zelenega
Jadra, deroče Soče, sivega Nanosa, naše
lepe in solnčne Goriške, mile naše Istre. In
tako tudi sedaj kakor pregnanci iz svoje
rodne grude — kakor emigranti želijo pri-
čakujemo, da bi nam leto za letom nudilo
novih čarov.

Vendar ko smo napisali gornji naslov le
šla tiba bolest skozi naša srca. Že dolga
leta hrepeni razvijano, razvojeno, bedno
človeštvo, da bi se že enkrat zopet utes-
ničila na zemlji blagovest, ki jo je Kristus
oznanil svetu »Od mrtvih sem vstal in pri-
nesel odrešenje celemu svetu«, a še po-
sebno našim milim in dragim bratom in
sestram onkraj nesrečne meje, ki ječe in
trpe pod silnimi udarci tujca in njegovim
jarmom, ki umirajo na otokih Ponci-Lipari
in v Regina Coeli za pravice svojega na-
roda.

Minilo je sicer groze polno svetovno
klanje, toda med narodi še noče in ne more
priti do začenjenega miru — dokler državne
meje ne postanejo narodne, a ne samo
geografske.

Dan za dan se porajajo novi politični,
gospodarski in socijalni spori in vsak hip-
lahko trešči med izmučene narode nov kr-
vavi pokoli. Še v naši oži domovini, ki je
tako uboga in žalostna, da bi se človek nad
njim razkoljal, ne pride do miru. Naše mile
brate in sestre preko meje preganja tu-
jeroci, ter jih bočajo ponizati do najmanj
vrednega tlačana. Toda ne samo to. Njih
so gospodarsko skoro popolnoma uničili —
toda ne morejo in tudi ne bodo uničili nji-
hove narodne zavednosti. Njihovi srce ne
morejo uničiti ne Lipari, — ne Regina
Coeli, — ne puške. Oni se krepko zavedajo
svoje ideje — svoje začrtane poti, od katere
ni z korak ne odstopajo.

Koraki, s katerimi tujec koraka po naši
zemlji, so usmerjeni proti breznu, v katerem
grozi poguba.

Naše verno ljudstvo jim ne bo sledilo,
kajti ono je trdno uverjeno, da za njimi
stoji čvrsto ujedinjena Jugoslavija.

Uverjeni so, da se poteguje za njihovo
pravo 50.000 brojna armada emigranci,
ki čaka samo ugodnega trenutka, da stopi
na plan.

Mi, ki se danes nahajamo na svobodnih
tleh prostrane in lepe Jugoslavije Vam kli-
čemo: »Ne obupajte v teh težkih časih.
»Stražite tudi Vam pride dan svobode. Repentaborski.

Razne vijesti

VELIKA NOČ.

Zima temelje slovo, novo brstje sili na
dan. Bliža se velika noč.

Vesoljni krščanski svet bo obhajal spo-
min trpljenja Krista in vstajanje Odrešeni-
ka sveta.

Za velikim petkom, velika noč! Mogoč-
no bo zvenelo zvonjenje s cerkvih lin-
od veličastne katedrale do male vaške
cerkvice prostranega domovja človeštva in
klicalo bo vsem: »Aleluja!«

Po trpljenju — vstajenju! Kdo neki
naj se bolj spominja teh dni, kdo neki naj
si prikliče v spomen dneve preganjanja in
trpljenja, ko izgnanci zemlje ob Soči in
sinji Adriiji?

oče v robstvu, bratje v izgnanstvu.

Velika noč — simbol vstajenja, žar sva-
bode, kako hrepenumo po tebi tvoji otroci,
otroci solnca!

Kvišku srca, bratje »Aleluja!«

ITALIJA IN FRANCIA.

Rimska »Tribuna« priobčuje članek iz
Pariza, v katerem poročalec ugotavlja,
da se je francosko stališče napram Italiji
v marsičem izpremenilo. Še nedavno tega
je bilo absurdno govoriti o možnosti fran-
cosko-italijanskega prijateljstva. Sedaj pa
so že ugledne francoske osebnosti nazira-
nja, da bi tudi fašizem mogel koristiti ura-
vnošenje kaotične Evrope. Zlasti levičar-
ski krog prihaja do prepričanja, da bi
morala Francija izpremeniti svojo politiko
napram Italiji, še preden bo germanofilska
politika Francije rodila popoln neuspeh. Iz-
premembra razpoloženja napram Italiji je na
dlani. Politiki in časopis se približujejo
razpoloženju širokih slojev naroda, ki ni-
koli niso bili napram Italiji sovražni. Po-
dobno je bilo tedaj, ko je Poincare objavil
članek in zahteval nujen sastanek med Tar-
diejem in Mussolinijem. — Na ta članek
je Tardieu odgovoril s prisrčnimi izjavami,
čeprav niso bilo povsem jasne. Svoj članek
končuje »Tribuna« z ugotovitvijo, da govor-
e vsa ta dejstva v prilog revizije francos-
ke politike napram Italiji.

Na jednom od poslednjih brojeva »Istre«
javili smo, da je u Bakru iz nepoznatih raz-
loga počinio samoubojstvo vješanje naš
zemljak, gostoničar Ivan Poščić, rodom iz
Lovrane. Sad saznamo, da je on otisao
svojom voljom u smrt zato, ker se je bojao
slijeipoče. Nesrečom mu je štrcnulo vapno
v desno oko, pa je na tom oku oslijeipo.
Oslabio mu je vid i na lijevom oku. Iz o-
čaja oduzeo si je Poščić život.

Tako je malena Požega na dostojan
način odala poštu sjeni oca Istre, bis-
kupa dra Jurja Dobrile.

ZAŠTO JE POŠČIĆ POČINIO SAMOU- BOJSTVO?

U jednom od poslednjih brojeva »Istre«
javili smo, da je u Bakru iz nepoznatih raz-
loga počinio samoubojstvo vješanje naš
zemljak, gostoničar Ivan Poščić, rodom iz
Lovrane. Sad saznamo, da je on otisao
svojom voljom u smrt zato, ker se je bojao
slijeipoče. Nesrečom mu je štrcnulo vapno
v desno oko, pa je na tom oku oslijeipo.
Oslabio mu je vid i na lijevom oku. Iz o-
čaja oduzeo si je Poščić život.

zadovoljstvo i bilo nagradjeno zasluge-
nim pljeskom.

U instrumentalnom dijelu prirede-
be nastupio je sa Chopinovim »Nocturno« poznati pianista viječnik Sud-
benog stola i Matičin odbornik g. St. Balog, koji je morao uz odobravanje
cijele dvorane nadodati još jednu toč-
ku. Osobitim oduševljenjem bili su po-
zdravljeni naši nadobudni umjetnici g.
Paraker na violinu i njegov pratilac
na klaviru g. Trajbjar, koji su svoje
tri točke izveli savršenom točnošću.
Gdjica M. Metzger, bivša tajnica
Jugosl. Matice, a sadašnja revna odbornica
recitovala je s mnogo topline krasan
proslov od R. Katalinića-Jer-
atova. Gdjica M. Filipović, kojoj
nije ovo prvi nastup, svojim je ljupkim
glasom sa mnogo razumijevanja dekl-
amovala značajnu Domjanicevju
pjesmu: »Na Kvarneru« i aktuelnu
Katalinićevu: »Molitvu Istrana«.
Pored burnog aplauza nagradjena je
zajedno sa svojom drugaricom gdjom
Černohlavem krasnom kitom svje-
žeg cvijeća.

Ne smijemo da mimoidjemo ni grad-
skog kapelnika g. V. Stetku, koji je
poznamen vječinom dirigirao pjevač-
kim zborom i na klaviru pratio gdjmu
Černohlavem i g. Jeratom.

Pozornica bila je ukusno dekorirana.
Sa lijeve strane na visokom stalku vis-
jela je velika slika biskupa Dobrile
sa jugoslovenskom trobojkom, a ispod
je rođna kuća njegova, sve to
okičeno zelenilom. Sliku je izradio djak
VIII razreda gimnazije Krstulović,
a rođnu kuću vrijedna odbornica gdjica
Metzger.

Tako je malena Požega na dostojan
način odala poštu sjeni oca Istre, bis-
kupa dra Jurja Dobrile.

SVEČANA PROSLAVA 50-GODIŠNICE SMRTI BISKUPA J. DOBRILE U SLAV. POŽEGI.

U nedelju 6. o. m. u 8i po sati na-
večer priredila je požreška podružnica
Jugoslovenske Matice u Vatrogasnem
domu svečanu akademiju, u znak pje-
teta, preporoditelju Istri, biskupu Dru-
Jurju Dobrili, povodom 50-godišnje
smrti i 120-godišnjice rođenja
njegova. Program proslave, objelod-
jen svojevremeno u ovome listu, bio
je osobito biran, a izvodile su ga ponaj-
bolje sile u našem gradu. Tako je akade-
mija podignuta na onu visinu koja
spomenu dolikuje.

Odbor Jugosl. Matice uložio je za tu
priredbu mnogo truda i vremena, jer
mu je svrha bila da akademija uspije i
u moralnom i materialnom pogledu.
Očekivanja odborova ispunila su se u
uponj mjeri, jer je ta proslava s umjet-
ničkoga gledišta natkrilila sve prirede-
prošle sezone, a i materialni efekat —
unatoč teškoj privrednoj krizi i
značnim režijskim troškovima, nije bio
malen, i več je priveden svojoj plemen-
nitoj svrsi, otiranju suza naše najjad-
nije braće.

Velikog biskupa komemorirao je
državni predstojnik prof Ivan Bur-
rić, koji je u početku svoga govora
ocrtao svu onu tugu i bol u koju je
zapao Istarski Hrvat, taj vječiti rob i
sluga, kad je čuo za smrt svoga naj-
krenijega prijatelja i savjetnika biskupa
Dobrile. Podvukao je ljubav istarskih
Hrvata prema velikom pokojniku, koja je naročito došla do izražaja pri-
redom proslave 100-godišnjice njegova
rođenja, 16 aprila 1912, kada su svi
Hrvati i Slovenci Istri bili jedna misao i
jedno srce. Spomenuvši u nekoliko rije-
či idealne borce rekao je: »Svi ovi
idealni i neutrudivi radnici zaslужuju
zbog svoga predanog i nesebičnog rada
na njivi narodnoj naši osobitu poštu,
priznanje i zahvalnost, ali legendarna
ličnost biskupa Dobrile iskače ispred
svih svojim elementarnom veličinom,
jer on je prvi stupio u arenu, on je
pričel zapalj zublju hrv. svijesti u Istri,
on je zaorao prvu brazdu u neobradje-
nu, trnjem i dračem zaraštenu narod-
nu ledinu. — Nato je govornik u naj-
krupnijim potezima prikazao život i rad
velikoga biskupa, ocrtavši takodjer pri-
like u kojima je naš narod živio prije
nastupa Dobrilina na biskupsku stolu-
cu. Sam govor, pogotovo uvod i zagla-
vak, učinio je na prisutne osobit dojam,
te se mnogo oko orosilo suzom. Taj su
govor mjesne novine u cijelosti donijele.

Sve točke programa izvedene su
zamjernom preciznošću, a nije ni čudo
kad su u koncertnom dijelu sudjelovali
rutinirani pjevači, odnosno glazbenici.
Pored poznate solistice gdje B. Čer-
nolavek, koja bi sa svojim pre-
krasnim sopranom mogla nastupiti na
svakoj pozornici, odzvao se pozivu
Matičinu i tenor F. Jeraj, poručnik
očasnog garnizona, koji je svojim
ugodnim glasom mnogo pridonio us-
pehu akademije. Najstarije domaće
pjevačko društvo »Viencace« koje je
Jugoslovensku Maticu po drugi put za-
dužilo svojim nastupom, otpjevalo je
svoje dvije rodoljubne pjesme na once

zadovoljstvo i bilo nagradjeno zasluge-
nim pljeskom.

U instrumentalnom dijelu prirede-
be nastupio je sa Chopinovim »Nocturno« poznati pianista viječnik Sud-
benog stola i Matičin odbornik g. St. Balog, koji je morao uz odobravanje
cijele dvorane nadodati još jednu toč-
ku. Osobitim oduševljenjem bili su po-
zdravljeni naši nadobudni umjetnici g.
Paraker na violinu i njegov pratilac
na klaviru g. Trajbjar, koji su svoje
tri točke izveli savršenom točnošću.
Gdjica M. Metzger, bivša tajnica
Jugosl. Matice, a sadašnja revna odbornica
recitovala je s mnogo topline krasan
proslov od R. Katalinića-Jer-
atova. Gdjica M. Filipović, kojoj
nije ovo prvi nastup, svojim je ljupkim
glasom sa mnogo razumijevanja dekl-
amovala značajnu Domjanicevju
pjesmu: »Na Kvarneru« i aktuelnu
Katalinićevu: »Molitvu Istrana«.
Pored burnog aplauza nagradjena je
zajedno sa svojom drugaricom gdjom
Černohlavem krasnom kitom svje-
žeg cvijeća.

Ne smijemo da mimoidjemo ni grad-
skog kapelnika g. V. Stetku, koji je
poznamen vječinom dirigirao pjevač-
kim zborom i na klaviru pratio gdjmu
Černohlavem i g. Jeratom.

Vijesti iz Julijanske Krajine

ZASTAVE...

Trst, marta 1932. — U Zgoniku na Krasu su 14. februara blagoslovili na vremena svečani način novu veliku zastavu, za koju je bio podignut novi, neobično visoki stieg. Kako je nedavno bilo u »Istri« javljeno, u Zgoniku je bilo došlo pred dva mjeseca do incidenta sa zastavom. Zastava je bila nadjena razderana, pa je radi toga bilo mnogo hapšenja.

Dne 23. februara započena je u rano jutro u Trstu, u Koloniji, blizu vojničke borbice, jedna velika crvena zastava, koja je bila, razumije se, odmah skinuta. Vodi se istraga.

MOHORJEVE KNJIGE SE PLENE.

Trst, marta 1932. Karabineri iz Divače so se nekaj prizadevali u svojem okrožju, da bi zaplenili ljudem mohorske knjige. Sicer pa je bilo po Divači že tako malo mohorjanov, ker so si naprej mislili, da bodo knjige zaplenjene in se niso pričaševali.

KOLIKO VOJNIKA IMA U TRSTU?

Trst, marta 1932. — Prema statističkim podacima, koji se odnose na stanovištvo grada Trsta vidimo, da u Trstu ima 11.073 vojnika.

ČIME SE TJEŠE TRŠČANI.

Trst, marta 1932. — Jedna velika tvrtka iz stare Italije (Richard-Ginozi) kanni doskora u Trstu da otvori jedan svoj dučan. Več od nekog vremena u Trstu se ne otvaraju novi dučani, pa je ova namjera te tvrtke izazvala čudjenje u Trstu, koji vidljivo i naglo pada. Čak je i trščanski »Il Piccolo« o tom izvanrednom slučaju napisao jedan opširan članak, u kojem kaže, da je to prvi znak, koji govorji, da se Trst približava — boljim danima... (U ovom slučaju: Una ronđine fa primavera).

»TRIESTE CITTA CARISSIMA«.

Trst, marta 1932. — Pod tim naslovom »Il Popolo di Trieste« od 12. o. m. donosi jedan članak, u kojem se konstatira, da je Trst medju najskupljim gradovima Italije. U tom člankuku se dokazati, da je to krivicom trgovaca, jer bi bilo normalno, da je Trst lejtini od mnogih drugih gradova, kad trščanski trgovci ne bi previše iskoristivali. Pozivlje se prefekt, da zajedno s gradskim podešatatom i fašističkim sekretarom poduzme energične mjeru, jer je život u Trstu već neizdrživ.

OBOŠOJEN RADI TIHOTAPSTVA.

Gorica, marca 1932. — Franc Krehar, star 43 let iz Dol. Tribuše pri Sv. Luciji, je bil kaznovan na globo 1946 lir in še plačilo sodnih stroškov, ker je vtihotaplil 17 litrov špirita.

V ZOPORIH NA REKI...

Reka, marca 1932. V zaporih na Reki čakata na razpravo pred godiščem posestnik Franc Lovrenčič in mladenič Miha Čeligoj iz Rupe pri Jelšanah. Obtožnica pravi naslednje: Franc Lovrenčič in Miha Čeligoj dolžita domače milijenike, da so neko noč začgali Lovrenčičevi hišo. To je opazil Miha Čeligoj, ki je takoj alarmiral ljudi, da so prišli gasiti. Ogenj se jim je potrečilo takoj zadušiti. Drugi dan sta se Miha Čeligoj in Franc Lovrenčič podala to milično povetelstvo na Reki in sta tam javila to zadevo. Reška oblastva so ju dala aretrirati in ju obtožila, da krivo pričata. Dan obravnave še ni bil določen.

Pričovijest „Istre“

Zastava na vjetru

Jože Jeram (Nastavak 12.)

One večeri, kad je prošao kroz varoš Ciril u društvu s Karmen prama Stožicama, pristupio je njezinom bratu, kad je autobus krenuo, jedan njegov drug milicioner, te ga zapitao:

— Ko je onaj mladi čovjek, koji je sjedio nasuprot tvojoj sestri?

— Ne poznam ga. Ali čini mi se, da se Karmen s njime poznava.

— Pitaj je.

Te večeri bilo je mnogo posla. Po varoši bili su naličijeni litografirani letaci, kojima se je tumačilo pučanstvu na talijanskem jeziku značenje praznika i preporučalo, neka bi sutradan bile kuće ukrašene zastavama. Objavljen je bio i raspored slavlja. Te večeri bili su pozvani pristaše na domaće slavlje u hotel Petelin.

Velika soba bila je ukrašena cvijećem, zelenilom i zastavicama. Na zidu je visjela slika crnog vojvode, čiji je pogled bio bijel, a usnice su izražavale tvrdno srce i ljutinu.

Oko glavnog, bijelo prostrtrog stola posjeli su činovnici i glavni pretstavnici stranke iz varoši, a ostali su se razmjestili u postranskim prostorijama.

Bili su svi uglačani, s mnogo medalja i trakova na prsima. Svečani do smiješnosti, a uvjereni do ludila o važnosti tog trenutka i misije. Nije se išlo za jelom ni za pićem, za riječima se je išlo, za slatke naklone i pomjehe, za riječi hvale i uvjerenja, da je rad koji vrše pravedan.

Prvi je ustao tajnik njihovog udruženja i pozdrovio u biranom govoru sve prisutne ukupno i svakog

UREDNIŠTVO »TRIESTINE« NA CESTI.

Trst, marta 1932. Fuzija Tržaške trgovske banke (Commerciale Triestina) z Italijansko trgovsko banko (Banca Commerciale Italiana) je dovršena. Vse uradništvo, kar ga je Tržaška še imela, bo spuščeno na cesto. Definitivno je že bilo te dni odslovljenih 20 gospodščic. Neka tovarna parketov v Rojanu je koncem februara ustavila vse delo.

SPOVEDNI LISTKI ZAPLENJENI.

Gorica, marca 1932. — Spovedni listki za veliko noč so bili po Goriškem zaplenjeni, ker so bili natisnjeni v slovenskem jeziku in se je goriška prefektura postavila na stališče, da niso v smislu konkordata dovoljeni. Tako so orožniki zaplenili spovedne listke na Tolminskem, kakor n. pr. v Čepovanu, nadalje na Vipavskem, kakor v Crničah, Batujah in Oseku.

HILJADE LIRA ZA GRADNJU FAŠISTIČKOG DJEĆJEG AZILA

Trst, marta 1932. — Općina u Dekanima nalazi se u velikoj bijedi i tražila je novčanu pomoč. Umesto toga odobren joj je kredit od 164.266 lira za gradnju fašističkog azila, u kojem će se u talijanskom duhu odgajati slovenska djeca.

ZIVLJENSKE RAZMERE V JULIJSKI KRAJINI.

Gorica, marca 1932. — V idrijskem okraju prede trda kmetu. Mleko po mlekarinh plačujejo 20 do 30 stotink za liter, medtem ko je bilo pred leti po 60 stotink. Živila nima cene. Teleta se plačujejo po 2.50, govedo najboljše po 3.50 za čisto teže. Prašči so se nekaj podražili in gredo po 3.80 prve vrste, prej je šla cena od 2.70 do 3.10. Vse polno kmetij gre na boben radi visokih davkov. V februarju je bilo pred goriškim sodiščem na prodaj okrog 80 posestev, ki so večinoma ostala neprodana, kar ni bilo kupcev. Zelo so bili prizadeti kmetie radi globe pri zakolu praščev, ker niso hoteli javiti, da bi ne plačali davka. Nad sto kmetov je moralno plačati kazenski najmanj 100 lir. Nekdo je plačal celo 700 lir.

Zima je v Idriji zelo huda, celo gozdne mu oskrbištu je zmanjalo drva, ker je vse nestalne delavce prej odslovio in se ni preskrbelo s potrebnim kurivom. Tako se je zgodilo, da je moral gozdni urad kupovati drva od rudnika.

ARNALDOVO DREVESCE V ZGONIKU.

Trst, marta 1932. Prejšnji teden so fašisti vsadili pred cerkvijo v Zgoniku male drevesce. Imeli so ob tej prilikli slovensnost. Hodili so po vasi in izvili mirne domačine. Že v prvi noč, pa je spominški drevesce bili izruto. Vsled tega so dan kasneje polovili fašisti vse domače fante iz Zgonika in Saleža ter jih tirali v zapore. Na novo so zaprli tudi oba brata Obada iz Saleža. Kaj bodo z aretranci

TUŽBA PROTIV ŽUPNIKA GULICA.

Pazin, marta 1932. — Protiv veleč. Ivana Gulica, župnog upravitelja u Dolenjoj vasi državni odvjetnik uložio je tužbu. Razlozi do sada još nisu poznati.

STABLA POSVEĆENA ARNALDU MUSOLINIJU.

Pazin, marta 1932. — Jedne noći prošlog tjedna nepoznata su lica istrgla mlada stabalca, koja su nedavno bila svečano posvećena pokojnom Arnaldo Mussoliniju. Kako je poznato u svim talijanskim općinama obavljaju se u posljednje vrijeme te ceremonije. O dogadjaju piše i »Corriere istriano«, a među ostalimjavlja, da je jedan pazinski Talijan gašio 100 lira, koje neka se dade kao nagrada onome, ko pronađe počinitelje. Obavljena su mnoga hapšenja i vodi se stroga istraga.

MINISTARSTVO PRAVDE PODUPIRE SVEČENIKE, KOJI SIRE TALIJANSTVO.

Pula, marta 1932. — U puljskom »Corriere istriano« čitamo, da je fašističko ministarstvo pravde podijelilo jednu veču svetu novaca (vistosa somma), župniku u Pomeru don Tomasu Francu, »da bi mogao podmiriti svoje materijalne potrebe« (suoi bisogni materiali). Pred sedam mjeseci je Don Franca već primio jedan takav iznos. »Corriere« piše, da don Franca to zašluži, jer provodi značajnu patriotsku akciju u Pomeru.

FAŠISTIČNA ASIMILACIJA POTOM ŠOLE IN PETJA.

Gorica, marca 1932. — V Tolminu so otvorili večerni tečaj, u katerem poučuje avangvardiste šolski nadzornik Špačapan — nemščino. V Kredu pri Kobarišu poučuje italijančino v večernih tečajih za odrasle domačine učitelj Ursič; povsod drugod poučujejo le Italijani. Takih tečajev za italijančino je bilo letošnjo zimo v goriški

FRANJO SOLLAR

trgovina željeznom robom
ZAGREB, Ilica 16

pokrajini 96. V Vipavi so bile pred kratkim fašistične prireditve, na katerih je nastopilo tudi nekaj pevskih zborov, ki so se stavili v večernih tečajih. Zbor iz Goč je zapel pesem »Dio Ti salvi, Mussolini!« (Bog te ohriani, Mussolini!), drugi zbor pa so peli razne italijanske popevke, na primer »Dove sei sta, mio bel alpin«, »Addio, mia bella, addio«, itd. Fašistični hijerarhi menijo, da se bo tem potom najlaže razšila italijanska pesem med Slovenci.

U KOPARSKOM ZATVORU.

Trst, marta 1932. — U Koparskom zatvoru nalazi se od nekog vremena mladič Jović iz pazinske okolice.

† ALOIZIJ MÄSERA

Gorica, marta 1932. — U Gorici je umro opće poznati odvjetnik g. Alojzij Mašera. Pokojnik je služboval kao sudac u Kanalu, Krminu i na okružnem sudu u Gorici. Po prevaru je bio, kao poznati narodnjak, umirovljen. Posvetio se je zatim advokaturi. Bio je ugledan i priznati pravnik, veoma društveni čovjek i oduševljen planinar.

MONS. DE GOBBIS, ŽUPNIK U BALAMA — UMRO

Pula, marta 1932. — Prošlog tjedna umro je u Balama kod Pule mons. De Gobbis, župnik, rodom iz Rovinja. »Corriere istriano« donosi nekrolog, u kojem kaže: »Iako se poslije rata nije mogao uživjeti u nove prilike i nije mogao ići u korak s novim vremenima, moramo ipak priznati, da je bio uzoran svečenik i župnik, čovjek velikog srca i kreposnog života.«

RADIO U SLUŽBI ASIMILACIONE AKCIJE

Pula, marta 1932. — Stampa hvale inicijativu podešteta u Herpeljama, Cav. Depenhanhera, koji je u par škola oko Herpelja dao montirati radio-aparate, da bi djeca i odrasli Hrvati i Slovenci lakše učili talijanski jezik i odgajali se u fašističkom duhu. »Corriere istriano« nglasuje, da je Depanher veoma daleko-vidan podeštat, u kojeg bi se moral ugledati i ostali istarski podeštati, pa bi drugorodno pučanstvo u Istri brzo bilo odgojeno fašistički.

UMRO JE ŽUPNIK U UMAGU.

Trst, marta 1932. — Prošlog je tjedna u Umagu naglo smršu umro tamošnji župnik Ernesto Fumis. U Umagu je služio 25 godina.

DVA PREDAVANJA O »TALIJANSTVU« ISTRE

Pula, marta 1932. — Prof. Gennaro di Nuzzo, poznati propagator fašizma u Pazinu i okolicu, održao je prošlih dana u Anconi jedno predavanje o iridentizmu i fašizmu Istre. Tim je predavanjem di Nuzzo pokušao Talijanima u Anconi prikazati Istru, kao zemlju, koja je bila u prošlosti i koja je danas najtalijanski. — U Puli je održao jedno predavanje prof. Rodolfo Coreni. Tema njegovog predavanja je bila »Istrani od 1914 do 1918.« On je u svom predavanju navodno prikazao čekanje Istrana, da ih Italija osloboди i usreči, onako kako ih je napokon i — usrečila.

Pričovijest „Istre“

Zastava na vjetru

Jože Jeram (Nastavak 12.)

One večeri, kad je prošao kroz varoš Ciril u društvu s Karmen prama Stožicama, pristupio je njezinom bratu, kad je autobus krenuo, jedan njegov drug milicioner, te ga zapitao:

— Ko je onaj mladi čovjek, koji je sjedio nasuprot tvojoj sestri?

— Ne poznam ga. Ali čini mi se, da se Karmen s njime poznava.

— Pitaj je.

Te večeri bilo je mnogo posla. Po varoši bili su naličijeni litografirani letaci, kojima se je tumačilo pučanstvu na talijanskem jeziku značenje praznika i preporučalo, neka bi sutradan bile kuće ukrašene zastavama. Objavljen je bio i raspored slavlja. Te večeri bili su pozvani pristaše na domaće slavlje u hotel Petelin.

Velika soba bila je ukrašena cvijećem, zelenilom i zastavicama. Na zidu je visjela slika crnog vojvode, čiji je pogled bio bijel, a usnice su izražavale tvrdno srce i ljutinu.

Oko glavnog, bijelo prostrtrog stola posjeli su činovnici i glavni pretstavnici stranke iz varoši, a ostali su se razmjestili u postranskim prostorijama.

Bili su svi uglačani, s mnogo medalja i trakova na prsima. Svečani do smiješnosti, a uvjereni do ludila o važnosti tog trenutka i misije. Nije se išlo za jelom ni za pićem, za riječima se je išlo, za slatke naklone i pomjehe, za riječi hvale i uvjerenja, da je rad koji vrše pravedan.

Oko glavnog, bijelo prostrtrog stola posjeli su činovnici i glavni pretstavnici stranke iz varoši, a ostali su se razmjestili u postranskim prostorijama.

Prvi je ustao tajnik njihovog udruženja i pozdrovio u biranom govoru sve prisutne ukupno i svakog

Kod Černeta

Bilo bi preuzećno od nas, kad bismo rekli, da u Zagrebu nema gostiona i loka-
la, koji su simpatični, koji privlače svojom
otmješću, finesom, dobrim jelima i viniima.
Ali niko nam neće zamjeriti, ako kažemo,
da mi ipak, uza sve to, ne možemo da za-
boravimo one naše tipične primorske gosi-
tione, one naše drage i ugodne »oštarije« u
našim gradićima i selima u Julijskoj Krajini,
u kojima smo se u boljim vremenima
znali sastajati na »kvartine ili na »boće«,
na času razgovora ili — u naročito veselim
prilikama, na lumpsaciju u našem južnjačkom
stilu. To su one jednostavne, ali tako pri-
jazne i tople naše »oštarije«, koje doista
možemo i da volimo i da hvalimo.

Zato je i mnogima, kad su došli, na pri-
mjer, u Zagreb bilo nekako nelagodno, dok
se nisu orijentirali i dok nisu s vremenom
otkrili, da i u ovom gradu, ma kako da-
leko bio od naše male domovine, uza sav-
saj velikih restauracija sa zlatnim napisima,
ima i po neka naša domaća gostiona,
vodjena od naših ljudi, u našem domaćem
stilu.

Jedna takva gostiona u Zagrebu je i ona,
koju vodi u ulici Pavla Radića (bivša Duga ulica)
broj 1. g. Vladimir Černe, naš
zemljak i poznati gostioničar iz Gorice. Ne-
ma danas našeg čovjeka u Zagrebu, koji
nezna za to naše sastajalište, na zgodnjem
mjestu Zagreba, za taj kutić, koji je, mo-
žemo s pravom reći, jedan čisto naš
domaći kutić. Danas si emigranti u Zagrebu
uriči sastanek »Kod Černeta«. Emi-
granti iz Ljubljane i Beograda, na propu-
tovanju kroz Zagreb, i oni najugledniji, kao
i oni najskromniji, posjećuju uvijek Čer-
netu, jer znaju, da će tamo ili naći nekog
poznatog ili bar moći da se popitaju za
ovog ili onog, sigurni, da će doznati ono,
što žele. A zaustavljaju se i zato, da se
okrijepe ručkom, večerom ili doručkom,
skuhanim na naš domaći način. Vrsna, uvi-
jek sježa jela dobivaju na vrijednosti
baš zato, jer su priredjena onako, kako
smo mi naučeni da jedemo u svojim kućama
i onako, kako smo bili naučni da jedemo u
Julijskoj Krajini. Vino je kod Černeta
uvijek prvak, jer Černe zna, da su
naši ljudi u pogledu vina izbirljivi i da
znađu razlikovati dobro od slabog. A na
konec i cijene su udešene — po duši...

Na koncu da kažemo, da ovo i nije samo
naše mišljenje. To je jedna opće poznata
stvar, jedna istina, koju će Vam otvoreno i
iskreno reći svako, ko je imao prilike, da
se nadje u domaćem štimungu kod Čer-
nete. Nema sumnje, u budućnosti, kad sve
ovo, što danas proživljavamo bude samo
uspomena i kad se možda i Černe vrati
natrag u Goricu, mi ćemo se rado sjećati one
intimne i simpatične gostione na početku
Radićeve ulice, koja je bila dio našeg emi-
grantskog života.

Mali oglasnik „ISTR“

AGENCIJA ZA PROMET NEKRETNINAMA
ZAGREB GUSTAV ILIĆ TEL. 67-84

NEDALEKO ZAGREBA na željezničkoj stanicu
pruge Zagreb—Samobor prodaje se motorni mlin
gostiona i trgovina mješovite robe sa jednokat-
nom stambenom zgradom — mlinskom zgradom,
vel. dvorištem, voćnjakom itd. sve za cca 300.000
Din. Istu bi i zamijenio za kuću manje vrijednosti
na periferiji Zagreba »Argus«, Petrinjska ul.
2 (1022-97).

KUĆU JEDNOKATNICU sa 1 ul. lokalom, 7 stanova
po 2 sobe, 7 stanova po 1 sobu sa nuspro-
storijama, te 1 stan od sobe sa štednjakom, —
elektrika, vodovod i kanalizacija — oko 230 čet.
hv. vrti i dvorišta sve je ograđeno — ul. fronta
oko 22 met. god. čisti dohodak 100.000, prodajem
za cca 650.000 Din potrebljno u gotovom ili ulož-
nicama 400.000 Din ostalo dug za preuzeti »Ar-
gus« Petrinjska ulica 2 (1383).

NOVA KAPELA posjed cca 22 kat. jut. (oranice,
livade i šume prodajem za 100.000 Din (1352-145)
Gradilište u centru fronte oko 50X74 met.
duboko sa starom zgradom u dvorištu i bunarom
prodajem za Din 50.000 (1349-142).

U BATRINI kuću u centru — dvorište i mu-
zgrade — štale itd. sa cca 3 kat. jut. 1.900 čet.
livati vrti, voćnjaka, dvorišta i oranice — veliki
dio zemlje podesan za podkućnice (gradilište) za
Din 130.000 (1351-144).

KUĆU U CENTRUMU sa tri sobe sve gosp. zgra-
de — oko 5 kat. jut. (voćnjaka, oranice, livade)
za Din 85.000 (1351-144). »Argus« Petrinjska uli-
ca broj 2.

ANTE TRANFIĆ

Bakačeva ul. 8 ZAGREB vDorište ravno
SPECIJALNA TRGOVINA

svježih morskih riba, slanih sardela u bač-
vama i limenim kutijama, bakalara suhog
i močenog, vero Ragni i Hamerfest prima,
veliki izbor maslinovog ulja, dalmatinskog
pršuta, crnih maslina, paškog sira, pravog
dalmatinskog meda, vinskog octa i t. d.
Cijeli dan otvoren. Dostava u kuću.
Brz. naslov: Tranić-Zagreb, Bakačeva 8.
Interurbani telefon broj 65-69

**JUGOSLOVENSKA
ŠTAMPA D. D.**

U ZAGREBU

MASARYKOVA UL. BR. 30

TELEFON BR. 66-46 i 66-47

NAJMODERNIJE UREDJENA ŠTAMPA-
RIJA U VLASTITOJ PALACI — 16 SLA-
GACHI STROJAVA, LUDLOW, LINO-
TYPE, MONOTYPE, OFFSET, ROTACI-
JE — SPECIJALNI STROJEVI ZA
STAMPANJE KARATA — MODERNA
CINKOGRAFIJA — BRZA I SOLIDNA
IZVEDBA — UMJERENE CIJENE

REZERVIRANO

za veletrgovinu papirom i ljepenkama

LAVOSLAV STEINER,
ZAGREB

V. PANDIĆ

Gradjevna i umjetna bravarija
i proizvod štednjaka
Zagreb, Kačićeva 12. — Tel. 55-26
Sigurnosnih brava uvijek na
skladištu.

Gostiona MARKO BRANICA

Nova Ves broj 2

Sastajalište Istrana. — Na glasu jer
oruža gostima sve ugodnosti: primor-
ska jela, dalmatinska vina, dva igra-
lišta za »boće« i kuglanu. — Posje-
duje lijepu baštu. — Preporuča se
Istranim.

P. RIBARIĆ

ZAGREB, PETRINJSKA ULICA 83

Vlasnik dvaju dobro snabdjevenih
dućana. Veliko skladište cijelokupne
opreme za gg. oficire, žandarme, polici-
ste, carinike, željezničare te civiliste.
Izradba svih vrsta kapa i uniforma.
Petrinjska ulica 44 trgovina spe-
rajske robe i delikatesa uz znatno sni-
žene cijene, roba na ogled bez obaveze.

Ig. Breznikar

Trgovina kave i čaja
Vlastita elektropriziona i
elektromlin za mlevenje
Zagreb, Ilica broj 65.
Telefon 7657

Trgovačka kuća**R. MARČELJA**

Petrinjska ulica 67

ZAGREB

Telefon 62-52

Za proljeće i ljetno prispije veliki izbor
štofova muških i damskih, svile itd.
kao i konfekcija rublja.

GRADSKA ŠTEDIONICA

općine slob. i kralj. glav. grada Zagreba

Obavlja najkulantnije sve burzovne kao i ostale bankovne
poslove — Iznajmljuje sigurnosne pretince (Safe-Depot)

Za sve obveze, a napose za uloške jamci općina sl. i kr. glav. grada Zagreba

**Gradska električna centrala
u Zagrebu**

ima svoj

INSTALACIONI URED

koji

zaposluje preko 50 stručnih sila;

izvada sve vrste instalacija, svjetla,

motora, aparata, strogo prema postojećim propisima i uz
umjerene cijene;

ima veliko skladište

rasvjetnih tjelesa aparata, motora i instalacionog materijala
samo prvorazrednih tvornica;

vrši stalnu službu

za male popravke danju i noću

Telefon broj 46-41

nalazi se u Gundulićevoj ulici 18 prizemno
(uredovno vrijeme od 8-12 prije podne i 2-6 poslije podne)

Obročna otpata!!

MERVAR I HODNIKOVIĆ

TRGOVINA ŽELJEZNOYM ROBOM

ZAGREB
Bakačeva 2

„ELEKTRA“ D. D. SUŠAK

Izradnja i projektovanje električnih centrala

mjesnih i gradskih mreža, prekozemnih parnih, Dieselovih postrojenja, umformera, transformatorskih stanica, te vodova za sve napetosti.

Dobava svih artikla

za električne kućne instalacije i centrale, motora, aparata za kuhanje i grijanje.

Skladište svih artikla

za jaku i slabu struju i t. d.

PRORAČUNI I INFORMACIJE PO ŽELJI!

Telefoni br. 63-55 i 63-57

„FENIKS“
DRUŠTVO ZA OSIGURANJE ŽIVOTA
FILIJALNA DIREKCIJA: ZAGREB, JELAČIĆEV TRG BROJ 4

Garantna sredstva proračunato u dinarima	3,020.800.000—
Stanje osiguranja koncem 1930 godine u dinarima preko	20,464.000.000—
U godini 1930 isplaćeno je u životnoj grani osigurnine dinara	284.350.000—
Prihodi na premiji u životnoj grani u 1930 godini iznose u dinarima	1,041.409.824—

GRANE OSIGURANJA:

Život, nožar, provalna kradja, auto, nesretni slučajevi, osiguranje miraza, rente i zakonske dužnosti i aranđelstva.

Novo uvedeno štedno osiguranje bez liječničkog pregleda!

Za dva dinara dnevno isplaćujemo	Din 17.500—	Za četiri dinara dnevno isplaćujemo	Din 35.000—
Za tri dinara dnevno isplaćujemo	Din 26.250—	U slučaju smrti uslijed nezgode naročite pogodnosti.	

Tražite prospekte!

Vrsnim zastupnicima pruža se dobra zarada!

Sve upute daje najpripravnije

„FENIKS“

DRUŠTVO ZA OSIGURANJE ŽIVOTA, FILIJALNA DIREKCIJA ZAGREB, JELAČIĆEV TRG BROJ 4

Problem Dodekaneza

Dvanaest odnosno trinaest otoka, koji se smještaju uz obalu Male Azije, prostirući se na jugu do Krete, a na sjeveru do Sama, sačinjavaju t. zv. Dodekanez, danas u talijanskim rukama. Ti otoci jesu: Patmos, Leros, Kalymnos, Kos, Astropalia, Nisyros, Chalki, Tilos, Symi, Rodes, Karpathos Kasos i Megisti.

U geološkom pogledu, ovi su otoci dio Maloazijskog kopna što dokazuju fosili nađeni na Kalynosu i drugdje.

U historijsko-kulturnom pogledu, Dodekanez je još prije Atene i Troje bio centar grčke civilizacije a Rod, Kreta i Mikena bili su sveti tronog, na kom se diže i razvija helenki duh i gdje se stvaraju djela, koja i danas začijuju gledače.

Prvi pisani spomenik nalazi se na Rodu u gradu Lindu. Kad je Kadnja, prelazeći Sredozemno more, g. 1494. prije Krista bačen od oluje na otok Rod, on je tu u hramu Atene postavio prvi natpis na bronci, kao zahvalu božici mudrosti, što ga je spasila. Dodekanez je dakle prvo žarište grčke književnosti. Tu se je počela da stvara duša naroda duša grčka. Stara dodekaneška kultura, koja se zrcali na umjetničkim predmetima: zdjelama, čašama, draguljima, kipovima i drugim predmetima nadjenim u grobovima, uvjerava nas, da su Dodekanežani najstariji i najčišći elemenat grčkoga naroda.

Homer u svojim pjesmama pozna sve Dodekaneške otoke osobito Rod, koji je za njega najvažniji i bogatiji otok grčki.

Pjesnik Pindar hvali Rod u svojoj sednoj pjesmi »Diagori iz Roda«, a 460 p. Kr. rodi se u Kosu Hippokrat, otac znanstvene medicine.

488. pr. Kr. osniva se grad Rod na istoimenom otoku.

2339. godina igra grad Rod važnu ulogu u historiji Grčke. Grad Rod sjedne strane kao utvrđeni grad proti neprijatelju, u drugu ruku središte umjetnosti i industrije. Saj njegovih spomenika, slika i kipova podavaju mu izvanjsku veličinu i vrlo neobičan sjajni izgled. Od 3. hiljadu statua, sličnim živim stvorovima, stotina od njih po svojoj veličini upravo zadivljuje.

Po rječima Plinijevim, jedna sama bila bi dovoljna da proslavi čitavi grad. Rod je imao škrverove, u kojima se gradile čitave flote. Rod je bio grad, kojega Lukijan (grčki pisac) poradi njegovoga bogastva, blagostanja i lepotе naziva gradom Boga — sunca.

Jedan od sedmorice grčkih mudraca, Cleobul, bijaše Rodanin, dok su Polyb, Thesal, Praxagora i Xenophon učenjaci u medicini iz Kosa; a Pherecyd je historičar iz Lerosa. Od pjesnika najvažniji bijahu: Peisandar, Aristomen, Timotheon, Diagora, Antiphil i dr.

Od filozofa najvažniji su: Eudim našli Aristotelov, Hieronim i Athenodor.

Još imade bezbroj učenjaka u Rodskoj historiji, ali predaleko bi vodilo da ih se sve nabrojaju.

Da je u Rodu cvala industrija, osobito tektstilna svjedoči činjenica da je Aleksandar Veliki primio na svom odlasku iz Roda g. 331 pr. Kr. svoj kraljevski plăt koji je ponosno ponio u boj kod Arbela. Iza njegove smrti, čuvao se njegov testament u gradu Rodu, po želji samog Aleksandra velikoga što dokazuje izvanrednu visoku počast ovome gradu.

Posljije smrti Aleksandra Velikog Rodska je država prva i najmoćnija u čitavoj Grčkoj.

Kao simbol veličine sjaja i moći, sagradiše Rodani poznati »Rodski kolos« 30 m visine u slavu boga sunca, kao zaštitnika Roda i njegove kulture. Gigantnost togakolosa je takova da čovjek visoka stasa jedva obuhvati obim rukama nožni palac kolosa.

Posljije pada Kartage, osvojiše Rimljani Grčku, a s njom i Dodekanez, osim Roda.

Dodekanežani, viši u kulturnom nacionalnom i političkom pogledu, videći rastvorno svoje domovine digoše se na obranu svoje samostalnosti, ali nedorasli rimskoj moći podlegoše.

Sad nastupa novo, tužno doba u historiji Dodekaneza. Praoci današnjih Italijana pokazaše se prema pobijedjenima slično onako, kao što se danas pokazuju njihovi potomci prema svojim pobijedjenima i osvojenima s tom razlikom što pobjeda današnjih nije slična pobedi starih Rimljana.

Mnogi od Grka bili su poubijani, umjetničko blago iz Dodekaneza bilo je opljačkano. Oni, koji ostaše na životu trpili su strano.

Rod, kao što spomenusmo, ostao je slobodan, ali zavidno oko susjedova, nije moglo da gleda napredak njegovog, i veliko bogatstvo, već si postavi za cilj: Domoci se njegovog bogatstva i zaplijeniti njegova dobra.

Zuden čas je došao g. 42 prije Krista, kad je konzul Cassije iskrcao rimsku vojsku na Rod. Od prijatelja postao je neprijatelj. Naloži da se zlostavljuju ugledniji muževi rodski kao učenjaci, umjetnici i dr.; opljačka grad, odnese hiljadu drvenih spomenika, slika, remek djela umjetnosti, a ne poštedi ni biblioteci.

Rod postade tužno groblje, grad bez duše i života, ljudi postaše robovi.

U takvom stanju stiže Dodekanez pojava kršćanstva, a od važnosti je da se spomenie, da su najvjernijini Apostoli, Ivan i Pavao našli sklonište baš ovđe u Dodekanezu gdje su zasijali sieme kršćanstva na plodno »

Dodekanez

Posljije diobe rimskoga carstva, Dodekanez sačinjava posebnu provinciju. Glavni grad bio je Rod.

G. 730 spominje se prvi puta ime Dodekanez koje se provlači kroz čitav srednji vijek. Ali Dodekanez nije više onaj grčki helenki, Rimski ruka učinila ga neznačnim, bez kulturnog i gospodarskog napretka, kog je nekada imao. To je doba Bizantinskog gospodstva nad Grcima, u kojem imade bezbroj invazija: Venečani, Saraceni, Alžirci, Turci i Arapi.

Kod toga najviše je stradao otok Patmos, koji je bio devastiran u 12 stoljeću. Kasnije se Patmos restaurirao za vrijeme Turaka, te dosegao visoki stupanj civilizacije. Kod toga je najviše doprinijela »Patmoska škola« i skupocijena biblioteka sa mostana Sv. Ivana Teologa, koja je bila jedna od najvažnijih i najbogatijih na Orijentu.

G. 1569 dolaze u Dodekanez Venečani pod Morozinijem, koji je dao poklati sve one, koji su mu se opirali. To je bilo klanje u masama. Drugi pak bijahu pozavtrani u špilje, koje bi onda zapalili i gledali svoje žrtve, kako se gušće.

1309 dolazi Dodekanez pod vlast križara sv. Ivana Jeruzalemскога. Njihova vladavina nastavi sa uništavanjem grčke kulture. Od njih datira ime »Sporadi« mjesto Dodekanez.

1453 godine padom Carigrada dolazi i Dodekanez pod turski jaram. Tursko gospodstvo ostavilo je tako bolne tragove, da se i danas još pievaju tužne popijevke, koje siećaju na ono doba.

Da se vidi, kakve su bile posljedice svih ovih događaja ističemo da je n. pr. Rod, koji je brojio pol milijuna stanovnika u klasično doba, imao posljje Morozinijevog pokolja oko 200.000 a poslije dolaska Turaka imao je do kakvih 12.000. Svi ostali poubijani su, mnogi prodani u ropstvo, a djevojke odvedene u turske hareme, gdje se naisilno poturčiše. Oni koji se opirali, bili su iza teških tortura ubijeni. Drugi dijelovi Dodekaneza plačali su Turkoj danak, a za njih su uživali autonomiju. Stanje je bilo strašno, ali nuda ih nije ostavljala. Rod je pak nacionalno i moralno jak, uz pomoć tradicije historije, vjere i jezika sačuvao je uvek grčku dušu, grčke želje i nacionalne ideale.

I tako su prolazili vijekovi, ali 1821 godine kalež se boli i patnja napunio i prelio. Grčki narod ustaje i uz pomoć zarobljenih braće skida sa sebe turski jaram i obavlja narodu slobodu i nezavisnost.

Iz rata sa Turcima izlazi Dodekanez kao pobijednik i stade da uživa slobodu. No Rod i Kos ostaše i dalje pod turskom vlašću.

Do 1830 uživa Dodekanez slobodu, ali te godine morade po Londonskom protokolu opet pod tursku, a u zamjenu daje Turska Grčkoj otok Eubeju.

26.500 žrtava daje Dodekanez ne za sebe već za braću iz Eubeje. Imajući otsada Dodekanez zaštitnice tri velike države, može da se i u okviru turskoga carstva slobodno kulturno razvija. Grade se: škole, crkve, bolnice, luke i slične ustanove, jednom riječi napredak Dodekaneza zabilježio je u ovoj epohi sjajni uspjeh. Ovakvo stanje potraje do godine 1912.

22. aprila 1912. Italija da završi rats Turkom radi Libije i Tripolitanije, koji se je previše odulio, iskrca vojsku na Rod i okupira čitavi Dodekanez. General d'Ameglio sa 12.000 vojnika i 320 ratna broda, potpomagan od samih Rodana,

Taj pakt nije Italija respektirala, već ga je godinu dana iza sklapanja odbila 22. jula 1920 godine.

Na poticaj velikih savezničkih sila, koje su nastojale, da se pitanje Dodekaneza jednom završi, dodje do pakt između Grčke i Italije 10. augusta 1920 u Sevru. Sa strane Grčke bili su opunomoćeni ministri Venzelos i Romanos, a sa strane Italije prof. Lelio Bonin Longaro i Carlo Galli. U prvom članku tog pakt kaže se, da se Italija odriće u korist Grčke svih svojih prava i naslova na otroke u Egejskom moru i to: Stampalia, Kaliki, Alimnia, Scarpanto, Cassos, Epesiofi, Nisyros, Calymnos, Lipos i Kos, kao što i susjednih otočića. Ovaj je ugovor potписан sa strane objih država u prisustvu svih zastupnika velesila kao svjedocima. Turska se odrekla Dodekaneza istoga dana posebnim paktom.

Talijanski opunomoćeni ministar Bonin Longaro izjavio je pismeno g. Venzelosu još istoga dana, da će Italija u roku od dva mjeseca podati otoku Kasteloriso (Megisti) kao i susjednim otočićima potpunu autonomiju.

Dali je Italija ispunila svoja obećanja? Do danas nije. Da je zaista Italija potpisala, priznala i vodila računa o tome, da će jednoga dana isprazniti Dodekanez, dokazuje činjenica što je i u nekom momentu stala da povlači svoje trupe, i da pučanstvo izdaje putnici, na kojima je stajalo: »Il presente pasaporto e rilasciato per la Francia ed è valido non oltre la data di cessione dell'Isola di Calimno alla Grecia itd.« To je jedna vrlo važna konstatacija, jer će, kako ćemo vidjeti, Italija sama sebe demantirati.

8. septembra 1922. odbije Italija pakt, koji je potpisala u pitanju Dodekaneza.

Premda je u to doba Grčka doživila velike gubitke u Maloj Aziji zavadiši se s Turskom, pri čemu je Italija stajala i materijalno i moralno na strani Turske, helenika je delegacija u borbi za prava svojih sunarodnjaka na Dodekanezu predala na konferenciju u Lausanni predsjedništvu novu u kojoj se poziva i upozorava da postoji jedan neratificirani ugovor između Grčke i Turske, obzirom na definitivnu predaju ovih otoka, ističući pravo grčke vlade, da na jedan prijateljski način uređi sudbinu Dodekaneza. (29. I. 1923).

24. sata kasnije 30. januara 1923. bili su potpisani prvi akti konferencije. Nakon 6 mjeseci bio je 24. jula 1924. sklopljen u Lausanni mirovni ugovor, a Italija se nije obvezala niti protestirala na grčku notu.

Prošli su mjeseci i godine, a Dodekanez nije dočekao zajamčenu mu slobodu. I tako dolazimo do 24. novembra 1926, kad je već u Italiji vladao Mussolini. Toga dana potpisao je Mussolini trgovacki sporazum sa Grčkom. Istoga dana dao je Mussolini službenim delegatima Grčke ovu važnu izjavu:

»Ja gledam na 24. novembra, kao datum odlučni za prijateljstvo između Grčke i Italije. Govoreći o prijateljstvu, neću da ponavljam obične konvencionalne fraze — već pod riječju prijateljstvo, razumiјevam nešto određeno što uključuje fakta, Ja ću svoju riječ iskreno održati i dokazati aktima i dokazima. Na prvi mah izgledalo je da će sinuti čas žudjene slobode. Ali su to mogli vjerovati ili oni, koji su takvi idealisti i pošteni te sude druge po samicu sebi ili neznanice, koji nepoznavaju talijanski imentalitet, politiku i diplomaciju Italije.«

Ja gledam na 24. novembra, kao datum odlučni za prijateljstvo između Grčke i Italije. Govoreći o prijateljstvu, neću da ponavljam obične konvencionalne fraze — već pod riječju prijateljstvo, razumiјevam nešto određeno što uključuje fakta, Ja ću svoju riječ iskreno održati i dokazati aktima i dokazima. Na prvi mah izgledalo je da će sinuti čas žudjene slobode. Ali su to mogli vjerovati ili oni, koji su takvi idealisti i pošteni te sude druge po samicu sebi ili neznanice, koji nepoznavaju talijanski imentalitet, politiku i diplomaciju Italije.

23. septembra 1928. bio je u Rimu potpisani pakt o nenapadanju i arbitraži između Grčke i Italije. Da su se Grci u istinu nadali poboljšanju prilika iza ovoga pakt, dokazuje izjava Venzelosova, koju je dao u Rimu jednom novinaru iz Dodekaneza.

Raznim uredbama uništava Italija u Dodekanezu industriju i obrtu. Razni agenti posjećuju emigraciju iz Dodekaneza u Grčku i prekomorske krajeve. Smrtni udarac zadan je dodekaneškom ribaru i spužvaru uslijed velikih poreza na taj obrt.

Spužvu mogu n. pr. da vade samo jači ribari od zanata, uz naplatu takse od 250 livra sterlinga godišnje po ladi. Svi kapetani, pa i najmanji moraju da nauče talijanski jezik, da polože ispit i da dobiju diplому, bez koje ne mogu da plove.

Italija je zabranila Dodekanezima kratku plovidbu između pojedinih otoka. Time je život postao upravo nemoguć. Talijani pak sami podržavaju kriomčarenje duhana, alkohola i slično u Grčku, da time oštete »prijateljstvo« Grčku.

Dodekanežani bili su ispočetka agresivni i ustajali na obranu, ali tamnici se napuštiše ljudima. Maltretacije su na dnevnom redu. Gradovi i sela puni su karabinijera i špijuna, koji nastoje da uguše svaku iskrnu narodnog grčkog života.

Posljije pakta grčko-talijanskoga dolazi na red i reforma školstva. Uvodi se talijanski jezik, ne samo u gimnazije i druge srednje škole, nego takodje u osnovne, gradijanske, šegrtske i stručne. Povećavajući broj sati istiskuje se grčki jezik na korist talijanskoga.

Uvode se večernji tečajevi, na koje se sili ne samo mladjii naraštaj već i starci. Mornari, zanatlije i obrtnici svi moraju da poznaju talijanski. Sve ove presjece uzročuju komu su stalnom opadanju grčkog stanovništva. Tako u času dolaska Talijana Dodekanez brojio 143.432 stanovnika danas pak snizio se taj broj ispod 100.000, koji stalno opada jer siromašni Dodekanežani prisiljeni su da emigriraju. Vrlo je karakteristična, ali ujedno i bolna činjenica da je 27. marta prošle godine proslavljenost

godišnjica grčke samostalnosti u rimskoj ooslaničkoj komori. Govorili su Grey i Garibaldi. Grey je naglasio da konsolidirani odnosi između Italije i Grčke obećavaju sretnu budućnost za oba naroda. Garibaldi je naglasio suradnju Grka i Italijana za talijanskim i grčkim nezavisnost.

Treći govorio je sam Mussolini, koji je naglasio, da se talijanska vlada potpuno slaže sa izjavama one dvojice. On pak uime vlade izjavljuje iskreni ljubav, koju talijanska vlada i talijanski narod goje prema helenskom narodu.

Predsjednik komore izjavio je da, budući je fašistička komora uvijek vjeran tumač narodnih osjećaja, to prema tome čitavi se talijanski narod pridružuje proslavi slavne obljetnice.

Ali ipak. Sve su to samo laži i zavaravanja. U stvari sasvim je drukčije. Šta više, 27. marta, t. j. 2 dana kasnije, t. j. izave proslave u Rimu, promijenila je Italija običaje municipalne koji su bili na snazi, čak i potvrđivani od same turske vlade.

Radi se naime o tom: Načelnike bira talijanski guverner. Koga će postaviti? Tu ne treba odgovor, Općinsko vijeće mora se održavati u prisustvu samog guvernera svakog otoka. Svaki zaključak vijeća mora biti odobren, i to unapred, od guvernera.

I tako, po stoti put imademo neoborivi dokaz, da su riječi i sjajna obećanja Italije možda ientuziastična i blieštava, ali nikada ne odgovaraju istini. To su jednostavni prividi »tromp-l'oeil«, dok su njihova djela strašna i satanska, a njihovi ciljevi infamni.

Spomenute činjenice dokazuju da u ono zemljili, u kojoj se rodio Macchiavelli, — koji je njen reprezentativni tip — nema nici vire ni poštovanja prema danim obećanjima.

Postoji sam interes, za kojega su dobra sva moralna i nemoralna sredstva.

Nema dakle i ne može da bude pravog prijateljstva sa Italijom. Tome imade dovoljno dokaza u pitanju Dodekaneza.

R-ović.

Izdale su sve tri njem. političke stranke Tiroler Volkspartei, Deutschfreieheitliche Volkspartei, Sozialdemokratischer Partei proglašene na narod, u kojem opominju narod da bude miran, iako je žrtva mirovnih ugovora te iako mu je učinjena najveća nepravda. Doći će dan, kad će mu pravda donijeti nacionalno oslobođenje.

Sad slijedi citav niz protesta, interpelacija i drugih sličnih izjava na narod Američke Unije i na narode čitavoga svijeta. Spomenut ćemo još samo predstavku austrijske vlade, upravljenu na države Antante, gdje se ukratko tumači položaj i prilike Južnog Tirola i kaže, da je Italija tražila granicu na Breneru samo iz strateških razloga i da je tamošnji njemački narod došao u vrlo težak položaj, pod stranu vlast.

Savezne su vlasti na to odgovorile, da se tu više ne može ništa mijenjati, ali upozoruju na govor talijanskog ministra predsjednika Giolittia: »Po izjavama tal. min. predsjednika u parlamentu vrlo je jasno, da tal. vlada namjerava prema podanicima njemačke narodnosti, obzirom na njihov jezik, kulturu i ekonomski interes voditi liberalnu politiku u najvećoj mjeri.«

Slijedi mnogo svečanih obećanja sa strane tal. državnika, a i samog kralja u prijestolnoj besedi. (Senator Tittoni, ecceziona Luzzatti, conte Colonna, min. predsjednik Giolitti, min. predsjednik Bonomi.) Ne ćemo ih citirati, jer držimo da su svima ta obećanja u glavnom poznata. Da su to ostala samo obećanja.

Mjesto toga, t. j. mjesto izvršenja tih lijepih obećanja, dolazi postepeno oduzimanje svega, što bi Nijemcem moglo sjećati da su slobodni ljudi, canja, to je suvišno i spomenuti.

Prije nego prikažemo način uništavanja svih kulturnih vrednota u Južnem Tirolu, moramo spomenuti, da su Nijemci Južnog Tirola vrlo kulturni.

Imali su 400 osnovnih njemačkih škola, 7 srednjih škola, jednu preparandiju, više stručnih škola, raznih tečaja, mnoga kulturna društva, gospodarska i politička, 4 dnevnika i više tjednika i drugih beletističkih listova. Naročito su im općine bile dobro uređene. Njihovo se je uređenje osnivalo na širokoj autonomiji. Sve to daje izraz jedne izgrađene kulture. Fašizam, idući za tim da sve to uništi i da svemu dade biljež talijanstva, ne bira sredstva. Kod toga upotrebljava iste metode kao i kod nas u Julijskoj Krajini. Ukida, zabranjuje, ruši, pali, šiba i daje piti ricinus.

Uvodjenje talijanskog jezika kao službenog u školama, državnim i općinskim uredima, čak i u privatnim poduzećima. Sve što dolazi u javnost mora biti na talijanskom jeziku. Natpisi, ploče, imena mjesta i krajeva. A provedena je i promjena njemačkih imena na talijanski oblik.

U odredbi od oktobra 1927 godine stoji jedna stavka, da se na rublju, poniktu, čašama, flašama i na svemu što se upotrebljava u restauracijama i kavarnama moraju njemački natpisi zamjeniti s talijanskima. Nadgrobnii natpisi moraju takodje biti talijanski. Advokati i liječnici moraju svoje ploče, tiškanice i posjetnice imati samo na talijanskom jeziku. — 1928 godine moraju se i u privatnim kućama održavati svi njemački natpisi. Navodimo ove detalje da se vidi kamo sve sežu fašistička naša.

Njemačka štampa je postepeno sva uništena i zabranjena. Najrašireniji list bio je »Landesman« sa 16 tisuća pretplatnika. Još su obustavljeni dnevničici: »Brixner Chronik«, »Bozner Nachrichten«, »Meraner Zeitung«. To je bilo 1927 godine. Mjesto svih tih listova poteli su izdavati fašisti na njemačkom jeziku jedini list »Alpenzeitung« u Meranu, koji krivo informira svijet o dogadjajima u Južnem Tirolu i koji, naravno, nema mnogo pretplatnika.

Kod uništavanja njemačke štampe fašisti su se najradje služili razbijanjem štamparija. Tjednici i polumjesečnici, koji su iza toga izlazili, bez ikakvog su značenja, radi stroge cenzure. Od talijanskih listova je najvažniji »Provinciale di Bolzano«, koji izlazi u Bozenu. Kad fašistička štampa govori o Nijemcima, služi se izrazima kao što su na pr. »besramni lašči, idioti« i slično.

Od njem. štampe izlazi sada u Innsbrucku, gdje je i glavni centar njem. emigracije, polumjesečnik »Südtiroler«.

Ukiđanje njem. društava donosi sobom i zapljenju njihovog imetka, koji se je predavao tal. društima. (Športska, turistička, pjevačka, muzičke kapele, vatrogasna društva itd.) Kod raspuštanja vatrogasnih društava navele su vlasti razlog, da su opasna za državu, a kod jedne muzičke kapele, da je loše svirala »Giovinezze«. Imovina najjačeg i vrlo bogatog turističkog društva »Alpenverein« predana je talijanskom društvu »Club alpino italiano«.

Kako su u Južnog Tirolu izvori prihoda uglavnom od vina, voća i stoke, imali su oni mnogo mljekarskih i vinarskih zadruga, nekoliko društava producenata voća i nekoliko konzumnih društava. Sva su ova društva bila udružena u jedno centralno udruženje, imala su jednu centralnu kasu, kao i revizijski odbor u Bozenu. Italija je podigla

poreze za 30 posto više nego što su bili pod Austrijom i time je već ovim društvima zadan prvi udarac. Godine 1926 postavili su fašisti svojevoljno za upravnika centralne blagajne vladinog komesara Stefanini-a. Na to su mnoga društva istupila iz tog centralnog udruženja, jer nisu imala povjerenja u talijansku vlast. Nakon kratkog vremena došla je centralna blagajna opet u njemačke ruke ali povjerenje se više nije vraćalo, te je za par mjeseci morala obustaviti djelovanje.

— Privatno vlasništvo je ograničeno, naročito kod gradnje bilo kakvih građevina. — Radi strateške sigurnosti smiju se poduzimati gradnje samo uz dozvolu vojničkih vlasti. Razumije se da se zemlja i nekretnine ne smiju prodavati njem. državljanima.

»Opera Nazionale dei Combattenti« ima zadaću, da naseljava Talijane u Južnom Tirolu. Kupuje zemlju od Nijemaca, koji se iseljuju u inozemstvo i naseljava Talijane iz stare Italije. To je društvo podupirano od vlasti, a osim toga predaje mu se i zaplijenjena imovina raspuštenih njemačkih društava. Prvo selo takvih talijanskih doseljenika nalazi se blizu Merana, a zove se »La Vittoria«. Do godine 1923 došlo je svega 15 talijanskih familija sa 190 članova.

— O nasiljima na licinosti spomenut ću samo nešto, jer se tu ne radi o nekoliko slučajeva, nego o jednom sistemu, koji sa nastupom fašizma dolazi do pravog izražaja. Dogadjaju se na svakom koraku. Nebrojena su i neizmjerna, te bi savjestan kroničar morao da napiše debele knjige, kad bi zabilježio svaki slučaj. Spomenut ću samo jedan dogadjaj još iz 1921 godine. U Bozenu su fašisti pučili u masu. Ranjeno je bilo 50 osoba, a učitelj Fran Innerhofer bio je ubijen. Između mnogo zlostavljenih licinosti bio je i 75 godišnji načelnik grada Bozena, Dr. Julius Perathoner, koji je ujedno i posljednji njem. načelnik tega grada.

— U crkvi se mora moliti samo talijanski. To je fašistima naročito teško provoditi. Radi toga su progoni svećenika na dnevnom redu. Mogao bih nabrojiti mnoga imena šikaniranih svećenika. Kako talijanski svećenici postupaju sa njemcima vidi se iz ovog slučaja: Jedan talijanski svećenik, kad je čuo, da se u crkvi moli njemački, okrenuo se s oltara i zaviknuo, da se tu ne smije moliti njemački, nego samo talijanski.

— Vrlo žalosno je poglavje o školama. Po Gentilijevoj reformi zatvoreno je 400 osnovnih njemačkih škola. Danas su tako italijanizirane, da se u njima ne smije čuti niti jedna njemačka riječ. Italijanizirana su i dječja zabavila. Privatna je poduka takodje zabranjena. Otpušteni njem. učiteljice i učitelji koji su pokupili da daju privatnu poduku njem. djeci i da tako barem nešto zasluge, protjerani su u svoje zavičajne općine, i stavljani pod nadzor. Baš je u jednom od posljednjih brojeva »Südtiroler« jedan takav slučaj. Uspjeh u školama nije gotovo nikakav jer se učitelji i djeca ne razumiju.

— 1927 godine konfirmanci su advokat dr. Josip Noldin iz Salurna i nadučitelj Rudolf Riedl iz Tramina, jer su potpomagali privatnu poduku njem. djece. Osudjeni su obojica na 5 godina konfincije. Noldin je bio na Liparima, a Riedl na Panteleria. Riedl je ipak nakon nekoliko tjedana pod prijmom javnog mnenja bio pušten kući, a Noldin je 1929 godine umro od posljedica zatvora i zlostavljanja!

— Riedl je ipak morao doskora da bježi od kuće, te ide u Austriju. Tu je održao mnogo predavanja po mnogim mjestima o patnjama Južnog Tirola. Svoje doživljaje opisao je u knjizi »In Ketten zur Verbrecher Insel«.

7. god. srednjih škola pokušavalo se uništiti na razne načine. Pravila se presjela da se pohadaju taj srednje škole. Kod ispita zrelosti zadavala je talijanska komisija takva pitanja, da je 1924. god. od 61 kandidata prošlo samo 5. Privatne gimnazije u Bozenu, Brixenu i Meranu morale su god. 1927 italijanizirati prvi razred, jer im se inače oduzima pravo javnosti. Ostale su srednje škole italijanizirane već 1926 god. Danas nema u Južnem Tirolu više niti jedne njemačke srednje škole.

Protiv raspuštanja njem. škola protestirao je sav njemački narod Južnog Tirola a naročito njem. majke. Nekoliko stotina žena demonstriralo je pred prefekturom u Bozenu. Šalju proteste Mussoliniju, kraljici Jeleni. Konačno ide u Rim jedna delegacija njemačkih gospodara, ali sve uzalud. Tada su se njemačke majke Južnog Tirola obratile na sve njemačke žene na svijetu ovim bolnim krikom:

»U najtežoj nevolji obraćamo se na Vas, u nadi, da će naša žalost ganuti Vaša srca i pobudit u Vama sažaljenje.

Njemačke sestre, čujte naš zdvojni jauk.

Ne možemo više podnositi prekomerno tlaci, ponizavanje i vrijedjanje. Već godinama tlači našu zemlju okrutni mučitelj. U njoj je svaka slo-

Južni Tirol

Ista zla sudbina Nijemaca u Južnom Tirolu, kao i nas Jugoslovena u Julijskoj Krajini, da smo po ugovorima o miru pripali Italiji, zbljžila nas je. Kroz čitavo ovo vrijeme, od 1918 godine pa do danas, provodi Italija istu politiku denacionalizovanja i gospodarskog upravljanja njemačkog stanovništva u Južnom Tirolu i jugoslovenskom u Julijskoj Krajini. U obim zemljama vladaju iste prilike, pa je razumljiv naš interes za njih.

Službena talijanska statistika od 1926 godine o Južnom Tirolu kaže, da tamo žive:

Nijemci	193.271
Talijani	26.848
Ladini	9.910
Stranci	24.504

To je prema talijanskoj statistici. Razumije se, da ta statistika ne može biti objektivna, jer su tu pribrojeni talijanima svi oni Nijemci, koji imaju slična imena talijanskima i jer su tu statistiku napravili kako su sami htjeli. Nijemci su prema toj statistici izračunali da ima Nijemaca oko 225.000, oko 9.000 Ladina, a ostalo su Talijani.

Posljednja statistika potjeće od 1931 godine. Kako ste mogli citati u pretposljednjem broju »Istre«, javila je fašistička službena agencija »Stefanic«:

»Rezultati brojenja pučanstva u Bozenskoj provinciji (Južni Tirol) pokazuju, da u toj provinciji ima 195.177 stanovnika njemačke rase. 65.508 Talijana i 1885 Slavena.«

Da li Južni Tirol zaista njemačka zemlja, uvjerit ćete se kad vam ukratko iznesemo neke momente iz najstarije povijesti Južnog Tirola.

Prastanovnici Tirola bili su etruščanski porijekla, a na istoku nešto malo i ilirskog. Kad su Rimljani 15 godine po Krstu osvojili Tirol, nisu pripojili Italiji, čitav Južni Tirol. Priznavali su jedinstvo područja južno i sjeverno od Brenera. Početkom 6. stoljeća pomjeli se na jug Bavarci pomiješani s drugim germanskim plemenima i naseljenu zemlju. Bavarci su iskrčili Tirol. Bavarski samostani i zadužbine imale su velike posjede i postavili su temelje visoke njemačke kulture u Tirolu. Nijemci nisu došli preko Brenera u slabo naseljenu zemlju, kao ratnički osvajači, nego su sjećicom i plugom iskrčili zemlju i tako je za sebe zaslužili. Ono malo Romana potpuno se izgubilo među njemačkim plemenima, tako, da je zemlja gotovo kroz 14 vijekova potpuno njemačka. Brenner nije bio nikada politička granica između sjevera i juga. Godine 1363 potpao je Tirol pod Habsburgove, te ga je kroz čitav sredinu i novi vijek prožimala njemačka kultura.

Trentinska je biskupija pripadala već u ranom srednjem vijeku njemačkoj državi, a knez-biskup bio je uvek Nijemac. Dokazano je, da su u mjestima Trentina u 11 vijeku bili njemački svećenici i propovijedali narodu u nje-

Štofovi
svila
čarape
rukavice
čipke
i vrpce

Lebinec i drug
Radićeva ul. 1

boda uginula, i svaka je radost ubijena. S teškom žalošću gledamo, kako se našem narodu danomice prijeći upotrebljavanje njegovih običaja i jezika; uspomena je naših heroja obešaćena i baština je slavnih tirolskih vremena pogrdjena.

Još ćemo nešto da napomenemo, što je vrlo važno, a to je zauzimanje Nijemaca za svoju potlačenu braću u Južnom Tirolu. Mi imamo, osim naše braće Jugoslovena, još i bracu Čehoslovake, koji pokazuju mnogo razumijevanja i interesa za naš položaj i koji su već mnogo puta dokazali koliko za nas osjećaju.

S te strane su Nijemci Južnoga Tirola još u boljem položaju. Iza njih staje dvije države, Njemačka i Austrija, u kojima živu njihova braća po narodnosti u svemu oko 70 milijun a ljudi. Mnogo puta pokazali su kako im je mnogo stalo do Južnoga Tirola. Kad je Mussolini 1926. g. rekao, da će Južni Tirol učiniti talijanskim, jer da je geografski i historički talijanski, a Nijemci da su samo etnički ostaci bari bar, a nikakova manjina, odgovorile su univerze u Beču i Innsbrucku jednom ostrom izjavom. U njoj iznose jezgroito i dokumentovano dokaze o čisto nijemačkom karakteru Južnoga Tirola.

Neizmerno ponilžavanje Nijemaca sa strane Italije uzrokovalo je sve veće ogorčenje čitavoga njemackog naroda, tako, da ni njemački državni nisu mogli da to mučke mimođidu. U februaru 1926. god. došlo je do značajne polemike između nekih njem. državnika i Mussolinija. Time je čitav svijet bio upozoren na tu njemačku manjinu, i to je njima svakako jedna jaka moralna potpora i propaganda za stvar Južnoga Tirola. S njemačke strane govorili su min. pretdsjednik Bavarske Held i Stresemann, a s austrijske strane kancelar Dr. Ramek. Pod težinom njihovih trijeznih i istinitih optužaba, Mussolini je ostao nemoćan te je mjesto da se opravda radi svoje politike u Južnom Tirolu, održao jedan vatrene ratoborni govor i zaprijetio maršem preko Brennera.

Citirat ćemo samo nešto iz tih govorova. Min. pretdsj. Held u bavarskom saboru rekao na koncu svoga govora ovo: Mi bi mogli samo jedno da učinimo za našu južnotirolsku braću, da žrtvujemo sve, što bi im moglo olakšati položaj, i što je s time u vezi, da ih opet dovedemo na put slobode. A s ovog mjeseta moramo najoštrije protestirati protiv brutalnog nasilja na njemstvo koje se u Južnom Tirolu vrši usprkos svečanju.

Kad je Mussolini na to zaprijetio prenosom trikolore preko Brennera, odgovorio mu je Stresemann. Stresemann spominje u svom govoru tako zvanu talijansku manjinu u Jugoslaviji i ističe kako ima sva prava i sloboda na kulturni razvitak.

Onda dalje veli: »Što se tiče stanovišta njem. vlade prema tim dogadjajima (u Juž. Tirolu), stvar stoji tako: Zapravo nema Njemačka nikakve mogućnosti, da se neposredno miješa u prilike Južnoga Tirola. Mussolini ima potpuno pravo, kad kaže, da je to prije svega unutarnja talijanska stvar. Italija takodjer nije preuzela nikakve dužnosti za zaštitu manjina, kakvu su preuzele druge države. Ali to ne mijenja ništa na zajednici njemačkog kulturnog osjećanja, za države njemačke kulture, za jednu zemlju i narod, koji je kroz vijekove bio njemački te i danas pripada njemačkoj kulturnoj zajednici. Faktično staje onda stvari tako, ako iz politike tlačenja jednoga naroda nastaje opasnost smetanja mira, dopušten je Apel na Društvo Naroda. Za to i jest društvo naroda ona institucija naroda svijeta, koja ima da zastupa prava potlačenih nacija.«

Vatikan i narodne manjine

Beogradska »Politika« od 17. III. o. m. donosi ovaj članak, koji doslovno prenosimo:

Crkveno-političke prilike u Julijskoj Krajini još uvek su predmet međunarodne diskusije.

Prinudena ostavka i tragična smrt nadbiskupa Sedeja i imenovanje italijanskog nacionaliste Sirotija za njegovog privremenog naslednika na mitropolitskoj stolici u Gorici smatrali su u početku mnogi za događaj lokalnog značaja. Svi koji su pratili pisanje francuske, nemačke, švajcarske i čehoslovačke štampe u ovom predmetu, videli su međutim odmah, da to nije tako, nego da je ovde po sredi jedno veliko, načelno pitanje, koje se ne tiče samo Jugoslovenske manjine u Julijskoj Krajini. Generalni sekretar kongresa evropskih narodnih manjina dr. Evald Amende napisao je u najvećem dnevniku baltičkih država, u »Rigaške Rundšaus, članak u kome kaže, kako gorički slučaj ima »njaveći značaj ne samo za slovenačke i hrvatske katolike iz Julijskih Krajina, nego uopšte za sve nacionalne manjine katoličke veroispovesti u Evropi. «Ovo što se dešava danas u Gorici» — kaže dr. Amende — »može se sutra desiti u Brixenu, a prekosutra u Barceloni ili na kakvoj drugoj zemlji, gde žive narodne manjine katoličke vere. Dalji razvoj goričkog slučaja dobija zbog toga jedno značenje, koje prelazi daleko lokalne granice. To je pitanje, koje dira upravo u nacionalnu i versku egzistenciju katolika pri-padnika narodnih manjina. Pitanje, da li će crkva u borbi, koju oni vode za svoj jezik, njih pomoći ili će naprotiv olakšavati — direktno ili indirektno — njihovo odnarođivanje, postalo je danas pitanje njihove sudbine. Za crkvu nije više moguće, da ostavi ovaj problem i dalje nerešen. Zainteresovani smatraju danas i kompromisna rešenja kao ne-podnošljiva.«

Veliki nemački dnevnik »Kelnische Cajtung« precizira je svoje mišljenje o žalosnim prilikama u Julijskoj Krajini ovim lapidarskim rečima: »Vatikan je kupio drugi sporazum sa fašizmom žrtvujući ne samo monsinjora Sedeja, nego i svoje dotadanje političko držanje prema narodnim manjinama.«

Pisanje »Kelnische Cajtunga«, koji se mnogo čita, osobito u katoličkim krajevima Nemačke, nateralno je Vatikan se javno branii i odgovori istovremeno i ostaloj stranoj štampi, koja je kritikovala postupanje Vatikana sa našom manjinom u Julijskoj Krajini. Njegovo zvanično glasilo »Osvavatore Romano« donelo je u drugoj polovini decembra notu, u kojoj kaže između ostalog:

»Svaki ozbiljan i razuman čovek, koji makar malo zna sa kakvom obrazivošću i promišljenju postupa sv. stolice u pitanjima, koja se odnose na imenovanja na čelo dieceza i na uvažavanje ostavki preuzviseñih biskupa, i koliko je stalno sv. stolici da u takvim slučajevima očuva apsolutnu nezavisnost od svakog neopravdanog uticaja od strane državnih vlasti, može i sam da oceni koliko vredi tvrdjenje pomenutog nemačkog dnevnika. Ovo tvrdjenje daje nam ipak priliku da, i prema drugim insinuacijama drugih stranih listova, istaknemo opet stav sv. stolice da se ona u odlukama takve prirode inspiriše i da će se uvek inspirisati samo jednim principom: višim dobrom duša. Pred ovim principom mora se ukloniti svaki ljudski obzir kao što bi mogao to biti posebni politički interes ove ili one vlaste. Što se tiče ostavke monsinjora Sedeja, istina je, da je ona bila sasvim spontana. Neistinitost tvrdnje ne samo »Kelnische Cajtunga« nego i drugih listova najbolje je dokazana pismom, koje je sam monsinjor Sedej uputio sv. ocu 3. novembra 1931. i u kom pismu Sedej izražava papi »najdublju i najodaniju zahvalnost, što ga je razrešio službe u goričkoj arhidiecezi.«

Ovaj oštri i odlučni demanti zvaničnog glasila sv. stolice nije ostao bez odgovora. Dopisnik »Kelnische Cajtunga« proučio je potanko situaciju u Julijskoj Krajini, pretražio i sakupio detaljan informaciju i odgovorio 4. marta »Osvavatoru Romano« ovim činjenicama:

»Papin vizitator prelat Paseto pozvao je u toku godine 1931. više puta nadbiskupa Sedeja, da podnese ostavku na svoj položaj. Sedej nadbiskup odupirao se dugo da prihvati ovaj poziv,

dok mu nije krajem septembra prošle godine, odmah posle »drugog sporazuma« između Vatikana i italijanske vlade, Vatikan i narodne manjine Istra 2 pinski vizitator učinio formalni poziv da moli razrešenje od službe. Međutim, nadbiskup se tek onda odazvao ovome pozivu, kad mu je papinski vizitator dao »u ime sv. oca« i »saglasnost sa izričitim uputstvima sv. oca« obavezno jemstvo, da su primljeni uslovi koje je nadbiskup bio stavio i koji su se odnosili na ličnost njegovog naslednika. »Tek posle toga nadbiskup Sedej sačinio je i potpisao svoju ostavku.« Ostupanje nadbiskupa Sedeja bilo je dakle vezano za uslov, da se izvrši data jemstva, koja postavljanjem monsinjora Sirotija, poznatog gonitelja Slovena, za apostolskog administratora goričke dieceze, nisu bila uzeta u obzir. Uvreden u dubini svoje duše, nadbiskup Sedej napisao je pismo od 3. novembra, koje »Osvavatore Romano« samo delimično citira. Istina je, da je nadbiskup Sedej u ovom pismu zahvalio papi što je uvažio njegovu ostavku, ali istovremeno je na veoma jasan način upozorio sv. stolicu i na uslove svog ostupanja. Nije preterano ako kažemo, da je sedome služitelju crkve, koji je bio teško uvredjen što na njegovo pismo nije došao nikakav odgovor, upravo zbog toga srce prepuklo. »Osvavatore Romano«, koji je objavljivanjem jednog dela pisma od 3. novembra pokazao toliko »obazrovost i »promišljenost«, neka ima sada hrabrosti da priznaje celu istinu i objavi pismo u potpunosti.«

»Ove činjenice dokazuju svakako da je Vatikan popustio pred politikom koju vodi Italija protiv slavenske manjine, i da je on ovoj politici žrtvovao jednog vrnog slugu Crkve.«

Tako piše »Kelnische Cajtung«. Međutim, mi ćemo zvaničnom glasilu Vatikana reći još nešto sa svoje strane. Pre svega, da zapitamo »Osvavatore Romano« zašto on konzervativno čuti kada je reč o Sirotiju. Zašto on ne odgovora kad mi i drugi strani listovi iznosimo, da je Vatikan imenovao za administratora pretežno slovenske biskupije jednog ozloglašenog protivnika i gonitelja Slovena? Potrebno je bilo svakako da se utvrdi, kako je Vatikan postupao sa poslednjim biskupom slovenske krv u Julijskoj Krajini, da bi se iz toga upoznao duh koji danas vlasta u vatikanskim krugovima prema Jugoslovenima. Ali slučaj dr. Sedeja spada već u izvesnom smislu u istoriju crkve i našeg naroda, i na žalost ne može se više promeniti, dok je prisustvo jednog italijanskog šovinista na mitropolitskoj stolici u Gorici živa aktuelnost od presudne praktične važnosti za dobro i zlu sudbinu našega naroda preko granice. Zašto »Osvavatore Romano« prečutkuje ovu odlučujuću činjenicu, premda o njoj govori evropska javnost? Zašto nema hrabrosti da nacionalistu Sirotiju otvoreno braniti?

U svojoj polemici sa »Kelnische Cajtungom« »Osvavatore Romano« ističe kako sv. stolica prilikom imenovanja biskupa i administratora postupa uvek veoma oprezno i »promišljenos. Zvanični organ Vatikana priznaje dakle sam, da je sv. stolica imenovala italijanskog nacionalistu Sirotiju hotimice i promišljeno, znajući tačno šta radi. Vatikan je znao, da je Siroti šovinista, da mrzi narodnost vernika koji će biti njemu povereni, kao i da je omrznuti gonitelj Jugoslovena, pa ga je ipak imenovao.

Šta proizlazi iz svega toga? Kakvi su zaključci za nas i za sve objektivne ljudje u Evropi?

1) Istorija istina, da je Vatikan pogazio svečanu reč datu nadbiskupu Sedeju u pogledu postavljanja njegovog naslednika i time obmanuo njega i preko pola miliona slovenskih vernika.

2) Vatikan je imenovanjem jednog italijanskog šovinista za upravitelja religiozno duševnog života slovenske manjine izvršio namerno i promišljeno i time preuzeo javnu odgovornost za sve posledice, koje mogu proistekti iz toga čina.

3) Vatikan je potpao pod uticaj italijanskog nacionalizma i mesto da štiti prirodna prava jedne zapuštenе manjine, počeo je da se bori protiv nje upotrebljavajući pri tome sredstva koja nisu dozvoljena jednoj tako velikoj moralnoj sili, kao što je vrhovno vodstvo kataličke crkve.

»Politika«

Se non e vero . . .

Ja i moj drug, koji je pod puškom, kao i ja, obilazimo pustim, usnulim sokacima našeg drevnog grada na ostrvu. A nismo nas dvojica sami te noći na strazi...

Mir, Tišina. U tihoj jesenjoj noći odjekuje topot naših odmjerjenih koračaja.

Graja. Podjedno u pravcu odakle su do-pirali prodorni glasovi. Prispesmo na trž pred crkvom, gdje zateklosmo naša dva druga. Istovremeno pogledasmo sva četvrica prema velikoj trostratnici, čiji je cijeli jedan red prozora, naigornji, bio rasvjetljen. Iza zamaglijenih stakala ocratale su se ljudske siluete, koje su promicale kao figure na bioskopskom platnu.

Graja. Uzvici. Pjesma. Glazba.

Bez riječi, samim pogledom, sporazumi-jesmo se. Maknusmo se.

Uzazili smo stepenicama velike kuće. A kad dodjemosmo na treći sprat, podjedno prema ulazu velike sale. Zagor se utiša. Presta pjesma. Svi koji su bili u dvorani stadoše na mjestu na kom se nadiose.

»Ko je domaćin ovog društva?«

»Ai vostri ordini, signori! odazva se jedan stariji gospodin i stupi pred nas.

»Do daljnjenja, dok vam se ne odobri djelovanje vašeg društva, pozivamo vas, u ime Narodnog Vijeća, da se razidjete.«

Gospodin, kome su bile upravljene te riječi, pogleda nas nekud preneraženo, poneće se malko, a onda odvratu uzbudjenim glasom:

»Si, signori, comprendo.«

Razumije se, da smo se to malazili u prostorijama jednog italijanskog društva.

Kad je to bilo? Ko nas je ovlastio da onako naprečac, nasumice, rasturimo jedan skup? Da zabranimo čak i djelovanje jednog društva? Što nam je za to dalo povoda?

To je bilo odmah prvih dana po svršetku rata, dok bijasmo sami... Bili smo u dobrovoljnoj službi Narodnom Vijeću... Duša narodna, koja je poslije viševječnog rostva otresla sa sebe jaram austrijski, ovlastila nas da postupimo kako nam je glas srca nalagao..., da ušutkamo one narodne izrade i tude uljeze, koji su sviom pjesmom davali oduška svojoj čežnji, da ih njihova majka domovina dodje oslobođiti...

Jedan po jedan, pokunjene glave, počešće izlaziti.

Medutim se je jedan naš drug popeo na stolicu i sa duvara skinuo neku poveličku uokviren u sliku i položi je naopake na pod.

Izadije svi. Osta jedini još onaj stari gospodin, koji se je pretstavio kao domaćin. I uprav kada je zakoraknuo da će izaci, ujedno se zaustavi, podje prema onoj skinutoj slici, koja je stajala prislonjena uz zid, naopake okrenuta. Dohvati je grčevitim kretom obiju ruke, zadrža ju u rukama nekoliko časaka, piljeći suznim očima u nju. Slika je prestavljala neki meni nepoznati lik; zacijelo to bila je neki italijanski narodni velikan. Pustili smo starog gospodina da dade oduška svojim navrlim osjećajima nad onom mrtvom slikom. Ruke mu drhtnu. A onda je lagano prinese k ustima i poljubi. U kutevima očiju bljesnula mu je suza.

Priznajem, ganula me je njegova nijema bol... I bio je trenutak, pa nisam pojmolio ni gdje sam, ni što sam, ni radi čega sve ono što se je za onih par časaka zabilo oko mene...

Zaškripala je brava u vratima sablinskim štropotom. Zveznule su četiri puške. Oprostio se je od nas stari gospodin.

I cijele te noći bježala mi je pred očima suza njegovih očiju. Tu viziju suze nije poradijala nemirna savjest, već moje bolećivo slavensko srce.

I u danim, koji su nastupili poslije kratkog vremena iza te večeri, — po dolasku italijanskih okupatornih vlasti, — kad se je kolo sreće okrenulo, kad smo mi bili proganjani i izgledao da se već nikad nećemo vinuti u naručaj svoje majke domovine, kad sam gledao onog starog gospodina kako mu tad, na mjesto suze, sija iz očiju plam mržnje, osvete, podsmjeha, — ja ipak, kad bih ugledao tog istog starog gospodina, ne bih ga vido drugčijim do li onakvim kakvog ga vidje — one večeri... Gledah ga sa suzom u očima.

Mi smo bili potisnuti. I ja, opet, na časove, kao da nisam pojmolio ništa i pitao sam: čemu, čemu sve to?...

</div

Janko Jazbec (Crikvenica):

Iz sokolskog života u Istri

U gigantskoj borbi, što ju je provodio hrvatski i slovenački živalj u Istri za svoga narodna prava sa tadašnjim austrijskim vlastodržcima, uzela je vidljiv učešće i mlađa sokolska organizacija. Osnutkom prvog sokolskog društva god. 1897 u Puli usadljeno je živo sokolsko seme u plodno tlo narodnog osvećivanja, koje je uskoro rodilo obilno gloga, te mnogo doprinelo jačanju našeg narodnog poseda u Istri. Usled iznimnih prilika, koje su tada onde vladale, a pogotovo usled ogromnog prestiža, što su ga posedovali u Istri talijanski iridentisti, potpomagani po tadašnjim nemačkim nacionalnim institucijama (bratstvo u Puli i Lovranu!) sokolski je pokret u samom početku nastao na mnogo zapreka. Velika je zato zasluga osnivača puljskog Sokola, brata Lacka Križa (današnjeg saveznog III. zam. starešine), što je umio svojom vanrednom ustrajnošću i železnom energijom suzbiti svu navalu dušmanina na ovu prvu sokolsku kuju u Istri.

U neprekidnom boju za samoodržanjem utira si puljski Sokol put u redove narodnog pokreta, uzimajući si za primer prokušane i lovorkama okićene sokolske borce u Zadru, Splitu i drugim dalmatinskim mestima. Na mnogim izletima i bližnju i daljnju okolicu širi puljski Sokol narodnu misao među najširim narodnim slojevima. Pri tome sukobljuje se bezbroj puta sa talijanskim iridentom, te izlazi iz te borbe uvek pobedonosan, ulevajući u svoje sledbenike nove sile i novu veru u konačnu pobjedu. Refleksi ovog rada uskoro naliže dodirne tačke sa sokolskim gnezdom u Trstu, te stvaraju pomalo živi zid otpora spram otrovnog strujanja sa bliskog Zapada, a na drugoj strani, preko Učke i Liburnije, potiču pospano hrvatsko Primorje intenzivnjem sokolskom delovanju. Čitavu knjigu bi mogao čovек da napiše o tom junačkom sokolovanju u Istri. Mnogo toga, što bi vrednilo, da se ne zaboravi, još nije napisano. Ovde će se ograničiti na dogdaje, koje sam sam proživio u novijem sokolskom životu u Istri od g. 1909 dalje.

Zivim i sistematskim radom puljskog Sokola, i kašnje osnovanih društava u Volosko-Opatiji, Pazinu i Kantridi, Zemetu uspelo je proširiti zanimanje za sokolski rad do tole, da se pristupa godini 1909 osnutku župske organizacije za Istru sa sedištem u Voloskom-Opatiji. Ime je dato župi »Vitezic« po jednom od prvih narodnih preporoditelja, a na uskupštini dne 29. avg. izabran je za starešinu Dr. Ivan Poštić. (starešina društva u Voloskom-Opatiji, znani sokolski i narodni radnik — kašnje mnogo proganj, živi sada kao advokat povučen u Voloskom — kraj Lacka Križa najzaslužniji sokolski radnik u Istri), zamenikom Lacko Križ iz Pule, a načelnikom Ivan Potočnjak iz Volosko-Opatije (Šulceov učenik, po prevratu mnogo proganj po tel. vlastima, odležao dulje vremena u tamnicu). Župska je uprava odmah započela intenzivnim radom. Naročita je pažnja obraćena tehničkom radu. Pozvano je u Istru više sokolskih prednjaka iz susednih zemalja, nekoji dodoše i sami obzirom na dobre radne prilike u istarskim kupalištima a zatim radionama u Puli. U društvinama u Voloskom, Opatiji i Puli skuplja se redovito nekoliko vršnih vežbača. Time raste zanimanje za telovežbu i po ostalim društvinama. Uprava župe je u stanju, da stvara 24. X. 1909. zaključak o priredbi prvog župskog sleta, koji se imao održavati 14. i 15. avg. naredne god. u srcu Istre, u Pazinu. Sva su se društva dala na žive pripreme za slet. Proste vežbe članova uzele su one za slet Slov. Sok. Zvezu u Celju god. 1910. — Teško je bilo izhoditi dozvolu za održanje sleta. Talijanska je štampa zvonila na uzbunu. Kao pripravu za ovaj znameniti slet u Pazinu prirediše liburnijska društva izlet parobromom u Punat (sada Aleksandrovo) na otoku Krku, čije je područje spadalo pod Istru. U Puntu se spremao osnutak Sokola, pa je ova poseta imala i tu svrhu, da pobudi tamo potrebno zanimanje za sokolsku stvar. Na polasku i povratku mimo poitalijančenog gradića Krka priredili su nam tamošnji talijančići užasnu »mačju deraču«, obilježujući svu priredbu, gdje se dirnulo u talijansku domenu. Naši su odgovarali šalom i smehom. U to se približio dan našeg prvog župskog sleta, 14. i 15. avg. 1910. Živo su zakucala naša srca, kad nas se sakupio veliki broj u sedištu župe, u nedelju u jutro; znatno pojedani odelenjima Zrinjsko-Frankopanske župe sa Sušakom, krenuli smo peške »na manevre« preko sedla Učke u smeru Pazina. U Pazinu smo našli već silu naroda na okupu, upravo su bila stigla još pred nama odaslanstva iz Trsta, te Idrijske župe, nadalje društvo iz Pule u velikom broju, te sokolska glazba iz Buzeta. Nezaboravna je uspomena svakom učesniku na ovaj veliki narodni zbor. Domaći talijani besni od srdbe,

držali su se povučeno, očito zbumjeni radi golemih masa učesnika sleta. Ipak smo osećali na svakom koraku, da se nalazimo na vulkanskom tlu. Neopisive manifestacije za naša narodna prava, što su se odigravale za vreme povorka, posve su porazile inače nametljivo talijansko izpršivanje, te je dolazio tek do neznačnih incidenta. Brojni pokvarkatori, koji dodoše izvana, ne mogu razviti akcije. Svaki je njihov gest uglašen po ogromnom oduševljenu narodu, koji je poplavio pazinske ulice — po uzornoj povorci sokola, punih zanosa i samosvesti. Pa kad su sokolski govornici, navlastito domaći starešina Dr. Dinko Trinajstić (za vreme rata član Jugoslav. Odbora u emigraciji, živi sada u Vrbniku), te župski starešina vatremin rečima istakli značenje dana kao preteču narodne slobode, zatalasalo se ogromno mnoštvo sveta poput silnog vala, te zapevalo narodne himne... U uzornom je redu uspela javna vežba, i tek pod večer umalo da nije došlo do većih razračunavanja. Za vreme zabave u vrtu Narodnog doma napadnuti su neki sokoli revolverskom pučnjavom u gradu. Odmah se uskolebalo veliko mnoštvo sveta na zabavi, te groznim poklicima navalilo na izlazna vrata. Pisac ovih redaka bio je brži, te je predviđajući posledice, zatvorio vrata, ali uzrjana ih je masa htela bez daljnega da demolira. U to je dotrčao Dr. Poštić i uspio da umiri svet. Sa ove prve nadasne uspele smotre povratilo se Sokolstvo kući, moralno znatno ojačano i svesno, da mu je odsele mesto na čelu narodnog pokreta. Povodom ovog impozatnog sleta još je impulsivnije zastrujio narodni duh diljem Istre, probudjene i prikupljene su nove sile u redove boraca, i mnoge do tada čvrste protivničke kule počele su se sumnjivo ljujati. U svim se granama narodnog života primećuje užurbanost i živo nastojanje za napretkom. Nitko ne beži od posla i sva je svesna inteligencija zajedno sa narodom. Osnivane su nove institucije, novčane, prosvetne, socialne (Narodna Zajednica) itd. čije delovanje sve više otimlje maha protivničkom prestizu, te zaokružuje njihov upliv u uske granice unutar zidina njihovi gradića, na čije bedeme sve jače i jače udara bujica slovenske narodne svesti.

U sokolskom se delovanju oseća upliv i blizina agilnih slovenačkih sok. društava. Usavršenjem tehničkog rada omogućeno je župskom načelniku bratu Potočniku, da sastavi 20. nov. 1910. prvi župski Tehn. odbor prema češkom sokolskom pravilniku, budući su hrv. sok. župe imale samo pravilnike za žup. prednj. zbor. Mi smo u našoj župi često puta pošli, što se organizacije tiče, malo napred od saveznih propisa, radi česa nam se i prigovaralo. Prvi je žup. Tehn. odbor sastavljen ovako: nač. Ivan Potočnik, Volosko-Opatija, I. zamenik Fr. Svetličić, Kantrida — Zamet, II. zamenik Ivan Filipić, Pazin (proganj, umro za vreme rata) preglednik Stjepan Vrdoljak, Volosko-Opatija (proganj pa tallj. vlastima, zatvoren, sada u Splitu, urednik Sokola na Jadranu), tajnik Janko Jazbec Volosko-Opatija (proganj za vreme rata, sada nač. Sokola u Crikvenici), članovi odbora: Janovsky, Volosko-Opatija, Kučić, Mihotić i Ryšlavi, Kastav.

Osetljiva zapreka potpunoj organizaciji rada bila je znatna udaljenost društava od župskog centra. Naročito društva iz srednje i zapadne Iste imaju su loše saobraćajne veze. Naredne je godine 1911 naša župa u više navrata izšla pred javnost. Pre svega treba spomenuti priredbu II. župskog sleta u Opatiji, koji je uspio upravo veličanstveno (350 odoraša) uz jako sudjelovanje susednih župa Starčeveće, Zrinjsko-Frankopanske i Idrijske. Tom je zgodom bredana diploma počasnog doba.

U dalnjem nastojanju, da se pojavi tehnička delatnost po društvinama, upriličuje župa svoj IV. slet g. 1913 na samoj granici Rijeke, na izloženoj Kantridi. Ova je smotra odlično uspela. — Ne obazirući se na sokolske prilike u Zagrebu, koje su se nalazile u nekoj stalnoj krizi, naša je župa kročila napred dosta samostalnim životom, te je bio i njezin ideološki pravac gledom na shvatjanje nacionalnih pitanja unutar jugoslov. plemena, napredniji od onog u autonomnoj Hrvatskoj. Naše je Sokolstvo u Istri bilo prožeto iskrenom težnjom za potpunim ujedinjenjem svih Jugoslavena.

Prilike su u našoj župi potkraj 1913 već toliko uznapredovale, da je uskrsna misao da se osnuje vlastiti župski sokolski list. Odbor iznesao je predlog ali uprava župe u prvi mali ga ne prilivača. Potpuno uvjereni u uspjeh lista pisac ovih redaka u zajednici sa bratom Vrdoljakom izdaju prvi broj na vlastiti riziku. Pokus je uistinu odlično uspio i župa ga prihvata, te zaključi izdavati četvrgodišnje. Izašla su tri broja, u januaru, aprili i julu 1914, na 72 stranice. List je donosio opširne lokalne društvene vesti, te župске izveštaje, uz to i neke druge članke opće sokolske prirode. Glavni saradnici: Dr. Ivan Poštić, Janko Jazbec (urednik), Stjepan Vrdoljak (upravnik) D. Franjo Bučar i France Zdolsek. List je navlastito poslužio za pripreme V. župskog sleta g. 1914 u Puli. Za taj slet činile su se opširne priprave, te su kroz celu zimu obdržavani prednjački sastanci u sedištu župe — svake nedelje popodne — sa svrhom, da se što bolje usavrši tehnički vodići društava. Međutim nije uspjelo ishoditi dozvolu za održanje sleta u Puli, te je uzet u obzir Pazin. No i za ovo mesto izdata je zabrana usled »nemira i demonstracija«, što se odigraše na prvom sletu godine 1910. Pokusalo se intervenirati u Trstu i obećano je, da će se dignuti zabrana. U to je nastupio 28. jun — i sa našim priredbama je svršilo. Zadnje dve večer priredbe bile su 24. maja povodom delomičnog žup. izleta u Lovran, gdje je nastupilo 90 braće u odori, a kod javne vežbe 57 članova, odio naraštaja, te 26 pomlatka. Vežbi je prisustvovalo 1.200 ljudi. Na ulicama priredjene su bučne demonstracije sa strane talijanaša. Par učesnika lakše je ranjeno kamenjem. Na večer poduzeta je od svesnih mladića kaznena ekspedicija po lovranskim gostionicama, te su svi talijanaši oterani kući. Druga je večer priredba držana 21. juna u Kastvu, gde je sudjelovalo na društvenoj javnoj vežbi 73 sokola u odori. Domaće je društvo postavilo 27 vežbača. Nadošao je svetski rat i sokolskog je života nestalo. Mnogi su istaknuti vode poapšeni, mnogi otišli na bojišta i prebegli kod prve zgrade. Prava Golgota istarskog Sokolstva nastupa odmah nakon dolaska okup. talijanskih vlasti. Iz prevrata po Sokolima organizovane narodne straže odmah su razoružane, a svaka je društvena delatnost ugušena kratkim procesom. Društvene inventare uspelo je pravovremeno prenesti u Jugoslaviju. Gotovina lovranskog Sokola podjeljena je među siromašnu mladež. Tako su teritorije, gde živi pola milijubna naših ljudi, pokrite pepelom i ruševinama — uništene sve društvene i zadržuće tekućine, na način, kakav je teško nadje primera.

God. 1914. brojila je naša župa 10 društava sa preko 1000 članova, 165 vežbača, 31 vežbačicom, 51 nar. i 179 dece. Preplatnici na savezno glosilo bilo je 109. Od ovih 10 društava 3 su ostala na otoku Krku sasma u granicama oslobođene domovine, dvama je u Kastavštini osakačen društveni teritorij, a ostala su morala sasma prestati sa radom. Pripreman je teren za osnivanje novih društava u Dragi Mošćeničkoj, Buzetu, Kopru, te dijonom Volosko-Opatijskog društva u Opatiji. Zadnja župска nastupa odmah nakon dolaska okup. talijanskih vlasti. Iz prevrata po Sokolima organizovane narodne straže odmah su razoružane, a svaka je društvena delatnost ugušena kratkim procesom. Društvene inventare uspelo je pravovremeno prenesti u Jugoslaviju. Gotovina lovranskog Sokola podjeljena je među siromašnu mladež. Tako su teritorije, gde živi pola milijubna naših ljudi, pokrite pepelom i ruševinama — uništene sve društvene i zadržuće tekućine, na način, kakav je teško nadje primera.

NOVA ADRESA •ISTRE•
Upozoravamo naše preplatnike i saradnike, da je »Istra« promijenila adresu. — Upućujte Vaša pisma na ovu adresu:
•ISTRA• ZAGREB.
Masarykova ul. 28. II. kat.

Statistički tragovi u prošlosti Istre

Statistika narodnosti u Istri bila je u vijek stvar za sebe. Rijetko se kada nastojalo da popis putanstva bude proveden objektivno. Statistika imala je poslužiti u političke svrhe — dakako one strane, koja je rukovodila popisom. Austrijskim činovnicima — a to su u velikoj mjeri bili domaći Talijani — bilo je uvijek u interesu, da broj Hrvata i Slovenaca ispadne što manji. To naročito vrijedi za razdoblje, kada su u Istri trajale najžešće političke borbe između talijanske i narodne stranke — od druge polovice prošlog stoljeća pa do svjetskog rata.

Nije nam ovdje namjera, da iznosimo sve te statistike i da na pojedinim primjerima ukazujuemo na autentičnost podataka prema kojima je u nekom mjestu u roku od 10 godina broj Slavena spao na stotine i za isto toliko porasao broj Talijana, ali da se uz mogne pravilno ocijeniti postupak navest čemo samo dva primjera. U selu Krmec kod Bala bilo je god. 1900. nabrojeno 217 Hrvata naprava 3 Talijana, a jedva 10 godina kasnije broj Hrvata spao je na 6, a broj Talijana od 3 porasao je na — 296! U Trstu je kod prvog popisa u god. 1910. bilo nabrojeno 36.208 Slovenaca. Oni su svojim protestom prisilili oblast, da je odredila reviziju popisa i Slovenci su najednom porasli za više od 20.000, premda ni taj povećan broj nije bio ni izdaleka vjeren izraz brojčane jakosti Slovenaca.

Tek za popis od g. 1846. može se reći, da je označivao približno točan omjer jakosti narodnosti, jer u ono vrijeme politički i nacionalistički momenti nisu još mogli imati neki jači upliv. Te godine je u Istri nabrojeno:

Hrvata	134.455
Slovenaca	31.995
Talijana	60.040
Rumunja	1.545

Ukupno 166.450 Slavena naprava 61.585 Romana.

Ovaj omjer mogao je s vremenom varirati uslijed porasta pučanstva, ali mnogo se nije mogao ni kasnije mijenjati.

Zanimljivo je da se i za prijašnja stoljeća može barem približno utvrditi, da su Slaveni u Istri stajali s Talijanima u sličnom odnosu. Mi čemo to učiniti za polovicu 17. stoljeća na temelju brojčanih i drugih historijskih podataka, što se nalaze u talijanskom dijelu novigradskog biskupa Tommasini: »De Comentari storico-geografici della provincia dell'Istria». Godina kada je djelo štampano nije naznačena. To međutim ne smeta, jer se iz sadržaja može lako ustaviti kada je djelo pisano. Tommasini naime piše historiju Istre do svojih dana i već pri svršetku djela navedena je kao posljednja godina 1657. Na jednom mjestu opet veli, da je došao u Novigrad g. 1642., a na drugom da biskupuje već 12 godina. Možemo dakle uzeti da Tommasini, kad govorio o svremenim dogodajima, prikazuje stanje u Istri, kakvo je bilo u polovici 17. stoljeća.

Djelo u svojoj cjelini nije kritično, ali u koliko se odnosi na Tommasinijevo doba podaci su pouzdani, jer je Tommasini kao suvremenik mogao o svemu imati dobre informacije. Mnogo o čemu piše, on je sam video i kroz 12 godina doživio.

Najbrojniji narod u Istri — veli Tommasini — jesu Slaveni koji stanuju najviše po selima. Po gradovima žive romanski stanovnici u najvećem dijelu već izumrli. Njihov ostatak se pomiješao s talijanskim doseljenicima iz Firence, Bergama, Vicenze i dr.

Tommasini opisuje Istru idući od mjeseta do mjeseta. Pritom daje i podatke o broju stanovništva. Ako ne zna broj ljudi onda navodi broj kuća. Iz njegova pričanja vrlo se lako razabire, da li govorio o Talijanima ili o Slavenima. U najviše slučajevima on to sam izričito kaže. Na taj način nije teško konstruirati približan omjer Slavena i Talijana u Istri. Nešto teže je ondje, gdje Tommasini navodi samo broj kuća. Tu se može pomoći na taj način, što Tommasini za nekoliko mesta daje broj stanovništva i broj kuća pa se iz toga može izvesti koliko ljudi dolazi poprečno na jednu kuću. Dakako, da u svakom mjestu ne dolazi jednak broj osoba na jednu kuću, jer u gradovima gdje je veća napućenost ljudi otpada na jednu kuću veći broj nego po selima. Isprobavajući nekoliko ovakvih slučajeva dobiva se srednji broj, koji se može primjeniti tamo, gdje Tommasini zna samo za broj kuća. Za Vodnjan na pr. kaže Tommasini da broji 350 kuća i 3000 stanovnika; znači da na svaku kuću otpada 8 ljudi, točnije na svake dvije 17 ljudi. To je ujedno maksimalna granica, jer u svim drugim mjestima dolazi na jednu kuću manji broj osoba. Naime, broj dolazi u Dvigradu (u Poreštini). U Tommasinijevo vrijeme bilo je u Dvigradu 150. kuća i 700 ljudi što znači da je na dvije kuće dolazio 9 osoba. Mi čemo uzeti, da na jednu kuću otpada 5 osoba i to zato da se ne bi činilo da smo u ovom poslu nepravedni prema talijanskom stanovništvu. U Premanturi na

pr. bilo je 1638. godine 40 obitelji (kao i danas u jednoj kući stanovala je ponajviše samo jedna obitelj), i 270 ljudi. Slicno je bilo i u drugim mjestima. Prema tome, ako uzmemos da je na svaku kuću dolazio po 7 osoba znači da smo uzeljeli ne srednji broj nego da smo se približili maksimalnom broju više nego što je bilo potrebno. Pogotovo to vrijedi, kad taj broj uzimamo za talijansko stanovništvo, koje je baš u prvim decenijima 17. vijeka stradalo od kuge. Hrvata i Slovenaca pomrlo je od te pošasti razmjerno manje nego Talijana, koji su živjeli uz malaricu zapadnu obalu u gradima, u kojima su vladale nehigijenske prilike. Tommasini sam to veli navodeći, da Novigrad nije u njegovu vrijeme imao ni lječnika ni brijača. Manje je stradalost stanovništvo po selima, jer je živjelo na svježijem zraku.

Naglasujemo ovdje, da ima malo mješta, za koja Tommasini ne navodi broj stanovništva. To naročito vrijedi za gradove, u kojima talijanski element jedno nastava, dok je po ostaloj zemlji, kao i danas tako i u Tommasinijevo doba, bio slavenski živalj kompaktno naseljen. Podaci o broju stanovništva, ako možda nisu za svako mjesto sasvim točni, ono se ipak ne udaljuju znatnije od faktičnoga stanja, jer — kako novigradski biskup sam veli, i to par puta — naslanja se on na javno popisanje iz god. 1645. Uostalom sa jednako razloga treba uzeti, da je za koje mjesto naveden i veći broj stanovništva, nego što je uistinu bio, a ne samo manji. Biskup Tommasini nije imao nikakva naročita razloga, da negdje povisuje odnosno snizuje broj ljudi. Zato treba općenito uzeti, da su njegovi podaci dosta pouzdati. Toliko, u koliko se stvar tice gradova.

Za sela razumljivo je, da brojčani podaci ne mogu biti točni kao za gradove, gdje ljudi žive na okupu. Uz to treba uzeti u obzir da seljaci (čitaj: Slaveni) ne žive samo u većim skupinama, nego su im kuće raštrkane po polju. To su uistinu takove poteškoće, da na ovaj način nije moguće dobiti ni približan broj hrvatskog i slovenskog stanovništva u Istri. Pomoći si u tom možemo drugačje. Znamo naime, da je u tim godinama — točnije 1649. godine — broj stanovništva u mletačkom dijelu Istre iznosio 50.000, pa od toga treba jedostavno odbiti Talijane, a ostatak čini broj Slavena, jer drugih stanovnika osim neznatnog broja Ćića i Krnjela u mletačkom dijelu Istre (zapadna i južna Istra) nije bilo. U pazinskoj grofoviji i istočnoj Istri Talijana nije moglo biti, jer su oni širili i doseljavali samo u one krajeve dokle je dosizala vlast Venecije.

Mjesta, u kojima je u Tommasinijevo vrijeme živilo talijansko stanovništvo, jesu u najviše slučajeva samo gradovi, ali ni tu nije ono posve samo, nego ima u gradovima i priličan broj Slavena. Tommasini to izričito veli.

Ta mesta su ova:

Kopar. Za nj kaže Tommasini doslovno: »Grad može imati 4000 i 500 osoba, i toliko otrplike njegov teritorij, ali poslike kuge od 1630. jako je umanjen». Iz Gruberove »Povijesti Istre» zna se, da je umanjenje bilo takovo, da je Kopar spao na 1800 žitelja. Od vremena kuge pa do onda, kada je Tommasini pisao svoje djelo, prošlo je otrplike 25 godina, pa možemo dopustiti da je broj stanovništva porasao, premda je u Novigradu za to vrijeme broj još više spao. Porast stanovništva u samih 25 godina nije mogao biti bogzna kako velik — svede da je bilo i novih useljavanja. Broj stanovništva nikako nije se mogao popeti na 4000, koliko je broj Rovinja, — sredinom 17. vijeka najveći grad u Istri. Osim toga nisu svi Koprani Talijani, jer po riječima samoga biskupa »među plebejcima je u porabi slavenski jezik». Uzme li se sve to u obzir onda je broj od 2000 Talijana — koliko ćemo mi dati Kopru — prije prevelik nego premalen.

Izola imala je 2000 stanovnika, za koje dopuštamo da su svi bili talijanske narodnosti.

Buzet s okolicom imao je 2000 stanovnika, što znači da je sam gradic na brežuljku mogao imati najviše 700. Više ih nije imao ni po statistici iz god. 1910. Milje do 1000, i uzmimo, da su bili svi Talijani.

Piran s čitavim svojim okolišem brozio je 6000 stanovnika. Za Piran veli Tommasini, da je u posljednjih stogodina narasao do današnje veličine i da je jedan od najvećih i najbogatijih gradova Istre. Ako se uzme kao granicu napućenosti brojku od 4000, onda je Piran imao svakako manje. Mislimo da je mogao imati kao Vodnjan, koji je brojao 3000 osoba i za koga ima Tommasini u opisivanju iste riječi kao i za Piran. I Vodnjan »je jedan od najljepših i najnapućenih mesta u Istri. Od druge 3000, koliko otpada na okolinu, možemo uzeti da je bila polovica talijanska a polovica slavenska, jer je novo slavensko pučanstvo uz ono starije — kako piše kaže — bilo naseljeno i u krajeve iznad Umaga, dakle i u okolicu Pirana.

Novigrad, u kojem je bilo u prijašnje vrijeme 300 kuća, u doba, kad je Tommasini napisao svoje komentare, imao

je tek tridesetak nastanjene kuće. U Novigradu stanovništvo je opadalo raptidno. Tommasini u 12 godina mogao je konstatirati da je opustjelo »30 i više kuća«. U onih preostalih tridesetak teško da je bilo i 200 stanovnika.

Općitalj prema popisu iz 1646. godine imao je sa slavenskom okolicom 1131 stanovnika, a sam grad 348. Za daljnje 10 godina spao je broj ljudi na 746. Uzme li se da je broj pomora kod Talijana i Slavena bio u jednakom omjeru prema njihovoj brojčanoj snazi, znači da je Talijana bilo oko 230. Ovaj ćemo broj zadržati i za dalje, premda je on prije prevelik nego premalen, jer su Slaveni kao svježiji element bili sposobniji za život, pa su manje stradali od raznih pošasti.

Monjan ima sto kuća. Stanovnici mješta, kao i oni okolišni govore slavenski jezik, a nekolicina talijanski. Mjesto moglo je imati oko 700 stanovnika, a od tih neka 100 otpada na onu nekolicinu Talijana.

Umag ima istu sudbinu kao i Novigrad — uzmimo dakle broj od 200.

Buje ima 1000 stanovnika, i neka su svi Talijani.

Motovun imao je otrplike koliko i Buje.

Poreč od 3000 stanovnika, koliko ih je u prijašnja vremena bilo, spao je na samih 100.

Vrsar ima 100 stanovnika bez djece — ukupno 150.

Rovinj brojio je 4000. Mi uzimamo, da su svi stanovnici bili talijanske narodnosti, premda to nije vjerojatno.

Bale broji 200 nastavnih kuća, što pomnoženo s našim kvocijentom daje broj od 1400 stanovnika.

Vodnjan imao je 3000 stanovnika.

Sv. Lovreč ima 40 kuća sa 250 osoba (znači da je kvocijent manji od onoga, što smo ga mi uzjeli!). »Stanovnici su podijeljeni u osobe uljedene, koje govore talijanski i puk koji i govori slavenski. Tih »uljedjenih osoba« bilo je sigurno malo; da ne damo prevelik broj, neka ih je bilo i do 100.

Pula imala je u ono vrijeme 300 stanovnika Falžana 500, Šišan i Tazana do 500 (ostalo novi doseljenici iz Dalmacije).

Labin oko 1500: da ne računamo pritom i mnoge hrvatske obitelji, za koje se pouzdano zna, da ih je bilo u Labinu.

Ako sumiramo sve ove brojčane podatke onda dobivamo ovakvu sliku:

Kopar	2000
Izola	2000
Buzet	700
Milje	1000
Piran	4500
Novigrad	200
Općitalj	230
Momjan	100
Umag	200
Buje	1000
Motovun	1000
Poreč	100
Vrsar	150
Rovinj	4000
Bale	1400
Vodnjan	3000
Sv. Lovreč	100
Pula	300
Tazana	500
Šišan	500
Labin	1500

Ukupno 24.480

Ako taj broj nešto povisimo, onda izlazi okruglo, da je mletački dio Istre imao otrplike polovicu Talijana i polovicu Slavena. Moglo bi se pričiniti da je Talijana bilo i po drugim mjestima, kao na pr. u Dvigradu ili Taru. Napominjemo da su ta mesta, kao i druga bila poslije kuge u 16. i 17. vijeku sasvim opustjela i da je kasnije njih naseljeno novi slavenski element. Ne trebamo posebice podvući, jer se vidi iz našeg postupka, da smo prema talijanskom elementu bili možda i suviše popustljivi.

To sve vrijedi — rekli smo — za venecijski dio, za južnu i zapadnu Istru. Ovi su krajevi bili najnapućeniji, jer je tu bilo i najviše gradica, ali ako uzmemos da je pazinska grofovija i stočnjo dijel Istre, nešto manji teritorij od onoga pod Venecijom — imao samo trećinu zitelja Istre, izlazi da je broj Slavena prema Talijanima stajao u odnosu dvije trećine naprava jednoj trećini. Broj stanovnika po gradicima uistinu bio je malec u doba, za koje mi dajemo ove podatke; on je kasnije mnogo porasao, ali koliko je rasao po gradovima toliko i po ostaloj zemlji. Omjer se uglavnom zadržao isti, o čem najbolje svjedoči statistika iz g. 1846., koju smo zato odmah na početku citirali. Da su Slaveni u Istri već od najstarijih vremena bili u većini svjedoči i papa Pio II., koji u svojem djelu »Historia de Europa« veli, da je Istra u njegovo doba (polovica 15. stoljeća) slavenska zemlja, dapače da i žitelji mletačkih primorskih gradova u Istri uz domaći talijanski jezik znaju slavenski. To potvrđuje i sam Tommasini, kad kaže da su u Istri u većini Slaveni. To konačno potvrđuju i ovi podaci uzeti od Tommasini, koji nemaju pretensione da budu točna statistika, ali su ipak podaci, koji mnogo govore.

Matko Rojnić

Šmartno

Jubilej glumca, koji je svoju karijeru započeo u Istri

Razgovor sa Zvonkom Tkalcem, oči proslave 25-godišnjice glumačkog rada.

Zvonko Tkalec.

Uskoro će se u zagrebačkom Narodnom Kazalištu proslaviti jubilej 25-godišnjeg glumačkog rada popularnog komičara Zvonimira Tkalca. Novine su već pred ovu proslavu donijele nekoliko članaka u kojima se govorio o ovoj proslavi i posvetili su čitave stupce jubilantu iznoseći njegovu glumačku karijeru, koja je zapravo počela na našem istarskom tlu, u — bivšem »Narodnom domu« u Puli. Iz tih razloga zainteresirali smo se i mi za glumačka-komičara g. Tkalca, da zabilježimo nekoliko redaka koji se odnose na njega i na početak našeg kazališnog života u Puli.

Zvonko Tkalec, kome je sada 45 godina, Zagrepčanin je. Pravi domaći Zagrepčanin, bolje Zagorac. Zagorac, koji je nekoliko godina živio i radio u Puli. Koga je ljubav do glumačkog rada dovela u Istru. Godine 1907 — prije 25 godina, kada mu je bilo istom 20 godina.

Sigurno nije bila to samo težnja za glumačkom karijerom koja mu je ovđe otvorila vrata. Bila je to ljubav do mora, a možda i više, u doba koje nama mladjima izgleda kao vrijeme romantičnog, ali nepatvorenog zanosa koji je ovđe vladao za krajnjim zapadni dio narodne cijeline, za istarske Hrvate. Težnja, da se bude korisnim članom tamo je gdje je bilo najpotrebitije. U slučaju Tkalca poklapalo se njegovo uvjerenje sa mladičkim godinama i ambicijom, slično kao kod brojnih mladih učiteljskih sila koje su dolazile da uče u školama Cirilo-Metodske države u našoj djeci. Tkalec je Zagorac kao što je Zagorac bio i pokojni književnik Franjo Horvat Kiš, koji je, kao neistranin dao istarsku knjigu ljudi i pejsaže, sa svojim »Istarskim putinama«. Vjerojatno na ovakav, djelotvoran način rada čekao je i pokojni Matko Laginja, kada je još osamdesetih godina u jednoj svojoj »Istarskoj pričici« koja je redovito slao Senonu »Vijencu«, tražio od Zagreba, da njegovi mladići bar jednom u životu zauša konja vranca i proščeju po istarskim selima (da upotrebimo riječi Laginja). Već bi tako — samo govoreci hrvatski — za hrvatstvo Istru učinili mnogo — a njemački mogu da govore i kod kuće — kliknuo je Laginja, i bit će da — za ono doba — nije bio prestrogi sudac.

Gledajući medju tolikim zagrebačkim glumcima u kazalištu i van njega Tkalca, čovjek ne bi mogao otkriti u njemu njegovu — istarsku prošlost. Mlad je, a ono što je prije rata bilo lijepega u Istri čini nam se već dalekim. Upoznao sam ga, odnosno ono istarsko u njemu, jedno jutro u zoru, poslije neke zabave. U takvom raspoređenju, kad padaju ograde konvencionalnosti, ljudi se brzo upoznaju. I doznao sam da je Tkalec glumio u Puli i da uskoro — slavi jubilej. Naša zagrebačka kolonija vidjela ga je na zabavi »Istre« u Kolnu. Ne smeta ako je Gervaisova čakavština dobila u izgovoru kajkavskog komičara natruhe — dalmatinske čakavštine. Tkalec je prije 20 i više godina ostavio Istru, a uz to Dalmacija je u Zagrebu bolje poznata nego Istra.

Tkalec je došao pripravno i rado na našu zabavu, da nasmije publiku i da oživi svoje uspomene na početak svog glumačkog rada i da ga čuju eventualno i oni stariji koji ga poznaju iz Pule.

Kako je tamo došao?

Evo njegova odgovora, što smo ga zabilježili u jednom kavanskom razgovoru:

— Pozval me Lacko... Znate u Puli je već postojao (od 1897) »Prvi istarski Škola« u kome su bili okupljeni Hrvati Pule i ostale slavenske narodnosti, pogotovo Slovenci i Česi. Starješina je bio Lacko Križ, kome me je preporučio pok. Fijan. (...) Stanovao sa mu Via Nova, a kasnije u Via Siana 25. Znate, to vam je bilo vis-a-vis »Ferflegsmagazina!« I tako sam postao članom državne Hrvatskoga Škola u Puli.

— Gde smo igrali?! Pa u Narodnom domu. Bil sam ja, pa Gradiš (taj je u Ljubljani), Veselinović (taj Vam je u Oseku). Sećam se da je još bil sada pokojni Nikola Babić, pa Mara pl. Pušovečki i... ne sećam se sada drugih. I je, pomagali su nas

i dilektanti, pak smo uvek imali probe na večer kasno, jer su dilektanti kroz dan bili u poslu...

Kaj ste igrali?

— Većinom pučke drame, komade s pjevanjem. Graničari, Joco Udmanić, Rkač, Zlatarevo Zlato, Barun Trenk, Šokica, Običan čovjek — to je bio u glavnom naš repertoar. Igrali smo jednom i po dvaput u tjednu. Publike je bila izvanredna, ali je tražila novitete i zato se moralno uvijek stvarati nove komade. Kazalište se uzdržavao samo od sebe — od ulaznine, dilektanti su radili dobrovoljno.

Da li je dolazio u Puli do gostovanja?

— Došla je jednom zagrebačka drama, pod vodstvom Mihajla Markovića. Znam, bili su tada u Puli Fijan, markiza Ružička-Strozzi (nisam baš siguran), pok. Barbarić i dr. — Hinko Nučić bil je takaj jenput u Puli.

Glumil sam i dole karakterne uloge, blazirane starce, komične aristokrate.

Ostao sam u Puli do godine 1911, tada sam bio prinudjen da dodjem u Zagreb, jer se u Puli bilo prestalo sa kazališnim radom.

Uspomene?

— Pa evo jedne. Jedne se večeri davala pjevoigra »Sirotna djevojka«. Glavni je junak obolio, pa smo Veselinović i ja morali na brzu ruku preuzeti uloge dvojice starih smušenjaka. Oslanjali smo se u glavnom na šaptaoca, ali nas je u jednom trenu i on izdiao jer mu se omakla knjiga i raspršile stranice. Najednom se dosjeti Veselinović počeo je da me pita da li znam nešto o rusko-japanskom ratu. Ne znam, rekoh. Pa kad ne znaš pričat ču ti. I pričao je dok sufler nije pouovno složio knjigu, da nam uzmognem šaptati da nastavimo i dovršimo

predstavu. Publika kako se konstatiralo nije ništa primjetila nego se još bolje zabavljala.

Lijepo je bilo u Puli. Talijani su me gledali prijekim okom i prijetili mi se.

— Sjećam se još — je li to bilo 1909 ili 1910, ne znam točno, bili smo na izletu u Cresu, gdje je bila skupština Cirilo-Metodske države. Došlo nas je mnogo iz Pule u gradić Cres. Naše slavlje — a Talijani su izvjesili crne zastave. Učitelji i učiteljice četiri su dana unapred pekli kruh, jer niti vrag im ni hteli prodati za nas kruha.

Kakvu jaču uspomenu, vezu na Istru, gosp. Tkalec?

— Čekajte, — evo Vam! Oženil sam se u Puli, veli nemadano, sa Mimicom Prinčić. To je bilo ovak: Posle mog prvog nastupa u komadu »Radosti svog domaćeg jedna puča«, kojom sam se dopal, htela je da se sa mnom upozna. Upoznali smo se popodne, opet vjednji na večer, malo poslije toga bile su zaručne, onda je i čača dao svoj pristanak i tak je gospodnjica Mimica postala gospođa Tkalec. — Završio je gosp. Tkalec.

— Na koncu još ovo: Napišite: Tkalec lepo pozdravlja Istrane, one starije, koji su ga gledali u Puli, i one mladje koji ga poznaju iz Zagreba.

Za svoju jubilaru proslavu koja će se obaviti 4 aprila u Narodnom Kazalištu, nastupit će gosp. Tkalec u dramatizaciji Srećevog komada: »Pop Cira i pop Spirak«. U Zagrebačkom Zboru priredit će mu zagrebačka društva na čijim priredbama je više puta nastupao, posebnu proslavu polovicom aprila. Čestitkama, koje je Zvonko Tkalec, glumac koji je počeo svoju karijeru u Puli, primiti od štovatelja i prijatelja, pridružimo i mi pozdrav i srdačne želje.

Ante Rojnic.

Koledar naše zgodovine

3. aprila 1926. je bila ustanovljena organizacija »Bajilla«, ki nam siloma krade našo deco in hoče pojaničari.

4. aprila 1930. je bil aretiran V. Španger, ki je bil obsojen v tržaškem procesu na 30 let ječe. Z njegovo aretacijo se je začela afera, ki je dosegla višek 6. septembra 1930. na bazovski planoti.

6. aprila 1924. so se vršile II. volitve v rimski parlament. Pred volitvami je Mussolini obliubil Wilfana in Besednjaku, da bo zabranil vsako nasilje; vendar so se vršile volitve v znamenju najhujšega terorja. Isid volitev: Jugoslov. narodna stranka 1921. 51.850, 1924. 29.847.

Italijanski nacion. (fašisti) 1921. 49.921, 1924. 161.826.

Komunisti 1921. 20.495, 1924. 20.765.

Socialisti 1921. 12.257, 1924. zmerni 13.145, skrajni 5.058.

Republikanci 1921. 8.346, 1924. 9.784.

Ljudovci 1921. 4.590, 1924. 22.198.

Demokrati 1921. — 1924. 5.702.

Pripomniti je treba, da gre porast nekaterih opozicionarnih strank, posebno ljudovcev na račun Furlanije, ki je bila priključena pri II. volitvah našemu ozemlju radi volilne geometrije. Na naši narodni listi sta bila izvoljena poslanca dr. Wilfan in Besednjak, na komunistični listi pa Slovenec Srebrnič.

7. aprila 1927. je bil zakon o poitaljančevanju imen, ki je veljal prvotno le za nemško Poadižje (od 10. I. 1926) razširjen tudi na Julijsko Kraljino.

12. aprila 1921. Fašisti napadejo Krnic pri Vodnjanu v Istri. Italijansko uradno poročilo se glasi: »V pondeljek okoli 15. ure se je odprijava skupina vodnjanških fašistov, sestoječa iz 14 oseb v vas Krnic, ki spada k vodnjanški občini. Fašiste, ki so prešli na volilno agitacijo (volilno agitacija = požig in poboji), je napadlo 150 kmetov hrvaške narodnosti. Izmenjali so se streli in premagani fašisti, ki so imeli dva ranjence, so poiskali zajvete v prostorih orožnikov. Kmetje so obrnili orožje proti poslopiju in tako prisiliili orožnike, da sezejo po oružju. Oddelki, ki so hiteli takoj na pomoč, so našli na nekaterih cestah ovire. Nastali so spopadi, v katerih so bili ranjeni trije vojaki, katerih eden je pozneje primulin. Zapovrstje so prihajali na lice mesta vojaki, ki so se bližali Krnicu po morju in na tovarnih avtomobilih. Sodelovalo je 200 mož pehote, ki so zasedli vas in začeli skupno z orožniki čistiti kraj. Oboroženi kmetje so se umaknili v bližnjo poljo. Medtem so došeli fašisti v vas Segotici. Padli so zopet streli. Da bi se maščevali so v utrjanem svitu začiali fašisti na več mestih naselbina. Zažgala se tudi taka hiša v zapuščeni vas Vareški...«

Tako uradno poročilo. — Krnic je napadalo nad 400 mož vojske, fašistov, orožnikov in mornarjev; pobili so mnogo naših, med njimi sta padla tudi Ivan Rubinič in Jakob Cvek in 26 seljaških hiš je zgorelo do tal.

25. aprila 1930. so bili aretirani i bazovski mučeniki Bidovec, Matušič, Miloš in Valenčič.

Zveličar naš je vstal iz groba...

O, kako lepa je naša Velika noć! Z našimi pirhi, pincami, procesijo in veliko mašo. Velika noć z našim toplim soncem in modrim nebom, z našimi črešnjami in cvetom. A to je vse tako daleč tam zadaj za hribi. In tam je tisto naše dobro ljudstvo, ki že vedno čaka vstajenja vseh nas in naše svobode, ki mu veliki petek že predoča trajta. O Bog, saj moje ljudstvo ne zasluži takega trpljenja, daj, da bo spet lahko zapelo prosti in brez bojazni: »Zveličar naš je vstal iz groba...«

Stara prastara je bila navada, da je župnik na veliko soboto zvečer vzel pred božjim grobom monštranco v roke, zapel trikrat »aleluja«, nato pa intoniral »Zveličar naš je vstal iz groba...« kako lepo, kako slovesno je bilo ko je vsa cerkev zapela za njim... vesel prepevaj, o kristjan!... in se je začela procesija pomikati skozi vas med petjem, pritravljanim zvonov in godbo.

Prastara je bila ta navada, a župniku je bilo tisto leto, ko sem zadnjič obhajal. Velika noć doma prepovedamo, da bi zapel pesem o Zveličarjevem vstajenju. Cerkev je latinska, trdlo oni, in v njej se ne sme peti v našem jeziku.

Cerkev je polna vernikov. Tudi oni so, ki jih nikoli ni v cerkev in nocoj čuvajo, da bi se župnik ne predrznil pogaziti njihovo preprečenje. Naše ljudstvo pa kleči sklonjenih glav in v srcih je žalost velikega petka, četudi je cerkev praznično okrašena, zastave in svetilniki že v rokah krepkih mladjeničev, ki jih ponesejo v procesiji skozi večenje, veterc. Izpod baldakin stopa naš župnik k božjem grobu. Star je in sive, a danes se mi vidi še vse bolj star in njegov korak je truden in betezen. Najsvečje je vzel iz božjega groba. Zlata monštranca se zaleskeče v njegovih trepetajočih rokah, ko se obrne proti vernikom.

V cerkvi nastane grobna tišina, kot da je cerkev popolnoma prazna. Vsem zastane sapa in z napetostjo čakamo. Župnik pogleda po svojih ovčicah in zdi se mi, da mu oči govore »Otroti moji, saj vidite kako je!« Nato zapoje z negotovim, drhtečim glasom. Trikrat odmeva skozi tišino cerkeve »Aleluja!« Nato utihne. Ni zapel Zveličarjeve pesmi, pa tudi stopil ni naprej. Od kar nosi Najsvečije v procesiji, leto za leto, je pet, a letos ne sme! Še trenotek smrtna tišina, nato pa se sprosti iz dna narodove duše ves užaljen ponos in sveta pobožnost in se izlije v mogično pesem.

»Zveličar naš je vstal iz groba, vesel prepevaj o kristjan!«

Kot, da je čakal tega odrešilnega petja, dvigne župnik še višje monštranco, gre po stopnicah pod baldakin in procesija se prične.

Vsa lepša se mi zdi cerkev, vse svetle mi gorijo sveče na oltarjih in vidim, kako so se vzravnali hrbiti mojih rojakov: na njihovih obrazih ni več žalosti; veselje je na njih in z velikonočnim zmagošlovjem poje:

»Zveličar naš je vstal iz groba...« Tudi jaz pojem z njimi in srce mi poje in vriska. Vesel sem tega našega ljudstva, ki je dobro in ponizno, a si ne dovoli orpati svojih svetinj, svojega jezika in svoje vere. Onih drugih pa ni več. Odšli so, da skrijejo svoje od jeze zelené obraz.

Leto za letom, ko se bližajo lepi velikonočni prazniki, se spominim doma, spominim se naše sončane velike noći in naših pinc: spominim pa se tudi Tebe star župnik in vsega ljudstva tam doli. O, da bi skoraj spet zapeli končno in odrešilno obnaši Veliki noći, ob vstajenju našega našega.

* * *

Leto za letom, ko se bližajo lepi velikonočni prazniki, se spominim doma, spominim se naše sončane velike noći in naših pinc: spominim pa se tudi Tebe star župnik in vsega ljudstva tam doli. O, da bi skoraj spet zapeli končno in odrešilno obnaši Veliki noći, ob vstajenju našega našega.

Zveličar naš je vstal iz groba!

Pogled v bodočnost

Rojak iz Vipavske doline nam je povedal, da mu piše mama, da se kmalu vidita, da se bo lahko kmalu vrnil k njej domov, kaj

Glasovi štampe

»BOJEVNIK« O NAMA.

»Bojevnik«, glasilo Zveze bojevnikov, ki izhaja v Ljubljani že drugo leto piše v uvodnih besedah 1. letosnje številke: »Vi listu hočemo posvečati skrb našim bratom na Koreškem in Primorskem in gojiti prijateljstvo med vsemi, ki so se udeležili svetovnega klanja... i t. d.«

Da je uredništvo zvesto svoji obljubi razvidimo že iz iste številke same. Iz članka »Smer in moč bojevnikov« izvemo, da je Zveza pred letom naslovila na C. I. A. M. A. C. (Mednarodna zveza vojnih žrtv in bojevnikov s sedežem v Ženevi) spomenico močno opto na dejstva, ki glasno govore o zatiranju naše narodne manjšine in o kaljenju svetovnega miru, ki je s tem zatiranjem v zvezi. V dopisu iz Ženeve »Trst—svobodna luka« razpravlja o možnosti take rešitve našega problema.

Črtica »Gnezdo« opisuje francosko vdomovo, ki hodi leto za letom na grob svojega moža padlega v vojni. Pokrajina, ki je v prvih povojnih letih bila še opustošena, je zacvetala v novem življenju. Vse okoli groba so zacvetela polja in na teh poljih je delal svobodni francoski kmet; »pravi francoski je bil njegov smeh in francoska himna zvonov, ki je vrskajoč proti nebu hitela iz našega pozidanega cerkevnega stolpa. In ko je kot simbol novega življenja nastalega iz smrti tisočih junakov na vojakovem grobu zagnedila sinčka s svojim zarodom, je vdova objela svoje otroke: »Poglejte, moji dragi, kako je lepa ta pokrajina, ki dela, poje, moli... po francosko. Papa je umrl zato, da bi tako bilo, naš očka je zadovoljen...«

Pisatelj končuje: »Nemo in z ogromno brdkostjo sem poslušal na loretske višini ponosnega Francoza, ki mi je to pripovedoval in pred menoj sta se polavili jezeri doberdobske, napolnjeni s solzami ljudstva našega in zdele se mi je, da pronicajo sole naške skozi kraške votline in tvorijo kapnike nepopisne bolesti in gorja.

Tovariši, zato sem napisal te vrstice, da boste še bolje razumeli, koliko neizrečene tragike leži v preprostih stihih: »Oj, Doberdob, slovenskih fantov grob...«

Se nas bo zanimalo opisovanje vojne na naši razbičani zemlji v črtici »Noč na Sv. Mihael« in končno tudi med drobnimi neticami dobimo take, ki dokazujejo, da je »Bojevnik« v resnicu posvetil skrb bratom na Primorskem.

ČEŠKA ŠTAMPA O JUGOSLAVENSKOJ MANJINI U ITALIJI.

»Budoucnost«, organ čehoslovačke krščansko socialne stranke, donosi u svom broju od 1. marta učitnik pod naslovom »Teška sudbina slavenske narodne manjine u Italiji«. U tom članku iznose se sve patnje našega naroda u Julijskoj Krajini, a naročito u vezi sa smrću dra Sedeja. U članku su izražene srdične i iskrene simpatije za naš narod.

ČEŠKOSLOVAČKA-JUGOSLAVENSKA LIGA U BRNU I MI.

U jednom od poslednjih brojeva »Istre« javili smo, da je Čehoslovačko-jugoslavenska Liga u Brnu priredila jednu lijepu i zanimivu konferencu o Jugoslovenima pod Italijom. Ovih dana primili smo jednu brošuru, u kojoj je iznesen rad Lige u prošloj godini. Uz referate o radu Lige štampano je u nekoliko članaka, koji govore o Čehoslovačko-jugoslavenskom prijateljstvu. — Jedan članak tiče se specijalno nas. Taj članak, koji nosi naslov »Jihoslovenske menšiny v Italii«, napisao je ugledni profesor visoke tehničke škole u Brnu inž. V. Hlavinka, predsednik Lige. Mi taj članak sada samo bilježimo, a u jednom od idućih brojeva donijet ćemo iz njega jedan izvadak.

Dvije pjesme o majci

I.
Majko, ni znao nisam,
da je jučer bila nedjelja.

(Svi su mi dani isti;
jednako šut
i jednako prazni).

Samo sam nočas sanjao
da mi donosiš čistu, bijelu košulju
i da zvone zvona sa našeg sivog zvonika
Otac je bio u novom odijelu,
a sestra u svilji.

Veseli.
Sanjao sam nočas, majko, nedjelju u
zavičaju.

II.
Zavjesa mojih prozora lepršaju
Kao jedra na moru;
a tvornice pregradja zvijže o podne.
Daleko je moja kuća
i s prozora se moga gleda na pučinu
i jedra.

Majko, očvaraš li još uvijek prozor u sobi
Kad parobrod zvijždi u luci?
Teška su čekanja.
Kad zvijžduk iz luke
i pjesme pijanih mornara
razdiru misli o sinu.
Gorka su sjećanja
Kad zavjesa postaju jedra
a pregrada luka
sa mnogo mornara
i dimnjaka.

Milutin Ivanušić.

Što me veže s Istrom i s Istranimi?

S ISTROM ME VEŽE:

kao čoveka koji je nekad prošao njenim gorama i dubravama: tih, setno spominjanje;
kao Srbo-Hrvata: verovanje da u njenom udesu moramo naći odmene na Kosovskoj Epopeji, kojom smo čeličili naš rasni duh;
kao Jugoslovena: osećanje da je ona čest naše velike, još sasvim neuvedljene domovine;
kao Balkanca: praskonska težnja za svakom stopom balkanske zemlje, u čiji sklop spada i Istra;
kao Slovena: Ispolinska želja da slobodno zakoračim na njen slovenskom krvlju natopljeno tle;
kao Sveslovena: stihilska žudnja da unesem tračak svetla u tamu, koja ju je uvala.

S ISTRANIMA ME VEŽE:

samaričansko bratsko saosećanje u njihovim bolima;
nesaviljiva rasna svest da su nam oni krvna braća;
njihovo pouzdanje u nas slobodne;
suze njihove, koje toče naše duše;
zajedničko nam verovanje u Boga, pravdu i istinu.
ista stremljenja;
jezik;
povezana naša zajednička prošlost;
istorična istina, kojoj se svi klanjam;
spoznaja da su njihovi velikani: velikani svih nas;
i naši da su njihovi;
i Mučenici isto tako;
zajednička nam nada u svetliju budućnost;
mržnja spram istog nam dušmanina;
ljubav bratsku;
slovenska solidarnost;
srodnost naših duša;
vera u našu Otadžbinu!

S ISTROM I ISTRANIMA VEŽU ME:

istarške vile — jugoslovenske vile;
balkanski Kraljevič Marko — istarski Kraljevič Marko;
istarški Veli Jože — slovenski Veli Jože!

Slušati:

od učitelja u školi — o Istri;
od druge u igri — o Istri;
od brata u sokolskom domu — o Istri;
od narodnih vodja — o Istri;
na svakom koraku, na ulici, u kafani, kroz odškrinuta vrata, svugde samo — o Istri!

Citati:

u »Mladom Hrvatu« — o Istri;
u »Mladom Istranu« — o Istri;
na kutijama Šibica — o Istri;
na olovkama — o Istri;
na cigaretpapiru — o Istri;
na markicama za pisma — o Istri;
na škrabicama za novčane priloge — o Istri;
na plakatima — o Istri!

Sve nas je upućivalo, sve nam je govorilo, da se sečamo Istre.
I kao deca odvajali smo svaki novčić od naših usta za — Istru.

Istru ne volim tek od 1918 godine.

O Istri sam sanjao već kao dete.

Želio sam da vidim Istru.

I video sam je.

I uverio sam se da u njoj žive moja braća.

Plakao sam s njima. I veselio se s njima.

Težio sam svim srcem da se spasi svem našem rodu Istru.

Veselio sam se kad god bih čuo koji veseli glas iz Istre.

Čitavo slavlje, kad bih doznao da se je otvorila koja nova cirilometodska škola u Istri.

To je Istra mojih dečjih snova, stremljenja i briga.

Zar da danas zapostavim njeniime u svom srcu?

Ko bi mi mogao zabraniti da je ne volim?

Ko da mi predbacu da sam surevnijiv?

Da sam neprijatelj svevečnog mira?

BEOGRAD, na dan Gluhe Nedelje 1932 god.

LJUBIDRAG GARČINA

Nek nam ruše kule...

Na ledini tvrdoj još iskra života joj kuca
Na usnama modrim; u drhtaju jeca i moli;
U grlu joj samrtni hropac od očajnih boli,
U grudima nemočno srce od tuge joj puca.

Na koljena saginje glavu i grca i pati —
U suzama gledajuć sela i krovove trule,
Gdje izdišu divi i drevne svud ruše se kule —
I plače nad sudbinom gorkom salomljena mati.

Tu nekada sunce je sjalo; u zvjezdanoj noći
Pri mjeseca sjaju u pjesmi se točila sreća —
I k nebu se dizala srca i duša snatreća
Iščekujuć zoru, što otud je imala doći.

I planula zora i kliktala duša je vedra,
U zanosu prvom na ledini procvalo cvijeće ...
Dok usud već kruti nad krajem svud palio svijeće —
I klonula mati od tuge rasigrnutih njedra.

I klonula mati i presahla vrela su bistra,
Gdje divovi svoje kroz vjejkove kupahu duše;
Nad jazom sad njinim u suzama gorkim se gušće
I gledaju nijemo, gdje izdiše njihova — Istra...

Nek ruše nam kule — i usahnu sva vrela bistra,
Nek toče se suze, nek izdiši sputani divi —
Dok krvi je naše, dok u nama srce još živi
Viek živjeće u našoj duši i — naša Istra!

Zgodovinski paberki

Po Brdih.

Iz ostaline učenega semeniškega profesorja v Gorici Stefana Kocjančiča (»Zgodovinske drobtince po Goriškem nabrane v letu 1853.«) smo posneli par zanimih razlag o krajevnih imenih.

»Brice« pravi on, je nastalo iz besede Berdici, ker stanujejo po berdih (brdih). Iz slovenske besede »berdo« je nastal tudi plemeški pridevek von Werdenberg; v besedi Werdenberg so nosili grofje iz Humskega. Kje je pa to? Sadanje Kojsko. Beseda je neki nastala iz Humsko, Hum = holm, griček. In res so okoli Kojskega sami holmi.

Gradno v zapadnih Brdih je dobio ime po nekem starinskem gradu, ki je stal blizu sedanja cerkve.

Omenjeni zgodovinar ne pozna vasi Šmartno, pač pa Šmartin (= Sv. Martin) kar je pač pravilneje. Piše tudi Bijana kot Brice še danes izgovarajo, in ne Dobrovo, Kožana in ne Kozana. Ba zraven še »vas«, torej Dobra vas in ne Dobrovo, Kožana in ne Kozana. (V starih patriarških listinah se bere »villa de Cosano«) ter Vipuže, ne Vipolže. — Že iz teh par imen boste razbrali, da sami s »pravopisnostjo« imen često kvarimo njih pristnost.

Par kraških imen.

Cudno je ime Devin. V starih nemških listinah se bere Thybain. V srednjevjeških je zapisano Ortwin ali Duwein. V letu 1286. je bil devinski gospod Hugo von Duwein. Ime kraja se je torej razvilo iz prilinka grofov. Tako je tudi pri imenih Rihenberk in Dornberg.

Še bolj nenavadno je krščen Volčji grad. Ime nam pojasni kamen, ki je vsaj še tedaj (okoli l. 1853.) bil vzidan na zunanj strani cerkvice. V kamen je vklestan latinski napis, ki pove, da je tu pokopana 15letna hčerka neke gospe po imenu Volglia Priscilla. Ustno izročilo je naredilo iz Volglia, Volcija in je nazvalo kraj po njej Volčjograd (= grad gospe Volcie). Doberdob skriva v sebi besedi dober in dob = hrast. Ustno izročilo pa tudi zapiski vedo povedati, da je tod res nekoč rastel zelo dober hrast. Še dosti je raznih imen, ki jim običajno ne razberemo ne pomema ne korenina (Komen, Mavhinje, Pliskovica, Avber itd.).

Na Vipavskem

naletiš na čudno ime Vogersko. Šemps je nastalo iz Sanctus-Passus; drugi razlagajo po nekem drugem svetniku. Tako je n. pr. tudi Štak nastalo iz St. Jakob. Prvačina, tu pravi Kocijančič, bi se morala pravzaprav pisati Pervačina, češ »da pervo sadje vselej dozorit«. Kakor ni to prav trdno, tako se tudi o Ajdovščini more trditi, da je nastalo ime po ajdih (iz nem. Heiden) ali paganih, ki da so se tu dolgo obdržali.

Zlasti pri tolmačenju in raziskavanju vipavskih imen — Branica iz korena brani; Vrtovin, češ da je sredi vrtov, Škrilje, češ da se tam lomi opoka v celih skrilah; Batuje iz bat, češ da so v onotnih fužinah že zdavnava bat udarjali itd.) — se moramo varovati, da ne posežemo po najbolj priročni razlagi, ki ni vedno prava.

Vendar pa ste spoznali, da teče v krajevnih imenih lep kos zgodovine dočiščega kraja. Veliki narodi goje posebno vedo o krajevnih imenih. Pri Nemcih je takozvana »topografska nomenklatura« že močno razvita. To tu zgoraj je le drobtinica. Za že iz tega se vidi, da imena kraljev niso le suhe oznake, marveč živo življenje, ki sega tudi iz preteklosti v sedanost.

Kobarid

Kraj, kjer pradedov naših stara vera bila najdaljše čase je tečena, kjer se molila lipa je selena in v lesu žuboreča voda vira.

Sele križarjev vojska brez obzira razruši mesta bogom posvečena, zasuže vrelec, liko do korena poseče poglavjarjev sekira.

A starček siv glavarju vojske reče:
»Kaj bo sekira troja in tvoj križ,
kjer so še tisočere korenine!«

In kaj pomaga ti, da vir maši,
ki ril bo zdaj še globlje globočine,
da z večjo silo še drugod priteče!
Alojz Gradnik.

Sale

OVAKO RIJEĆANI ŠTEDE...

Mičelin Šoferu:

— Molim vas, koliko tražite do Opaticie?

— Pedeset lira. Izvolite unutra!

— Hvala, idem radije pješke. Pitao sam vas samo zato, da vidim, koliko će prištiti, ako idem na noge.

Organizovana aktivnost

Naši socialni problemi

Pred kratkim sem na tem mestu izpregovoril načelno besedo o socialni osnovi mladinskoga gibanja. Uredništvo je o stvari otvorilo diskusijo, vendar pa se temu pozivu ni odzval noben. Ta molk nam lahko dokazuje dvoje: ali, da se s stvarjo popolnoma strinjam, ali pa da nas stvar pravzaprav nič ne briga in hočemo iti popolnoma brezbrizno mimo najvažnijih vprašanj naše dobe. Bilo kakor bilo, od načelne razprave prejdem k podrobnejšemu razglašljjanju naših socialnih nalog. Želim pa pri temu, da gremo preko vseh osebnih in s tem maleknostnih obzirov, ki v naši veliki stvari ne pomenuju nič, da pogledamo sami vase in si odkrijemo lastne napake. Marsikomu se to zdi teško, drugemu celo nevarno, vsem pa je lastna kritika gotovo odveč, ako se dogaja, da pokrivamo lastne napake pred samim seboj in nas vsled tega morajo šele drugi na nje pozarijati. To je usodno za posameznika, tim usodnejše pa še za skupnost — pokret.

Vse današnje življenje je usmerjeno na gospodarsko in socialno polje, kjer hoče vsak na svoj način in stredstvji reševati težko krizo in pomagati kjer je pomanjkanje in beda. Tudi naš položaj ni rožnat, saj doživljamo grozno razdejanje doma in v emigraciji, in zato je naše omladinsko delo in gibanje krenilo v glavnem na to polje. Vse drugo delo nam služi samo kot sredstvo in pomoč pri socialnem delu. Vse to nam dokazuje zdravo jedro našega mladinskega gibanja, v katerem še ne razsaja strašna kuga materializma.

Z vsemi sredstvi in na vse načine skušamo omiliti bedo in pomanjkanje v lastnih vrstah. Tričetrtnine društvenih dohodkov so namenjene socialnemu skrbstvu. To je prav in tako mora biti. Zločin bi bil ako bi naši blagajniki sedeli na svojih knjigah in spali na vložnih knjižicah denarnih zavodov, kjer imajo organizacije naložen denar, dočim pa reyeži umirajo lakote. Res je sicer teško zbrati denar, toda naše organizacije ga zbirajo zato, da ga tudi izdajo med potrebitne ljudi, ne pa radi tega da bi posamezniki ali celo organizacije na njemu dokazovalo svoje finančne zmožnosti. To ni socialno.

Nič manj nesocialne tudi niso razne nabiralne akcije, ki nimajo z dobrodelnostjo ničesar skupnega. Vsak ki boče nekaj darovati naj pogleda za kaj daruje in naj odkloni dar, ki ne bi bil namenjen podporam najpotrebnejšim. Zato naj bodo organizacije v tem oziru zelo previdne. Ljudem kruha, to naj bo danes naše geslo in če tudi se bodo posušile naše blagajne — vendar pri temu ne bomo imeli teške vesti, ampak v zadoščenje nam bo da smo pomagali lačnemu in golemu.

Letošnja zima nam je dovolj jasno pokazala vso mizerijo našega življenja. Mnogo, mnogo ljudij je med nami, ki so jedli samo enkrat na dan, vsak drugi ali celo vsak tretji dan. Sli so od vrat do vrat in prosili koščka kruha. Koliko ljudij je prenočevalo dolgo zimo zunaj na kozolcih ali celo v kanalih. Količko ih je radi tega obolelo — tega ne veste, ki ne živi med njimi. Tu se pokaže srce do brata, tem reyežem morajo biti namenjene naše organizacije ki naj jim nadomeščajo družine. Toda ni samo v pranje telesa, ampak tudi duha, ki ga tako življenje ubija. Clovek, ki je prepusten cesti in ulici je v nevarnosti, da postane propalica in tako teško breme vsei družbi. To rešujmo danes da ne bo jutri prepozno.

Pomlad prihaja in delavna sezona pričenja. Naše organizacije naj sedaj pregledajo obseg javnih del in koliko ljudij bodo zaposlila. Svoje brezposelne naj vodijo v evidenci in jih pošljejo tja, kjer bo pač prilika za delo. Pri tem pa je opozoriti ljudi na težak položaj in veliko konkurenco moči, ter jih svariti pred nepremislenjem menjavanjem gospodarjev. Zavedati se mora vsak, da je boljši košček črnega kruha kakor pa nobenega. Morda bo tudi kaka izjema, ki se je navdila živeti po zimi na račun drugih in vsled tega ne bo hotela na delo. Takega je treba posvariti in uporabiti tudi druga sredstva. Taki ljudje samo škodujejo naši stvari.

Ko bodo ljudje pri zaslužku naj organizacije stvore korak dalje. Značaj in tradicija sta pri mnogih vržena na to da morajo ves prislužen denar tudi takoi zapraviti, ker ga pač iz navade ne trpe v žepu. Vsled težkih časov moramo svoje izdatke omejiti samo na najpotrebnejše stvari in ostanele položiti na stran za čase, ki jih ne predvidevamo. Vse potratno razsipanje, posebno za bilačo naj se omeji če že ne docela odpravi. Presežke denarja preko manjih dnevnih potreb vložimo v hranilnico. Marsikomu je težko vlagati male zneske v hranilnico zato naj tu pomagajo organizacije. Kako to izvesti to ni težko vprašanje in le tudi mnogo načinov. Organizacije naj navajajo ljudi k štedenju, trenzemu življenju in naj bodo nekake domače hranilnice. Tako si bo vsak prihranil za zimo večjo, ali manjšo svoto, ki bodo vsakemu prav dobro došle.

Organizacije same pa naj že preko polletja podvojijo svoje delo na polju pridobivanja sredstev in ustvarjanju raznih socialnih institucij. Težki so časi, vendar se bo še vedno dobilo primerno obliko dohodkov. Tok emigracije še ni in ne bo prenehal in kriza bo samo začasno, preko polletja rešena. Na zimo bo potreba zonot velika in zato naj organizacije vo-

stavlajo prenočišča in kuhinje. Ta ideja je bila sicer svoj čas iluzorna, danes pa je že dejstvo.

Se eno važno vprašanje je, ki ga bo tudi treba rešiti na en ali drugi način. Ljudje, ki prihajajo čez mejo in ne morejo dobiti dela — se vračajo nazaj. Kasno vpliva to na ljudij same, ki riskirajo vsled tega večmesečen zapor, še hujše pa težko razčarenje, katerega so doživelji. In kaj pravijo oni ki so še doma vidijo one ki se vračajo in opišejo polojaz Še zlostnejši kakor je v resnicici. — A kdo izkoristi take reči — je jasno. — ISTRA

Oblastva danes celo ne zapirajo več vracajočih se beguncov — s kakšnim namenom je tudi na dlanu; — in fašistični časopisi triumfirajo.

To je samo nekaj glavnih problemov naših organizacij in naše emigracije. Tu je danes prvo in zadnje toriče našega dela.

I. REDNI OBČNI ZBOR prosvetnega in izobraževalnega društva »ZORA« v Šiški

V nedeljo 20. t. m. se je vršil I. redni občni zbor prosvetnega in izobraževalnega društva »Zora« v Šiški. Skoro neopazeno živi med našo emigracijo ta organizacija vendar pa je jako važen člen v našem pokretu. Šiška je važno predmetje Ljubljane v katerem je naseljeno veliko število naše emigracije predvsem pa delavstva. Iz tega vidika in z namenom da se združi naše delavstvo tega predmetja in mu tem omogoči aktivno sodelovanje v našem delu se je ustanovila »Zora« 29. marca 1. 1931. Ena leta življenja je za njo in v nedelje je položila obračun preteklosti in sprejela proračun bodočega dela.

Občni zbor je otvoril tov. predsednik Leban Ivan s slednjim dnevnim redom: 1.) pozdrav, 2.) poročila: predsednika, tajnika, blagajnika in revizorjev, 3.) absolvitorij odboru, 4.) vilitve, 5.) slučajnosti. V pozdravu in predsedničkem poročilu je predsednik pozdravil vse navzoče, zastopnika organizacije in se vspomnil vseh naših mučenikov, pokojnega goriškega nadškofa dr. Sedeja in voditelja tržaških Slovencev dr. Slavka.

V znak počaščenja njihovega spomina so navzoči vzkljuknili »Slava«.

Dalje je predsednik orisal potrebo organizacije naše emigracije, konstatiral pa, da stope še mnogi izven ne vsled svoje brezbriznosti in zankarnosti. V organizaciji ni bogatunov, ampak samo delavci, ki si služijo kruh z žuljem svojih rok. Organizacija se je ustanovila v najtežjih časih, ko si mora naš človek z muko in trudem pribaviti košček kruha. Toda klub temu ni še zginal ves idealizam v naših vrstah in baš današnji čas nam narekuje težke naloge.

Delo sicer ni bilo tako kakor bi marsikdo želel, vendar pa je društvo imelo ves čas svoj lokal in imelo redne sestanke. Stiki z ostalimi organizacijami so bili prav iskreni posebno pa s »Taborom«. Skupno smo priredili tri prireditve, in več izletov. Udeležili smo se skupno vseh javnih manifestacij pri odkritju raznih spomenikov. Društvo je sledilo razvoju dogodkov doma in v emigraciji. Poudarja potrebo skupnega dela. Skupno prenočišče s Taborom dokazuje naše delo. Društvo je izdalо tudi več podpor. Ob koncu poročila se zahvaljuje vsem ki so društvu pomagali in pozivajo na članstvo k delu.

Sedilo je poročilo tajnika, katerega je prečital v imenu odsotnega tajnika namestnik tajnika. Iz blagajniškega poročila posnemamo da je društvo imelo 6.457.14 Din in izdatkov Din 6036.70, v blagajni ostane še Din 420.44. Tov. revizorji so predlagali absolvitorij odboru razen tov. tajniku.

Načelnik odbora za upravo prenočišča tov. Benša je podal svoje poročilo. Prenočišče je pričelo poslovati 3. dec. 1931. Spalo je v njem do danes 70 tovarjev. Stroški za prenočišče so zelo veliki. Potreba pa je pokazala da je prenočišče, prejedno in treba bo misliti da se prenočišče letos razširi. Danes spe ljudje na kozolcih in pod milim nebom. Dolžnost naša je da kot bratje pomagamo drug drugemu. Naša rešitev je v nas samih, kar je dokazalo preteklo leto. Izmed tisočev in tisočev naših bolje situiranih rojakov je bil edini stavbenik g. Tomažič, ki je res šel vsestranski nam pa pomoč pri gradbi prenočišča tako z materialom kakor tudi s krovom, s katerim preskrbuje še danes prenočišče. Občni zbor mu izreka javno zahvaljuje za pomoč in razumevanje.

Po poročilih so sledile volitve. Predložene sta bili dve listi. Izvoljeni so bili slednji tovarisi: predsednik tov. Leban Ivan podpredsednik Human Miha: v odboru poročišča: Faganel Anton, Pipan Danilo, Pavletič Marino, Ferjančič Slavko, Paulin Blaž, Peršič Leopold, Samokec Alojzij, Paulin Rafael, za revizorje pa tovarisi Oberdank Folde in Nusdorfer Alojzij.

Tov. predsednik se zahvaljuje za zaupanje in obljublja, da bo odbor v polni meri vršil svojo dolžnost.

V imenu Saveza je pozdravil občni zbor tov. Štrekelj, ki je omenil pomen Saveza za našo emigracijo. Želel je društvo mnogo uspeha in pozval članstvo k delu.

V imenu omladinskega sveta je pozdravil tov. Višnjevec, ki je orisal namen sveta.

Za klub akademikov je pozdravil tov. Hrovatin. Pomoč klubu bo tudi v božične bratske organizacije zasigurana.

V imenu »Tabora« je pozdravil tov. Božič ki je v kratkih besedah pozval tovariše k delu.

Tov. Štrekelj omenja pri slučajnosti velik razmah našega gibanja, v katerem moramo še bolj intenzivno delati.

Tov. Božič omenja sodelovanje »Tabora« in »Zore« ki ima ostati tako kakor je.

Na to zaključi tov. predsednik lepo uspel občni zbor in se zahvali za udeležbo.

GLAVNA GODISNJA SKUPSTINA JUG. MATICE U SLAV. POŽEGI.

Dne 14. februarja održana je glavna godisnja skupština ove rodoljubne organizacije pod predsedanstvom društvenog predsjednika prof. Ivana Burica. Prije dnevnoga reda predložio je predsjednik da se u znak odanosti pozdrave Njeg. Vel. Kralj i kraljevi Tomislav kao pokrovitelj Matice te kraljevski dom. Taj je prijedlog skupština jednoglasno usvojila s poklicima: »Živio Kralj!« Nato je predsjednik pročitao brzjavni pozdrav Oblasnog odbora iz Zagreba, što je skupština radosno primila na znanje.

Predsjednik je nato pred brojnim skupštinarima održao kraći govor, u kom je prikazao ideologiju Jugoslavije, a onda se osvrnuo na rad podružnice u minuloj godini. Dok je godina 1930 bila godina u kojoj je organizacija u dva navrata javno nastupila u cilju afirmacije, prošla godina bila je godina tihoga rada u svakome pravcu, a naročito oko sabiranja članstva. Taj je rad bio okrunjen lijepim uspjesima, jer je organizacija u prošloj godini počinjala sa jednim dobrotvorom i 25 članova utemeljitelja i time postavljena na solidnu osnovu.

Društveni tajnik Dr. Grgo Gruić podnio je zatim opširan tajnički izvještaj, iz kojega se razabire da je djelatnost organizacije u minuloj godini bila osobito živa. Ta se djelatnost krećala u dva pravca: u pravcu propagande i u pravcu sakupljanja prinsa za braću u tujini. Propaganda vršila se raspširujućim društvenim edicijama, a lokalni listovi ustupali su svoje stupce za društvene vijesti i idejne članke, od kojih je naročito zapažen informativni članak: »Jugoslavenska matice i selo«, što ga je napisao društveni predsjednik. Ne ma sumnje da je ovaj propagandistički rad mnogo pridonio i uspjescima u materijalnom pogledu. Tijekom godine poslala je Matice samom Oblasnom odboru u Zagreb oko 10.000 dinara. Ako se uzme u obzir teško gospodarsku križu i time skopčanu apatiju širih slojeva naroda, ta je sveta zacičelo velika.

Poslije blagajnikova izvještaja i izvještaja revizionalnog odbora skupština je podijelila staroj upravi razrešnicu, a nato je izabrana nova uprava u kojoj su ostali svi starci odbornici sa dosadašnjim predsjednikom prof. Buricem, uz jedinu izmjenu što je izabran novi tajnik prof. Ivanka Čimerman.

Društveni član g. Julije Kempf ističe nato biranim rječima kako mi svi rado govorimo o Jugoslaviji, matici, ali da sve riječi ne bi mnogo značile kada ne bi bilo onih koji za Jugoslaviju rade, a to je u prvom redu predsjednik koji za društvo daje svoje toplo srce, dragocjeno vrijeme i svu brigu. Zato nema na svjetlu plaće, ali zato predlaže od srca da se predsjedniku i njegovim saradnicima u odboru ovom zgodom dade javno izraz zahvale i priznanja, što skupština zapisnički usvaja.

Iza toga se predsjednik prof. Buric na iskazanom povjerenju zahvaljuje te obećajući u ime svoje i u ime odbora, da će i dalje ulagati svoje sile za provat podružnice kojoj je na čelu, pa zaključujući skupština poziva skupštine i sve njihove prijatelje i znance da u što većem broju posjeti skoru društvenu priredbu, Dobrilinu Spomen-akademiju, kako bi se i tom zgodom manifestirala naša ljubav prema braći u tujini.

SKUPŠTINA OMLADINSKE SEKCIJE UDRUŽENJA ISTRA-TRST-GORICA U BEogradu.

U nedelju 21. II. o. g. održana je u prostorijama Narodne odbrane konstituirajuća skupština omladinske sekcije Udrženja Istra-Trst-Gorica u Beogradu.

Na skupštini su uzeli učešće skoro svi omladinci iz Julijske Krajine koji se nalaze u Beogradu, a Udrženje Istra-Trst-Gorica predstavlja je skoro ceo odbor sa gospodinom drom Radikonom i sekretarom g. Trinajstičem!

Narodnu odbranu zastupao je g. Ilija Trifunović-Birčanin.

U ime akcijonog odbora skupština je otvorio g. Mohorovičić, koji je izrazil svoje zadovoljstvo kao i sreču Narodne odbrane da su mogli omladinskoj Sekciji izazeti u susret i obećao da će vrata Narodne odbrane biti uvek širom otvorena za omladince iz Istra. Trsta i Gorice. G. Ilija Trifunović pozval je omladincu na rad i zazelio im srečan uspeh. Tople reči g. Trifunovića primila je Skupština živim obožavanjem.

Na reči g. Mohorovičića odgovorio je g. Ilija Trifunović, koji je izrazil svoje zadovoljstvo kao i sreču Narodne odbrane da su mogli omladinskoj Sekciji izazeti u susret i obećao da će vrata Narodne odbrane biti uvek širom otvorena za omladince iz Istra. Trsta i Gorice. G. Ilija Trifunović pozval je omladincu na rad i zazelio im srečan uspeh. Tople reči g. Trifunovića primila je Skupština živim obožavanjem.

G. Radikon, predsjednik Udrženja I. T.

G. pozdravio je skupštino u ime odbora, što je učinio i g. Trinajstič, sekretar Udrženja, počelevši omladinskoj sekciji što več uspeh u radu.

Nakon ovih predgovornika započela je diskusija o budućem radu sekcije.

Za reč se javio g. Ante Lorencin, koji je izlagao smernice budućeg rada sekcije.

Njegov govor pažljivo je saslušan i njegova misao o cilju sekcije primljena je kao osnovica budućeg rada. Iz toga govorio je g. Jarc, koji je u temperamentnom tonu pozvao omladince da porade za svoj narod i traži mal

Da ostane Istra „sirotica“ ili ne

Naš dragi i oblubljeni barba Rike — g. Rikard Katalinić-Jeretov, javio se u jednom od zadnjih brojeva »Istre« jednim pismom, u kojem, usled pisma svoga prijatelja i pobratima, (to pismo i citira) traži, da naša Istra i dalje ostane „sirotica“. To je pismo u neku ruku reakcija na jedan uvodnik »Istre«, u kojem je traženo, da se toga epitona rešimo.

Neka mi bude dozvoljeno, pošto vrlo dobro poznam g. Katalinića i urednika »Istre«, Iva Mihovilovića, za koga držim, da je onaj članak pisao, kao i njihovo stanovište, a naročito osećaje, koji su ta stanovišta diktirala, da i ja kažem svoju reč.

Naglasujem odmah, da je to vrlo teško reći sa par reči, jer bi, makar stvar izgleda bezazlenom, trebalo tu vrlo dugo objašnjenje. Kušaću, da kažem ipak sve u par reči, a uveren sam, da će me oni koje stvar interesira razumeti.

Uglavnom su dva razloga stvorila „siroticu Istru“.

Prvi: kad je počeo preporodni rad u Istri, naši su narodni borići našli na jedan jadan, zapušteni i siromašni narod, koji je bio u rukama austrijskog policijskog i talijanskog luhvara. Borba, koju su oni dugli na kulturnom, ekonomskom i političkom polju išla je u prvom redu zatim, da se taj narod toliko podigne, toliko osvesti, da kulturno, ekonomski i politički dođe bar na onu razinu, na kojoj su se tada nalazila ostala braća u bivšoj Austriji. Prema njima, Istra je u to vreme zaista predstavljala siroticu.

Dруги razlog, po mojem mišljenju odlučujući, leži u shvaćanju, u mentalitetu i u psihozi, kojom su onda bili prožeti izvesni naši narodni borići; a sredom tega i njihov način političke borbe. Hoću da naglasim, da se od ilirizma dalje vuču kroz sve političke borbe Hrvata, pa i nas u Istri jedna jaka romantična žica, koja, opet po mom skromnom mišljenju, nije bila od velike koristi. Pređe stete. Ta je romantična žica našla naravno najviše odjeka kod pesnika. Dosta je da napomenem naše rodoljubne pesme. Stvoreno je čitavo more fraza, koje nemam volje ni mesta da citiram. Stvoreno je, da se kratko izrazim čitav jedan kult. čitava jedna umetnost u stvaranju fraza, koje će paliti, koje će dirnuti u srce. Tako je nastala i fraza o sirotici Istri.

To bi bila ta dva razloga. Drugo je pitanje, da li je i za ono vreme izraz »sirotica Istra« bio opravдан i spremno odabran. Tvrdim da nije. Tvrdim čak, da je bio štetan. Opravdati ću to jednim primerom.

Braća Srbi su pod turskim jarmom bili u daleko prekarnijem položaju, nego Istrani pod Austrijom. No, nikome nije pao napamet, da kaže »sirotica Srbija« ili nešto slično. Baš obratno. Narodni guslar, dete naroda i istinski pesnik njegov, osetio je što narodu treba. Treba mu junaka, treba mu borača za slobodu. Nisu u narodnoj Srbi sirotani, a Srbija sirotica — »orfanella« (zašto talijanski izraz?), nego su oni »ljute kavgažije« i junaci. I, (gle naroda i njegove intuicije) pošto ima Turaka više, to kraljević Marko treba da ih odmah sasječe 300, a ne jednoga. Takva je narodna pesma, pevana od kolevke do groba, morala stvoriti, a i stvorila je junake. Na protiv, izraz »sirotica« može da ima samo protivno delovanje. Ako se to nije dogodilo, drugi su razlozi i oni će doći do izražaja u onome što ću niže navesti.

Iza onoga slavnoga i pobedonosnoga preporoda u Istri, nadušao je svetski rat, a iza njega okupacija i aneksija Istre. Tečajem toga strašnoga i u duši svakog Istranina crnim slovima zabilježenoga vremena (a ta slova se još uvek pišu) porušeno je sve ono, što su naši najbolji ljudi sagradili, u što su dali svoj život. Propale su škole, propale su ekonomске institucije, nestala su politička prava. Tek jedno, najlepše i najsjajnije, što su preporoditelji dali je ostalo — svest.

Prekinut je ukratko, svaki kontinuitet. Prekinut je ne samo obzirom na to, da je došao novi neprijatelj i obzirom na to, da su sredstva kojima se on borili različita od sredstava staroga neprijatelja, nego je prekinut i zato, jer je svetski rat, doneo i novoga čoveka sa drugom dušom i drugim shvaćanjima. Nema više romantike i slatkih reči. Ne traži se to. Traži se realno gledanje na stvar, traži se punoga čoveka, na život i smrt.

Gortan, Bidovec, Marušić, Valenčić i Miloš!

S ponosom i sa smeškom na ustima spominjem njihova imena. Tu počinje nova istorija Istre, ali ne »sirotice« Istre, nego nesavladive, prkosne i herojske.

Iz onoga potoka krvi, što je iz njih istekao crpsti će pokolenja veru, snagu i žed, strašnu i neutraživu žed. I ako dozvoljavamo, da je do onoga sunčanoga dana, kad je pala prva žrtva i prvi junak, Istra bila sirotica, od toga dana ona je ono što jest: prkosna i nesavladiva Istra.

Dakle — prkosna, nesavladiva i herojska Istra!

Drago Gervais

Našim Istranima!

Iz stare domovine poznata tvornica tjestenina „Pekatete“ izraduje u svojoj tvornici još 1924. godine ustanovljenoj u Ljubljani jednako odlične tjestenine (makarone, špagete itd.) kakve je izradivala i u svojoj tvornici, koja se nalazi u Ilirskoj Bistrici.

Svi Vi, koji znate cijeniti dobru kvalitetu tjestenina zahtjevajte kod trgovaca samo proizvode, koji nose ime „Pekatete“.

Naročito Vas upozoravamo na tjestenine s jajem, koje se dobiju u vrećicama po 1/4 kg s napisom „Jajnine“.

Medju braćom

Bilo je jednog prijepodneva mjeseca augusta 1926. godine, kad je naš parobrod pristao uz trošan gat u mjestancu S. na istomenom otociću.

Poslije punih deset godina posjetio sam taj naš Helgoland na Jadranu, s kojim su me vezale ugodne uspomene iz predratnih dana.

Već iz parobroda ugledah na obali mnoga poznata mi lica, što je u meni izazvalo neku tjeskobu i bol za izgubljenim krajevima. Oni nekad kršni seljani, pričinjali mi se u taj čas nekud manji, slabašniji i potištenejni. Nekoju su me prepoznali i gledali me razrogačenih očiju začudjeno i ljubopitno, ali nitko da mi se približi, kad sam prošao pokraj njih u razgovoru sa svojim društvom. Tek tamo u selu, gdje sam zaokrenuo vilugastom ulicom, pritrčala k meni trojica stišćući mi ruke i hvatajući me za ramena.

— Vi ovde, gospodine meštare! — nagonjovi me prvi neki starac tarući si pritom rukavom zaplakane oči. — Kakven nam nosite glasove?... Da li ćete brzo?...

Pritom je izrekao nešto tiho, što sam prečuo u pozdravu pridošlog Zvanića, mog starog prijatelja, s kojim sam se pred više godina upoznau u Buenos Airesu.

— Kada će doći vaši — nastavi starac,

— da nas oslobođe od ovih divljavala!...

— Nemam tako Dumiću, — opomene ga mlad, pristao momak, — mogli bi te čuti, a onda jao tebi i nama... — Ovdje ne smijemo ni govoriti našim jezikom, gospodine meštare, — šaptao momak dižući u strahu oči k prozoru, iz kojega je virila neka zamisana glava, ovijena teškom krpom iz tamno-žuta flanelu. — Svud su nam za petama i prate svaku našu kretnju... I moliti nam krate u našem jeziku...

— Uzeli nam učitelja i poslali nekog kalabreza — nadoveže onaj najmlađi — koji ne zna naški ni probijelati. Djeca ga ne razumiju, a ni on njih... U crkvi talijanski pop, u portu talijanska financa, karabinjeri, svuda samo oni... Ah, našto je to došlo...

Zvanić je uto izvadio iz njedara neku staru od dima i zemlje požutjelu novinu i pružajući mi je pokazivao na sliku, koja je prikazivala grupu vojnici.

— Ovi, ovi neka dodu! — reče tiho smiješći se i stišćući pesnicu.

Njegovi drugovi ostali su pritom mirni i nijemi i nijesu pokazivali ni najmanju značajku, da pogledaju sliku.

— To su naši! — izustiši pružajući novinu starom Dumiću.

— Znamo ih mi, gospodine! — priskoči neka starica, koja je do tada stajala na pragu svoje uboge kućice i prisluškivala našem razgovoru. — Svi ih znamo, jer su oni nama bijednima jedina nada i utjeha.

Kod tih riječi steglo me nešto u grlu i jedva izmucih:

— Nadaite se, braćo, nadajte se!... I pružajući im ruku, udaljih se naglo, da sakriju suze, što su mi izbjegli iz očiju.

Zaokupljen tužnim mislima, dodođ do obale, gdje se je kupalo desetero djece.

Čim me ugledaše, približi mi se jedan i protegnuvši ruku zamoli: »Pređe u našu lira!... Pite ajan krajcer!«

— Kako to govorиш, mal! — opomenuh ga.

— Aj ne! — reče gledajući me nekud začudjeno, kao da ne može shvatiti, da ima gospode koja još govore njegovim jezikom.

Pružih mu liru i zamolih ga da sjedne uz mene.

Mali se udobrovolji, a kad su nam pridošli i svi ostali, koji su iz mora prisluškivali našem razgovoru, zametne se medu nama živi razgovor:

— A idete li u školu? — zapitaš na posljeku.

— Idemo, idemo! — potvrdiš svi u koru.

— Pa u kakvu školu idete?

— U onu... tu se svi nasmiješi. — U onu »de la bandiera«, — reče onaj najviši medu njima.

— De la bandiera? — upitah za čudeno.

— Da, da... i »del punjale«. — nadođa opet onaj malo vragolj.

Opet grohotan smiebi.

Našim Istranima!

Fašistička matematika

Jednog dana izjavio je Cipolino Misericordia, da se ovako ne može naprijed. Učiteljska plata kukavna, porodica brojna (u kući ima ih sedmero) kad namiri stanarinu i razne druge stvari potrebne u kućanstvu, ne ostane ni nijemu ni djeci ni za na Zub.

Nije drugo, već on jednog dana načuće na sebe prazničko crno odijelo i ravno u Rim, pred Mussolinija.

— Eccellenza, moja je plata tako malena, da ne mogu nikako kraja s krajem da vežem.

— Pa — gledat ćemo, da vam pomognemo, odgovori Duce i malo potom prihvati:

— A koliko imate dnevno?

— Eccellenza — 28 lira. Podijelite ih na sedam dijelova i dobit ćete — 4. Četiri lire po osobi. To je premalo.

— I zaista bi bilo premalo, ali vi, Cipolino, primate ne 4 već 13 lira po osobi, reče Duce i pogleda začudjenom učitelju ravno u oči.

— Trinaest lira? Nije moguće, Eccellenza! Svaki moj učenik zna, da 28 : 7 = 4.

— Jest, po starom, negdašnjem računaju, ali po novom, fašističkom 28 : 7 = 13.

— Javljam najpokornije, da ne razumijem, kako je to moguće.

— Evo ovako: Napišimo — 28 : 7. I počinimo, da računamo! Sedam u osam = 1, ostane 1. To se piše ovako: 28 : 7 = 1

= 1. Ovome 1 pridoda se, ali s lijeva — 2, i eto vam: Sedam u 21—3, napišimo to 3 u količnik dobit ćemo — 13.

Stari učitelj blenu, nakloni se, pozdravi i ode.

Ovo dijeljenje nije mu išlo u glavu, te on ravno k ministru finansija — Mosconi. I Cipolino Misericordia započeo:

— Eccellenza, ja imam dnevno 28 lira plate. To podijeljeno medju sedmero nas, daje 4, nije li?

— Pa to je jasno, odgovori ministar.

— Jest, ali Duce veli, da nije 4 nego 13.

Nato se Mosconi uzvрpoljio:

— Ako je Duce kazao — 13, onda je 13.

Mussolini ima uvijek pravo!

— Svakako, samo što meni ono nješto dijeljenje ne ide u glavu.

— A mi učinimo jednu »contraprovuk«. Ako vi primate dnevno 28 lira plate, a svaki od vas sedmero po 13 lira, to bi, ako je Duceov račun tačan, 13×7 moralo da iznosi 28. Nije li?

— Dakako, potvrdi Cipolino Misericordia.

I Mosconi izvede tu množidbu ovako:

13×7

7

21

28

Prema tome on je iznajprije pomnog 1 sa 7, a onda 3 sa 7 — i izbrojio.

Cipolino pogleda, stegne obrve, nakloni se i ode. Ode ravno Giurati, koji je u one dane bio glavnim tajnikom fašista. Poznavao ga je iz Venecije pa će mu gotovo prijateljski:

— Senti Nane, kako bi ti podijelio 23 sa 7?

— Pa kud ćeš lakše stvari? 28 : 7 = 4, odgovori smiješći se Giurati.

— E, ali Duce veli, da 28 : 7 = 13.

— Pa razumije se, da je tako, kad to veli Duce. 28 : 7 = 13. Duce ima uvijek pravo. Mussolini ha sempre ragione!

— Da, ali ne razumijem... usitni se još većma ubogi Cipolino.

— Pa ajde, da napravimo jednu »contraprovuk«. Ako je istina, da 28 : 7 = 13, onda bi i 13 + 13 + 13 + 13 + 13 + 13 + 13 = 91.

— No to je nemoguće, dahne Cipolino.

Hrvatski jezik u riječkoj crkvi

Historijske bilješke

Stari Riječani znali su oduševljeno braniti svoj narodni, hrvatski, jezik, koga jedna riječka službena isprava od godine 1777. nazivlje »idioma patrio«, t. j. domaći jezik. Stari književnik trsatski franjevac o. Franjo Glavinić u svojem djelu »Historia Tersattana« od godine 1648. veli za Riječane da su oni Hrvati, pa se tim jezikom i služe, a domaće riječko svećenstvo da obavlja sveto bogoslužje u dva jezika; hrvatskom i latinskom.

U pogledu duhovnom Rijeka je već u najstarije doba spadala pod biskupiju puljsku (Diocesis Polensis), pod kojom ostade sve do godine 1787. Puljski biskupi, većinom Talijani, naravski da ni su rado podnašali uporabu našega hrvatskoga jezika u riječkom zbornom kapitulu, pa su ga zato na svaki način nastojali ukinuti. To su činili nama ne počudni biskupi i crkveni prelati po Istri, pa su silomice gazili stare uzakonjene institucije crkvenoga slavenskoga jezika, jer njima je svakako bilo više stalo do politike nego li do vjere, i do čuvstva i svetinja naših. Protiv aspiracija rimskih i vatikanskih političara svih boja morao se naš narod vazduh boriti, pak su nam takve borbe poznate već iz dobe naše stare hrvatske države, kada su latinski htjeli silomice u naše crkve uvesti svoj jezik, a odstraniti našu glagoljicu. Te bjesomučne borbe ponavljaju se kroz vjekove, i još će se ponavljati, a na nama stoji, da svaku našu dostoјno odbijemo. Talijanski biskupi, koji su sjedili na biskupskoj stolici u Puli bio je na oku takodjer grad Rijeka, ali domaći Riječani ustajali su vatrenu u obranu svoga jezika protiv latinštine.

Istarski grad Pula bio je pod gospodstvom Mletačke republike od godine 1331. do 1797., a stolicu puljske biskupije zauzimali su isključivo sami Talijani, podanici republike. Na toj stolici sjedilo je od godine 1420. do 1802. upravo 27 biskupi, a svi su talijanskoga imena, jer koga će republika postaviti ako ne svoje ljudi. Od tuda tolike borbe i navale na našu glagoljicu po Istri i na Rijeci. Ne smijemo takodjer zabaviti da je republika težila za Rijekom, ali je nije mogla trajno pod svoje gospodstvo spraviti kao što je to učinila sa gradovima istarskim i dalmatinskim, jer su se Riječani borili protiv mletačkih navalja i vlasti. Dapače znamo, da su Riječani podupirali uskočki pokret na Jadranu protiv Mletačke republike.

Od godine 1583. do 1607. vladalo je puljskom biskupijom Klaudij Sozomen, rodom iz Cipra, podanik mletački. Ne zna se, da li po naputku Mletačke republike, koja je, kao što već znamo, težila za posjedom Rijeke, spadajućom tada pod vlast i gospodstvo Habsburške dinastije, ili po svojoj vlastitoj volji budući nevjeste hrvatskog jeziku, naložio je isti biskup godine 1593. riječkom Kapitulu i arhidjakonu, da se mora u crkvi uvesti latinski jezik, umjesto hrvatskoga. Ovu je naredbu Kapitol prihvatio najvećom poslušnosti, obznanio je gradskom vijeću. Dne 23. aprila saštali se vijećnici i pozvane pred se arhidjakona, župnika i kanonike, pa na upit »da li su voljni i nadalje po starom običaju služiti se u crkvi hrvatskim jezikom«, odgovorile kanonice da su voljni, dočim je arhidjakon tražio odgovor da može stvar biskupu javiti. Dobivši arhidjakon od biskupa drugu odluku, koja mu nalagaše da se ima držati prijašnjega naloga, nastavio je Kapitol služiti se u bogoslužju latinskim jezikom. Gradsko vijeće, sakupljeno dne 13. maja 1593. godine, jednostavno zabranili vršenje bogoslužja na latinskom jeziku i zaprijeti kanonicima, da će im oduzeti desetinu i ostale gradske prihode, ako ne budu ponovno uveli u crkvu hrvatski jezik. Ove su prijetnje u toliko djelovale, da je bilo opet uvedeno u riječku crkvu hrvatsko bogoslužje. Doznao je za to biskup i odmah zaprijetio čitavom Kapitulu izopćenjem iz crkve i postigne da se ponovno počne latinskim jezikom služiti.

Na gradskom vijeću dne 26. augusta 1593. godine pročitan je bio biskupov dopis, u kojem se najvećom žestinom spočitava vijeće što je postupalo protiv slobode crkve i što je prisiljilo Kapitol na hrvatsko bogoslužje. Na to je bilo odgovoreno biskupu, da vijeće nije niti najmanje postupalo protiv slobode crkve, već da je branilo svoja prava. Nekon se zamolio biskupu da učini kraj svim vrlo neugodnim razmircama i neka ne uvadja novosti, koje se protive starim običajima i odredbama rimskih papa. Povrh toga bio je izabran vijećnik Matej Šegota i svećenik Mihovil Konđić nalogom, da se upute u Pulu u biskupu i da mu jave, kako se pučanstvo riječko uzrujava poradi njegovih odredbi u pogledu novotarija koje se imaju prvesti u crkveno bogoslužje i da mu istodobno propće, kako je vijeće po njegovoj želji opozvalo svoj zaključak od 13. maja gledje ukinuća crkvene desetine i drugih kapitulskih prihoda.

U istoj sjednici (26. augusta) zaključeno je bilo javiti nadvojvodi Ferdinandu, kako je puljski biskup iz pizme i ne-

prijateljstva protiv Riječana osudio njihovog sugradjanina Gašpara Vlatkovića na jednu mletačku galiju, opaskom, kako nije časno po državi da su austrijski podanici odsudjeni na galije drugih narodnosti kao prisilni veslaci (galeotti) služeći time svoga neprijatelja.

Istodobno se tužilo vijeće na biskupu, da svojim postupkom radi na uštrob prava i sloboština riječke općine i crkve: »quia pregiudicatum immunitatis Communitatis et Ecclesiae nostra«, i molilo je nadvojvodu da grad Rijeku pripoji kojoj domaćoj biskupiji i time riječku crkvu potpunoma otkine od mletačke vlasti.

Dne 19. rujna 1593. vratio se vijećnik Matej Šegota i javi vijeće da u Puli nije našao biskupa, ali je čuo od njegovog glavnog vikara, da biskup neće dopustiti hrvatsko bogoslužje u riječkoj crkvi sve dotle dok vijeće javno ne opozove odluku stvorenu dne 13. maja 1593., što mu se ima pismeno saopćiti. Vijeće bilo je posve sigurno da je sa svoje strane udovoljilo, koliko se moglo od njega tražiti, i budući je prijašnjim zaključkom opozvalo svoju odluku od 13. maja o čemu je biskup bio usmeno obavijesten, te je naložio gradskom kanceliru Ljudevitu Ciklinu da se popita i informira kod vještih pravnika, kako se treba u ovoj parnici držati. Vijeće se opet saštade dne 9. aprila 1594. i prema predlogu izabranih sudaca zaključi, napokon, da se ima gornji zaključak ukinuti s razloga što nije bila protokolirana odluka od 13. maja 1593. i pošto nije bio potpun broj vijećnika, i budući se mogu povrh svega toga poduzeti druge mјere radi uvedenja hrvatskoga bogoslužja na Rijeci.

Poslije ovih borba bio je opet u riječkoj crkvi uveden hrvatski jezik. Gornje prepirke između gradskoga vijeća i puljskoga biskupa Klaudiya Sozomena osnivaju se na municipalnim zapisnicima i na drugim ispravama od godine 1593., koje se čuvaju u gradskom arhivu na Rijeci. Iz istoga zapisnika priopćiti ćemo gradske vijećnike koji su znali s takvom odučenošću braniti hrvatski jezik, da je morao popustiti sam biskup (Protocoli Consilii Capitanalis). Ti vijećnici jesu:

Agatić Anton, Barbaro Aurelio, Berdarini Francesco, Biondo Giovanni, Berništar Juraj, Carmellini Giacomo, Carra Alberto, Celebrini Giacomo, Doričić Franjo, Franković Juraj, Gandini Francesco, Jurković Andrija, Kučić Jerolim, Kučić Nikola, Logar Juraj, Mihić Toma, Rošović Anton, Soranzio Cesare, Segotta Matteo, Santa Croce Antonio, Urbani Bartolomeo, Veslaric Franjo, Trevisani Giorgio, Zanchi Giovanni, Zanchi Francesco i Zeladja Matteo.

Godine 1597. zaključilo je gradsko vijeće da se ima za korizmeno doba na Rijeku pozvati jednoga hrvatskoga propovjednika, a godine 1605. zaključi vijeće da se pozove takodjer jedan talijanski propovjednik.

Poznati nam već Klaudij Sozomen napustio je godine 1607. biskupsku stolicu u Puli i povuće se u Veneciju. Njega naslijedi kao puljski biskup brat Kornelij Sozomen. Ovaj je takodjer uzeo za glavnu zaduču ukinuti crkvenu staroslovenštinu na Rijeci, pa je u tom pogledu izdao mnoge naredbe. Godine 1611. ponovno naloži riječkom Kapitulu da se služba božja ima obavljati u latinskom jeziku. Riječkom arhidjakonu Franji Frankoviću pisao je da veoma žali što se u zbornoj crkvi obavlja bogoslužje (liturgija) u staroslovenskom jeziku, te je ujedno naložio, pod prijetnjom istrage, da se mora Kapitol služiti latinskim jezikom po rimskom obredu. Medutim je dozvolio da se mrtvačke zadužnice i zavjetne sv. mise mogu obavljati u staroslovenštinu, ako budu to same stranke zahtijevale.

Kornelij Sozomen umro je god. 1617. a za njim sjedili su na biskupskoj stolici u Puli redomice i isključivo sami Talijani, podanici mletački. Poslije biskupa Gašpara Catanea zasjao je stolicu Ambrož Franrossini. Godine 1663. posjeti biskup Franrossini na svojoj kanoničkoj vizitaciji Rijeku, pa je tom prigodom izdao nalog riječkomu Kapitolu, da se ima u crkvi služiti latinska liturgija, ali je dozvolio pjevanje epistole i evanđelja u staroslovenskom jeziku.

Biskupa Franrossinu naslijedio je Bernardino Corniani, koji vladaje puljskom biskupijom od godine 1664. do 1689. I ovaj se Mletčanin poveo za stopama svojih predčasnika, te najavi rat staroslovenštinu. Već druge godine svoga biskupovanja naime godine 1685., zbranio je na Rijeci po starodrevnom običaju upotrebu hrvatskoga jezika u crkvenom bogoslužju. Ali kanonici ne htjede popustiti, već stupiše u otvorenu borbu s biskupom za obranu svoga domaćega jezika, čiju upotrebu smatraju starinskim pravom riječkoga pučanstva. Videći biskup odlučnost i odvažnost riječkih kanonika, napokon je uzmaknuo, i priznao pravo hrvatskoga jezika u gradu Rijeci.

Vjećne napadaje puljskih biskupa na našu staroslovensku liturgiju odbijajući su riječki kanonici najdrješitije sa

dokazima, budući su vrlo dobro poznavali i shvačali čuvstva hrvatskoga pučanstva, koje je do pred nekoliko decenija pjevalo u gradskim crkvama pobožne molitve u svojem narodnom jeziku. Nije to puki slučaj da su biskupi u Puli redovito nastojali da na Rijeci iskorijene u crkvi hrvatski jezik, kao što nije slučaj, da su i kasnije protuhrvatskim duhom opojeni crkveni prelati suzivali granice našega bogoslužja. To je ona prava talijanska i vatikanska politika, koja se provadjala u Rimu, a težila je za tim, da bude u rimo-katoličkoj crkvi jedan jedinstveni jezik, naime jezik latinski, zato je valjalo proganjati našu glagoljicu. Talijanski biskupi uvijek su radile podupirali ovu politiku, pak su njoj bili vjerni saveznici, osobito po Istri, ne obazirući se ni najmanje na stare papinske privilegije i juridička prava našega crkvenoga jezika. Borbe između puljskih biskupa i riječkih kanonika imale su većinom taj uspjeh, da je pobijedila pravedna stvar, t. j. moralno se priznati staro historičko pravo hrvatskoga jezika na Rijeci.

Napokon bio je grad Rijeka otgnut od puljske biskupije i pripojen Modruško-senjskoj biskupiji. To se dogodilo godine 1778. za vrijeme puljskoga biskupa Ivana Dominika Jurasa rodom iz Raba i senjsko-modruškoga biskupa Antonija Aldraga de Piccardi, rodom iz Trsta, koji je u Bakru stolovao. Tada je riječkim arhidjakonom bio Toma Martin de Peri. Usljed odluke cara Josipa II bio je godine 1789. arhidjakonat riječki spojen sa arhidjakonatom modruškim, a riječki arhidjakon rečeni de Peri postao je biskupskim vikarom za grad Rijeku i Vinodol.

Neprijatelji našega jezika i naše narodnosti često su puta uprije svoje sile da se grad Rijeka otrgne od senjske biskupije, pa da se pripoji kojoj madžarskoj biskupiji ili da se osnuje riječka samostalna biskupija. Vodila se žestoka borba; naši narodni ljudi, skupa s klerom, naša štampa, naši političari, uopće čitava naša javnost postojano je branila položaj i ovisnost grada Rijeke o biskupiji u Senju. Godine 1924 pripala je Rijeka kraljevini Italiji, a već godine 1926. osniva rimska stolica novu Riječku biskupiju; stara isusovačka crkva Svetoga Vida postaje stolna ili katedralna crkva nove biskupije. Time je zadan najteži udarac našemu hrvatskemu jeziku u riječkoj crkvi.

M. Mažić

Biskup Juraj

Istarski seljaci pred biskupom Debrilom (Crtež Saše Šantela).

Biskup Juraj Dobrila stajao je visoko uspravljen za stolom sučelice visoku činovniku, koji se prije dobra četvrt sata najavio, da bude primljen. Biskup nije u taj trenutak ni najmanje nalikovao priprstu sinu istarskog seljaka iz Ježenja. Izgledao je plemićki i dostojanstveno, od nogu pa do krasno izrazita slavenskog lica s visokim čelom i jakim obrvama, koje su mu vojnički stršile iznad mirno pametnih i otvorenih srdačnih očiju. Činovnik nije mogao podnijeti njegova sažalnog i prezirnog pogleda. Kad je vidio da je vladika nekako neuljudo ustao, ustao je i on. Kušao je sakriti posprdinu crtu na svojem licu govorio je uljudnije, nego što je htio, ne bi li ublažio dojam svoje posljedne riječi kojom je razgnjevio vladiku.

»Prečasni! Govorio sam otvoreno, Šta ja mislim o Hrvatima u Istri. Ne ču reći, da se možda i ne varam. Nisam Istran. To više želim, da bi moj Izvještaj bio suglasan s mišljenjem preuzvijenoga. Zato sam Vam najavio svoj pohod. Ne razumijem, kako se preuzvijeni može uzrujavati na moju obavještajnu riječ!«

Biskup odgovori hladno i uljudno:

»Ekscelencijo, niste me uzrujali,

premda ste mogli da me uzrujate, jer

što ste rekli o Hrvatima u Istri, vrijedja

i samoga mene. Rodom i jezikom ja sam istarski Hrvat.«

Činovnik se uljudno nakloni ne odgovarajući ništa.

»Kao takav, pa i kao duhovni pastir,«

nastavio biskup, »predobro poznajem dobra a također i loša svojstva svojih ljudi. Ne ču da ih branim. Ali nas dvjice ne slažemo se u drugoj stvari. Ja tvrdim, da moji Istrani sami po sebi nisu zli i da ih kvare tudinci, koji dolaze medju njih, da ih iskorisnu. Vi, ekscelencijo, mislite, da su oni već po naravi takvo pleme, s kojim se ne da ništa učiniti. A takav sud o Hrvatima u Istri jest nepravedan.«

»Slušam!« rekao je nešto porugljivo činovnik.

»Ne bebanjetom ni puškom, nego lju-

bavljivo kušam ja da uzgojam svoje stado u Istri,« nastavio je ponovno biskup.

»Ne znam, kakvo bi zlo i neugodnost

mogla visoka vlast vidjeti u tom. Ali

moram ustvrditi, da vlast nije po volji

moj način obrazovanja i uzgajanja. A

to, ekscelencijo, to boli!«

»Slavenstvo je u Istri suvišno,« re-

kao je odlučno činovnik.

Biskup je nemirno zaigralo oko usi-

nica.

»Tisuću godina, ekscelencijo, nije ga

izbrisalo, kazao je, »pa zar mislite, da

će se dati izbrisati sada? Krv nije voda.«

Činovnik se jedva susprezao. Službeno je rekao:

»Nitko ne će tajiti ni nijekati istran-

sta. Ali htio sam reći, da Istranin je

zna ništa o slavenstvu. Prokromčarili

Ohojski čuk

Tko ga od nas još nije čuo! Toliko nas je puta znao da razveseljava u ona lijepa predvečerja, kad bi se nakon igre i skakanja skupili kao na neki djeci zbor pod njegovom lipicom. Pa kad bi se vec ostale ptice smjestile na svojim granama da spavaju, on bi se tada tek budio. Čuknuo bi pa zasutio, pa opet čuknuo, pa opet zašutio. I tako redom postojao i uvijek jednako. Samo svoje ime i ništa više. A mi razigrana ohojska mangupčad, postavljalj smo mu svoja pitanja, već kako se tko čemu dosjetio:

»Ki ni pospan? Ki ne gre va školou? Ki je udovac? Ki nima nikad krov nad glavun?«

On bi sa krošnjate svoje lipice na sva ta pitanja uvijek isto odgovarao: »Čuk... čuk... čuk...« Svejedno mu je bilo što ga pitamo. On je pristajao da bude sve što je od njega tražila naša mašta i dosjetljivost. I najgori i najsmješniji, najružniji i najgluplji.

»Ki je malo na pravu?«

»Čuk,« odgovarao bi.

»Ki palentu meša?«

»Čuk.«

»Ki gorovi ni stalo ni leglo?«

»Čuk.«

Bilo je to dakako još u ona lijepa vremena kada su istarska predvečerja znala da budu tako nezaboravno lijepa. Osobito ona srpska.

Nebom bi zatalasale divne boje u svim nijansama, a tamo na zapadu kao da gori... U moru je drio krasan odraz sunčanog zalaza i preljevao se u otpjevu valova. Otoci plavi i ljubičasti, dvorha Učka tamna i kao od olova, a naoko nje sve u nekom neodređenom, mutnom rumenilu, i brežuljci i polja i one male skupine kućica, posijanih po onom pitomom istarskem kršu. Onda bi odjedared zabrijula zvonu sa bezbroj seoskih tornjića. Zvonila bi: Zdravo Marija!

Mala ovčja stada počela bi tada da se vraćaju u svoje skromne štalice i zvuci sitnih njihovih zvonaca kao da su pratili tu divnu glazbu pozdrava Marijinog. Sa polja bi se vraćali težaci sa kosama i motikama. Crni od sunca, a opanci im teški od zemlje. Zene su se savijale pod velikim bremenima i prelazile preko trga muklo šuštajući haljinama. Gdje koga bi nam od njih dovinula:

»Ala deco! Zdrava Marija zvoni! Ala doma!«

Teško bi se otkidali od čuka i njegova čukanja. Nismo mu mogli da odolimo. Tek kad bi nam tko dojavio da dolazi — meistar, mi bi se razbjezali kućama. Mali ohojski trg ubrzao bi onda utihnuo. Obično smo da malih kuhinjskih prozorčića promatrali, kako se ukocena pojava starog učitelja vraća sa šetnje. Videli bi kako se vraćaju kući težaci, što su radili na »žurnadi«, pa bi ondje i večerale. Na malom trgu vukao bi još po koji starac iz svoje dugačke, starinske lule promatrajući mjesec, kako izlazi i mrmljajući pri tom:

»Bože, ča je pak ta svet?«

Mali gradić sve bi više tonuo u san. Polako bi gasnule slabe petrolejske lampice; najprije kod Spireta, pa kod Bariscića, pa kod Franetoveh, sve jedna za drugom. Tek bi nekoliko prozora još ostalo osvjetljeno i dalje. To bi se gdjegod čitala »Naša Sloga« ili pričalo o Velom Jožetu, o banu Dragonji, o uskočku Sinkoviću. Naše su nam majke pričale o vilama, o »štrigama«, o »mraku« i »malečiju«, o Pepejligi i davnim prinčevima, o Napoleonu, o Kristoforu Kolumbu, o zgodama brodomaćom, o hajducima, o ciganima... Pred nama su se redale slike žive, šarene i zanimljive i neke smo od njih i po stoti puta znali rado da slušamo. A kad bi nas svala dan jednoga kraj stola, drugoga na ogništu kraj vatre, onoga opet negdje na nekakvoj škrinji, a one najmanje na mekanom majčinom krilu, nosili bi nas naši očevi »na krkač« (na leđima) ili kako su već mogli, u sobe, a one manje i svalčili... Pa bi usnuli kao topići!

Bile su to one divne srpske noći, tihе i zvijedane, kad bi nad usnulim Ohojem bđila čudna noćna ptica sa krošnjate lipice i od časa na čas dovikivala: »čuk... čuk...«

U ono zlatno doba nikome se tamo nije branilo da kazuje svoje ime onako kako su ga odvajkada zvali. Čuk je slovodno čukao.

Kroz male otvorene naše prozorčice provirivao je žuti nasimjani mjesec. Kroz njih je strujilo svježi noćni luharak sa mirisom voća, sijena, kuša i malagrija. Kroz njih se je u naše djeće snove probijao šum mora sa ohojske uvale. Kroz njih smo kroz san slušali neumornu črnbjevju pjesmu: črn... bel... črn... bel... Kroz njih smo u snu čuli i čukovo čukanje sa lipice. U ranu zoru kroz njih bi nam sunce zaželjelo: dobro jutro! I mi bi kroz njih gledali u ona lijepa istarska jutra. I slušali bi kroz njih, kako nas zove probuđena priroda i kako nas grلاتi ohojski vrapci bodre: živ!... živ!... živ!... živ!... Čitava je ona sunčana istarska priroda pjevala, govorila i šaptala na onom milom i krasnom jeziku, kojim sa tamo ne smiju ni glasno da se Bogu mole.

Oh, jutro! Svetla istarska jutra! Sve je zvalo napolje. I onaj krš i ono

more i ono sunce, kojega sada kao da ni ne vidimo. Krivudavi kameniti putelji nosili su nas u ona mala nasa polja, u one male vrtice obzidane grubom kamenom gromača, u male one hrastove gajeve, do onih presusenih lokvica, do mrtvih onih potočića i na onu divnu ohojsku obalu. Naganjali bi macke i kokoši, lovili bi leptire, tražili bi djetelinu sa četiri listića, istjerivali sa slamčicom ubog štvrka iz njegove rupice, trčarali smo kuda su nas noge nosile, penjali smo se na stabla i verali po ohojskim klancima. Kad bi nas konačno podnevna zvonjava sa zvonika pozvala na ručak, mi bi se trkom uputili kući. Ohojani bi otkrile glave stajali na trgu i šutjeli, a mi smo pokraj njih prolazili pjevuckajući pod glas:

Polne zvoni! Plovana doma ni!

Obed mu se hladi! Devica mu se jadi!

A onda nakon objeda u Peretovo dvorište, pa da se sa jedne »kopunere« bacamo u zgrnutu slamu. Ili do staroga Spireta, da vidimo kako će da smjesti u flašu — brodić. Kadkad smo znali da posjedamo pod lipicom i da si namotavamo povraze. Pri tom smo se jedan drugom hvastali, koliko je tko puta lovio ribu. Ili: zar nije bilo tako?! Tako ili nekako slično?!

Razne naše djeće zgode i pustolovine, one bezazlene lakrdije, silesija naših malih prestupaka, bezbroj neprovedenih dječjih planova, svakakve igre, najčudniji oblici razonode, naše sanje, naša maštanja, naše pjesmice, one naše iskrene i kratke molitvice, što su naučili za u jutro i za na veče — sve je to ostalo za uvijek u onom našem zajedničkom dnevniku našeg djetinjstva, koga nije nitko od nas napisao i koga neće nitko nikada pročitati. A taj su dnevnik one naše male godine, koje su tam ostale, jer ih sa sobom nismo mogli da ponesemo. Ali ima u nama nešto, što nam kadkada priča čudnovate neke priče, čarobne i neizrecivo lijepe. A opet takoliko nam blize i poznate. Kao da smo sve te stvari negdje već vidjeli, u nekom dalekom snu. I onda zatvaramo na čas oči i naše sjećanje nas vodi u one lijepe dane naše vesele prošlosti, koja nam i nije tako davana, koliko nam je daleka i kao nerazumljiva. A ono »nešto« što se kadkada u nama javlja, to je onaj naš jedan čuk, koga smo toliko puta slušali i koji se je svojim čukanjem uvukao u našu podsvijest i sada u nama, kada u predvečerje promatramo sunce, kako tone na zapadu iza onih gora... ponavljaju isto onako jednolično, kao i onda, samo nešto tužnije, svoje kratko ime: ... čuk... čuk... čuk...

I mi tada u svojoj podsvijesti čujemo naše djeće glasice i smijeh:

»Ki ne zna kade mu je glava?«

»Čuk.«

Uspomene iz Istre

Za dobru stazu

Ljudi, koji su uranili da stignu na vrak, gledajući me kako ispred kuće zaneseno promatram ljetoput majskoga jutra, ne mičući se s mesta, stadoše me opominjati da će zakasniti.

— A ja, ne grem danas na tu stranu, vrag je dal ter je dal!

Jer, kad god se lomim onom već opjevanom kraticom na Počekaj, psujem u misli »grajane«, koji su navodno skrivili, da je željeznica, namjesto dojnom, povučena visoko gore, pod rubom kraske visoravn. Kažu, da je bilo ovako: Država je izradila dvije trase za prugu, jednu kroz dolinu, drugu gore gdje je i izgrađena, i ostavila narodu da bira; malobrojni građani nagovoriše mnogo brojne seljake da izaberu gornju, jer bude li pruga išla dolinom, uništiti će im čada iz lokomotive vinogradne. A u stvari bojali su se »grajani«, da će »piščanci podražiti«, pilici poskupiti, ako se ljudi bude mogao lako sjesti na vrak i odnijeti svoje proizvode na tršćansku pijacu.

Ove sam se latinske mudrosti bolno sjetio jednom drugom zgodom, kad nas je nevolja ponukala da pokucamo na vrata palače, koju je za sebe bila iznajmila američka delegacija u Parizu. Ta je palača bila gotovo jedino zvanično mjesto u Parizu, gdje su Istrani nalazili razumevanja i utjehe. Profesor Johnson, Wilsonov referent za jadranski problem, imao je u svom radnom kabinetu karta Istre i u reljefu. Poznavao je Istru i njezinu stanje bolje od mnogih Istrana. I na svojoj reljefnoj karti pokazivao nam je graničnu liniju, koju će predložiti svome velikom pretsjedniku. Linija (»prva Wilsonova linija«), išla je ispod Crne pune tokom Raše pravo na vrh Učke pa vrhom Orljaka, Žbevnice i Nanosa, na Goričku.

— Aman, rekoh, povucite liniju samo malo, malo na zapad, do ruba visoravnini, da nam ostane barem cijela Ćićarija, gdje nema ni mačke latinske.

— To je istina, primjeti Johnson, ali ako bi granica išla do ruba, vi biste, kad god bi vam se prohtjelo, mogli ozgor kamenjem zasuti željeznicu. A to ne smije biti moguće.

Eto, pomislili, prokleti piščanci!

»Ki je prez kapota?«

»Čuk.«

»Ki je prez brageš?«

»Čuk.«

Nase se tada misli spuštaju na ono dragoo, toplo tlo pod krošnjatom lipicom i mi u tim casovima ponovno provizijavamo po koj odlomak našeg djetinjstva, naše najranije mladosti. Vratili smo se na čas u naš Ohoj i sa onog krsu gledamo u more, divno istarsko more, sada plavo, sada sivo, sada srebrno, pokadkad tih i mirno kao ulje, a kad kada opet bučno, uzburkano, zapjenjeno. Sve je nekako isto kao i onda: i sive zdinje kod crkve, i one sive kućice sa trošnim crnim krovovima, što vire iza zdinje kao glave nekih staraca sa crnim kapicama, mala kapelica na križanju, staro napušteno groblje sa travom obraslim grobovima i prevaljenim krovstvima, one male štalice, ona polja mala i vrtalice, hrastov gaj, lokvice presušene i potoci bez kapi vode, pa ona divna obala. Sve je nekako isto kao i onda, samo što nas u grlu nešto steže i pluća kao da se naprežu i kidaju — kao da nam ne dostaje uzduhu. Prolazimo tijesnim, tamnim uličicama i strmim stubištima. Ispod tamnih svodova i preko nekih terasa. Tu i tamo po koji mještanin, idu poput nekih sjena. Jedan mladić, od nekih osamnaest, gleda nas začuđeno. Teško da nas poznaje. Za velikog rata bilo mu je jedva nekih pet, šest godina. Rodio se valjda nešto pred balkanskim ratom. A onaj tamo. Stariji. Možda se je s nama i igrao. Tko bi znao?! I naše misli pitaju:

»Kako se vi zovete?«

»Šime.«

Odgovorio je tih, ogledavajući se natrag... Šime... Šime... Nešto doista poznato. Ah, dall! Pa to je on!!! Onaj, koji nije nikada imao noge obuvane.

»Šime! Od Gašpića?!«

»Ja, ja, od Gašpića. A vi? Vi ste od Markulinove? Jive, me par? Oli Peipi?!?«

»Pepić, Pepić! Zajedno smo orehi klatili!«

»Pepić!!! Ma bome, bi reć prvo da si Jive! Ma ki bi te prepoznao! Vidi, vidi...«

A onda se odvajuju i drugi, najviše žene. Pitaju nas gotovo šapćući: »A kako je tamo?« Hoćemo da odgovorimo, ali nam se zamagljuje pred očima. Nam je tjeskobno i ne smažemo ni da pozdravimo. Bez zagrljaja i bez cjeleva odlazimo i ostavljamo mali ohojski trg ne našavši na njem ono, što smo željeli da nađemo. Htjeli smo da im otvorimo našu nutrinu, pa da vide našu bol, naša osjećanja i naše želje. Ali je između nas i njih visjela ona krvava koprena, na kojoj je plamsala plamena riječ: gronica.

Otvorili smo na to naše oči u tužnoj spoznaji, da su bile tamo samo naše misli. I nismo više htjeli da mislimo.

B. Kaštelović

sma sa sobom plovana i rođaka Uličića i veselo krenuli sa novim kršćaninom u selo, koje nam se je iz doline smješilo okićeno od Boga i ljudi. A objed? Da ga je bilo moguće podijeliti spram apetita, bili bi se mogli častiti do dvadesetak dana. U onoj ratnoj oskudici, čovjek je mogao da zažali što nije preživio!

Prijе odlaska valjalo je posjetiti još tri prijateljska doma, gdje je bilo svega, samo ne potrebnog glada i žede. Najzad se razidošmo, Frane pješke put Pazina a stari podeštat, plovjan, Uličić i ja natrag put Vrha. Kad smo već misili, da se je kum Zamarić izgubio »vlasnu«, eto njega za nama: uprto opašcem preko leda veliku damižanu, a u ruci nosi čašu, kojoj tepa da je »mižolice«, i ako je to velika i debela pivska čaša. Svaki sto koraka otrlikuje, stane, skinje uprtu, natoči čašu i: — Kume, zrmanji i gospodine plovane: po jedan mižolici — za dobru stazu.

Na Vrhu se je moralno navratiti u plovana i u Uličićevih i izjasniti se, čije je vino boje. Tako je došao sat iza poноći kad stari podeštat i ja smogosmo snagu da ustanemo i odlučno izjavimo, da ćemo kući Iza obligatnog mižolice »za dobru stazu«, izjaviti od svoje strane i kum Zamarić odlučno, da bi bio tovar i gori od tovara, kad bi kuma i zrmana pustio da po noći putuju sami — bez pomoći. Ko bi znao, je li Zamarić mislio na pomoć njegovih mižolica, koje su bile u još jednjem stanju od naših ili na pomoći iz damižane, za dobru stazu.

Kako smo se nas trojica te noći zdravili i čitavi spustili niz razrovani Škrbinu, to mi ni danas nije jasno. Pravo kažu da vesele ljude čuvaju andeli. Poslijedne mi je sjećanje, da smo neko putu stali i krijeplili se za dobru stazu pa jednom i zapjevali. Pokazalc se je, da je kum Zamarić »tenor«, to jest da pjeva u falso setu oktavu i malu kvintu više od »basac« — to smo bili podeštat i ja — one naše istarske narodne popjevke, koje nitko ne može da uhvati u pisane note, jer tih nota i nema u konvencionalnoj muzici. Završna nota u tipičnim istarskim napjevima nije poluglas, nego valjda četvrtglas, koji daje prividnu, ili tačnije, pričujnu disonancu:

Cemo mi mlađu daruvati, daruvati,
Cemo mi mlađu daruvataaaaat —
Sa posljednjim akordom, koji se je sa Škrbine izgubio u tijoj noći buzetske doline, izgubilo se i moje pamćenje. Nastala je neka stanka u životu duha, prolazna smrt duha. Tijelo je imalo u sebi previše »kripostic« i da bi htjelo trptiti još koga zapovjednika pored sebe. I tako smo sretno došli do kraja kao što se i mjesecari vraćaju čitavi sa šetnjom po krovovima.

Kad nas je ujutru probudila neka graja, mi smo sva trojica ležali na travi ispod Juričićeva pčelinjaka. Prema nama je išla grajajući grupa žena i djece. Žena Zamarićeva uranila i pošla u potragu za mužem. Sretna, što je prešla Škrbinu, ne ugledavši

Alphonse Daudet:

Zadnji dan škole

Onoga sam jutra jako zakasnio u školu. Osim toga strašno sam se bojao da će me gospodin Hamel izgrditi, tim više što nam je bio rekao, da će nas pitati o participima, a o tome nijesam znao ni riječi. Taj čas dodje mi namisao da izostanem iz škole i da skrenem put u polje.

Dan je bio tako topao i tako krasan!

Na rubu šume čulo se zviždanje koša, a na obližnjoj livadi Pruse, koji su vježbali. Premda me je ta liepota dana i kosova pjesma mnogo više mamilu nego pravilo o participima, ipak sam imao toliko snage da se tome oduprem i da potrčim brzo prema školi.

Kad sam prošao ispred gradske vijećnice, opazio sam pokraj malih rešetaka za oglase nekoliko ljudi gdje čitaju. Da, to je tamo otkud su nam javljene pred dvije godine užasne novosti, gubitak bitke i zahtijevanje hrane za vojsku, te pomislili a da nijesam ni stao:

»Što imade još nova?«

Dakle, kako sam pošao trčeći uza to mjesto poviće za mnom kovač Wachter koji je upravo tada čitao oglas sa svojim naučnikom:

»Ne žuri se toliko, mališu, ti ćeš još uvijek doći dosta rano u školu.«

Pomislim da mi se narugao i udjem sav zapuštan u ono maleno školsko dvorište.

U početku je obuke bila obično velika buka, koja se čula čak i na ulicu. Otvoreni pultovi bili su zatvoreni, a mi smo svi zajedno ponavljali zadaće zatvarajući uši da što bolje naučimo, dok je gospodin učitelj lupao svojim debelim ravnalom po stolu:

»Tišina!«

Kroz takvu zamgalu mislio doći u svoju klupu da me nitko ne opazi, ali upravo toga dana bilo je sve tihko ko kakvog nedjeljnog jutra.

Kroz prozor sam pogledavao svoje druge, kako mirno sjede i gospodina učitelja Hamela koji neprestano šeće gore i dolje po razredu svojim strašnim željeznim ravnalom pod rukom. Trebalо je otvoriti vrata i ući usred te grobne tišine. Mislite, da se crvenim i da se bojam!

Oh ne, gospodin Hamel me pogleda bez grijeva i reče mi vrlo milo: »Požuri se na svoje mjesto, dragi Franjo; upravo htjedosmo započeti bez tebe.«

Podjem u klupu i sjednem na svoje mjesto. Kad sam se malo smirio i utisao opazim da gospodin učitelj ima lijepi zeleni salonski kaput, fino nabranu košulju na prsim i izvezenu kapu od crne svile, koju je nosio samo u dane nadgledanja ili za vrijeme podjeljivanja nagrada. Uopće sav razred je imao neobičan i svečan izgled. Međutim najviše su me zanimali seljaci, koji su mirno sjedili kao i mališi u obično praznim zadnjim klupama. Bio je tu stari Hauser svojom trouglastom kapom, bivši načelnik pa listonosa još mnogo drugih. Svi su bili tužni. Hauser je donio svoju staru vježbenicu izjednu na rubovima, koju je držao otvorenou na koljenima, a preko je stranica metnuto velike načale.

Dok sa mne svemu tome čudio stupi gospodin Hamel na katedru i progovori nam onim istim slatkim i milim glasom kojim je mene primio:

»Draga djeco, ovo je zadnji put što vam predajem. Došao je nalog iz Berlina, da se u školama Alzacija i Lorene ne poučava više nego samo njemački... Novi učitelj dolazi sutra. Danas je zadnji sat francuskog jezika, pa vas molim da budete pažljivi.«

Ovih me nekoliko riječi uzruja! Oh! da, lopovi, to su oglasili na gradskoj vijećnici

Moj zadnji sat francuskog...!«

A ja koji sam znao jedva pisati! Ne bih dakle nikad naučio! Trebalо je ostati pri tom! Kako bi sad htio ono izgubljeno vrijeme, što sam ga potratio za traženje grijezda i za klizanje na Sar! Moje knjige, koja sam smatrao uvijek tako dosadnim, tako teškim da ih nosim, moja gramatika, pa biblija, pričinile su mi se starim prijateljima, koje ostavljaju najtežom mukom. Tako sam isto žalio i za gospodinom Hamelom. Kad sam pomislio da mora otići, da ga neću nikada više vidjeti, zaboravio sam na kazne i na udarce ravnala.

Jadni čovjek!

On je na uspomenu zadnjega predavanja odjemu lijevo nedjeljno odjelo i tada sam razumio zašto bijahu došli stari seljaci. Izgledalo je, kao da time kažu, da žale što nijesu češće dolazili u ovu školu. To bi jaše također kao neka zahvala našemu učitelju za njegovih četrdeset godina vajljane službe i počast domovini, koja nestaje.

U tom razmišljanju najednom začujem, da je prozvao moje ime. Bijaše na meni red da govorim. Što sve ne bih bio dao da mogu odgovoriti od početka do kraja, na glas, čisto, bez pogreške to tako važno pravilo o participima. Ali ja sam se smeo u prvim riječima i stao sam ljljaljući se u svojoj klupi, a da se nijesam usudio ni podići glavu. Slušao sam gospodina Hamela, koji mi je govorio:

»Dragi Franjo, ja neću da te grdim, ti si i sam dosta kažnjen. Evo o čem se radi. Svakim se danom govorilo: »Ah, imam još vremena, naučišu sutra«. A sad si video što se dogodilo... Oh! da, to je bilo veliko zlo naših Alzačana, što su uvijek odnosili učenje na sutra. Sad imadu pravo da kažu ovi ljudi: »Kako! vi hočete da budete Fran-

cuži a ne znate ni govoriti ni pisati svojega jezika!...« U svemu tom, jadni moj Franjo, nijesi baš ti najviše kriv. Svi mi imamo u tome dobar udio i mnogo toga, da nam se prigovori.«

»Vaši roditelji nijesu mnogo marili da vas izobrazje. Oni su vas radje slali da obradjujete zemlju ili u predionice, da dobiju nekoliko novčića više. Nijesam li i ja sam zlo činio? Nijesam li vas često puta činio da poljevate moj vrtić mjesto da učite? I kad sam htio da idem loviti pastrve, jesam li se sramio da vam dadem slobodu?«

Tada nam je govorio gospodin Hamel jednu stvar za drugom o francuskom jeziku, da je to najlepši jezik na svijetu, najčitljiviji i najači, koji treba da medu nama zadržimo i da ga nikad ne zaboravimo, jer kad neki narod padne u ropstvo i ako dobro sačuva svoj jezik isto je kao da drži ključ svoje tamnice.

Zatim uzme gramatiku i pročita nam zadaću. Čudno mi je bilo, kako sve dobro razumijevam. Sve što nam je govorio činilo mi se tako lako, tako jasno. Ja sam uvjeren da nijesam nikada tako dobro pazio i da on nije još nikada bio tako strpljiv u svojim tumačenjima.

Rekl bi, da je htio taj jadni čovjek prije nego otidje, da nam predā sve svoje znanje i da nam ga ulije u glavu jednim mahom.

Kad je svršio sat, prijedjemo na pisanje. Toga nam je dana gospodin Hamel priprevio potpuno nove primjerke, na kojima je pisalo lijepim okruglim slovima: Francuska, Alzacija, Francuska, Alzacija. Izgledalo je, da su to male zastavice koje lepršaju na željeznim šipkama naših pultova. Trebalо je vidjeti kako pomno i kakvom tišinom radimo. Ništa se nije čulo, osim škrpanja pera po papiru. Tada udje nekoliko hrušteva, ali nije nitko svraćao pažnje na njih, čak ni mališi, koji su se trudili, da vuku debole crte srcem i savjesnošću, kao da je to još bilo francuski...

Odvukli su dock

Jure se spuštao biciklom niz brdo pred Pulom. Spuštao se on već tako petnaest godina, svakog jutra u sedam i po, da stigne na vrijeme u arsenal. I nikada ga još sirena nije zatekla pred vratima. Uvijek je dolazio na vrijeme, ko zaljubljeni mladić na sastanak. Jer taj rad nije bio muka. Spuštao se biciklom ko na krilima niz brdo, dok svježe jutro golica lice, proći kroz grad koji se tek budi, kroz mirene svježeg hlijebra i tek ulovljene ribe, markirati radni list, presvući se, osjetiti iskreno »dobro jutro« drugova radnika, to je bila naviča i radost za Juru. Izaći na dock, upiti punim grudima miris mora, boje, katrana i dima, osjetiti svježinu i snagu u sebi, nastaviti rad na jučerašnjem, to je bila za nj. i za ostale njegove druge, jedna potreba tijela i duše, jedan poziv i jedna radost.

Nije to bilo uvijek. Pri svakom otpustanju kipilo bi u njemu i zaželio bi: vidjeti se slobodnim težakom na svojem polju; pri svakom sniženju plate grčići bi šake i odlučivao: — neka vrag nosi — neću raditi ko dosada — glavno da sam tu — ali to nije trajalo puno vremena. Nanošo bi ga privukao rad i on bi udarao živo čekićem i pri tom žviždukao, ko da nisu baš njemu pri zadnjoj plati otkinuli desetak lira, već ko da je i on jedan od onih direktora s cijarami u Zubima, lancem preko debela trbuha i salastim bijelim prstima.

Tog jutra nije osjetio ni rosnu svježinu, ni grada u budjenju, već je odlazio s osjećajem kojim se ide na pogreb. Mehanički je markirao radni list, mehanički se presvukao, i tek kad je došao na dock oživio je.

Već su pristizali i ostali. Većina njih u raspoloženju Jurinom, samo neki novi — crni i maleni — koji su došli na rad negde s juga, dovukivali su se i pozdravljali bezbršno.

»Dobro jutro, danas će ga, je li, odvesti?«, obrati mu se jedan znanac iz drugog odjeljenja, kovač.

»Kažu.«

»Neće valjda nas sada otpustiti.«

»Ko zna.«

Ni Jure ni ostali nisu znali što će početi. Sinoć su spremili sve — privezali lance — i još samo čekaju da dode remorker — da privežu dock — i da ga odvoče. Kažu da ga vuku u Speciju. Jer da je ovdje nepotrebno.

A Jure i ostali obilaze uokolo — nekoji nose alat i ne znaju što će s njime početi. Gledaju rt, iza kojeg imade da dođe remorker — vraćaju alat natrag — i u svemu naliči ta grupa ljudi na mraze koje su razorili miravinjak.

Već je devet. Nema ni inženjera, koji je došao baš radi tog odvoženja docka, nema ni remorkera.

»Možda ga neće ni odvesti!, javi se neko iz grupe.

Na školskom su krovu gukali golubovi posve tih i slušajući ih pomislim:

»Nijeste li i vi sami primorani da pjevate njemački?« Kad sam od časa do časa podizao oči, vidio sam gospodina Hamela kako nepomično sjedi na stolici gledajući predmete u naoko sebe, kao da je htio pogledom ponijeti svu onu malu školu...

Pomislite! Pred četrdeset godina bio je na istom mjestu s dvorištem nasuprot i školom posve sličnom. Samo što bijahu klupe i pultovi izgledjeni i izlizani godinama. — Orasi u dvorištu su narasli a bršljan, koji je on sam zasadio resi sada prozore do krova. Kakva je moralna biti tuga toga jadnoga čovjeka što mora da ostavi sve te stvari i da sluša svoju sesiru, koja izlazi i ulazi u sobu iznad njega u času kad zatvara krovčić. Oni su morali sutra otploviti, otići za uvijek iz ove zemlje.

Sa svim tim imao je toliko snage da nam do kraja predaje. Iza pisanja imali smo povijest. Zatim su mališi sricali: ba, be, bi, bu. Otraga je u dnu sobe metnuo stari Hauser naočale i držeći vježbenicu obim rukama sričao je slova zajedno s njima..

Vidjelo se da se i on takodje trudi: njegov je glas drhtao od uzbudjenja, a to je bilo tako smiješno čuti, da bismo se bili svi u isti čas i smijali i plakali. Oh! sjećat će se te zadnje obuke...

Odjednom zazvoni crkveni sat podne, zatim pozdrav gospodnj. Tada zatrube pod našim prozorima pruske trublje, Prusi su se vraćali sa vježba... Gospodin Hamel se podigne sav bliži sa stolice. Nikad mi se nije pričinio tako velikim.

»Dragi prijatelji, kaže, dragi prijatelji, ja...«

Ali nešto ga je gušilo. Nije mogao da dovrši svoje rečenice.

Tada se okreće prema ploči, uzme komad krede i podupirući se svom svojom snagom napiše, što je krupnije mogao:

»Živjela Francuska!«

Zatim ostane na mjestu, nagnutom glavom o zid i bez riječi dade nam znak rukom:

»Svršeno je... razidjite se.«

Preveo: V. Bratulić.

s platom. Neko je uzdahnio s olakšanjem; neko je rekao: fala bogu, jer nije na nj još došao red, a Jure je samo stisnuo vilice i brzim se korakom uputio k izlazu.

Bio je otpušten.

Bacio se na biciklu — prošao kroz grad — sašao na trg i kupio za djecu subotnje darove (zadnji put) — uputio se kući — a u glavi mu sve jedna misao: odvukli su dock — petnaest godina.

Nije ga bolila zebnja od bijede, jer je još nije poznavao, već se osjećao izgubljenim, otognutim od običnog života. Petnaest godina rada — petnaest godina razgovora s istim drugovima na istom poslu; petnaest godina znojenja na tom docku u kojega je ulio svu svoju mladost, i svega toga nestaje. Ni jutra svježa i vedra, ni subote s kupovanjem darova za djecu — ništa lijepa ni vesela više.

Petnaest godina — petnaest godina.

I tako sa tim kovitacem misli, dove do seba. Na cesti ljudi. Gledaju u more. Stane i on. Tamo u daljini dva mala brodića u dimu vuku dock — njegov dock.

Svijet gleda. Svak bi rekao ponešto, ali se svak boji. Samo stari barba Jadre, s lulom vječno u Zubima, oglasi se:

»Pa kad sve nose sigurno neće ni oni dugo ostanati.«

»Da, ali će prije toga i Tvoju pipu odvuci u Speciju, dobaci mu Jure, i uputi se pogunte glave kući.«

Tone Peruško

Crnogorci u anegdotama

KAKO SU PROTJERANI TURCI S MEDUNA.

Na Medunu je živio čuvani Alil Aga. Bio je bogat čovjek. Jedne godine zašao je cijeli Donji Medun pšenicom. Novo Popov, sin popa Ilija iz Kuća, imao je mnogo ovaca. Nestala mu trava, pa zamoli svoga oca da mu dopusti, da povede ovce u Ali Aginu pšenicu, kako bi izazvao Turke da se pokolju. Otac mu reče: »Ne tako. Ja će poći kod Age da sjedimo i razgovaramo. Ti povedi ovce, pa ih ko nehotično pusti u njegovu pšenicu; a ja će na tebe povikati da ih iščeras. Nemoj me poslušati. Ja cu se zagnati da te bijem, pa kad dodjem do tebe ti me gadji puškom, kroz talagu koji mi je na ramena. Kad padnem ti uteći i pri bježanju pozovi Agu i reci: »Ovako cu učinjeti i s tobom i sa vama.«

Novo je u svemu poslušao svoga oca. Sjutra dan Ali Aga i njegovih sinova nestalo je za vazduša s Meduna. Pobjegli su. JOVAN MARASEV.

Na Ubli i Medun u Kućima, zivjeni su u svoje vrijeme i Kući — pravoslavni i muslimani. Kući su imali veoma česte bojeve s Turcima iz Podgorice i Albanije. Kučki muslimani nijesu ih htjeli pomagati.

Kada je jednoga dana bio boj u Doljane između Kuca i Podgoričkih Luka, Kući su